6
9-c
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
8 H F
41
F l. 24. F. 2

6 - 9 - c - 39.

~~8 - 5 - c - 24~~

AVGVSTINI

D A T H I

S E N E N S I S

ELEGANTIAE IN SVAM VERAM FORMAM RESTITVTAE.

EIVSDEMQVE DE NOVEM verbis, necnon & floſculorum libellus.

Addito inſuper opuſculo de conficiendis epiſtolis, clariſſimi Oratoris Laurentij Vallenſis.

Quibus inſertæ ſunt omnes græce dictiones, quæ prius deerant, & apprimè deſiderabantur.

Omnia accuratiori cura quàm vnquàm ante hac excuſſa.

Venetijs, apud Hæredes Melchioris Seſſæ. 1580.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTHECA S. M. S. MINERVAM ORD. PRAED.

AVGVSTINI DATHI SENENSIS

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ELEGANTIAE IN SVAM VERAM FORMAM RESTITVTAE.

EIVSDEMQVE DE NOVEM verbis, necnon & floſculorum libellus.

Addito inſuper opuſculo de conficiendis epiſtolis, clariſſimi Oratoris Laurentij Vallenſis.

Quibus inſertæ ſunt omnes græce dictiones, quæ prius deerant, & apprimè deſiderabantur.

Omnia accuratiori cura quàm vnquàm ante hac excuſſa.

BIBLIOTHECA S. M. AD MINERVAM ORD. PRAED.

Venetijs, apud Hæredes Melchioris Seſſæ. 1580.

AVGVSTINVS DATHVS SENENSIS, MATTHAEO Tomaſio conciui ſuo. S. P. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PVTANT Stoici (ut probe noſti) paruam eſſe, ut magnam culpam. Ego tecum exiſtimauerim; magnam eſſe, ut paruam potius. Accepi tuas binas literas, erant partes meæ celere reſponſum dare. Id diutius ſum cunctatus facere, certe non ſuperbia, cum ſuperbi uideri ſoleat non reſpondere, ſed nec incuria, cum tu ſis mihi maximæ curæ, nec obliuione, cum tu dies, noctesque tum in memoria, tum in animo uerſeris mihi. Sed alia fuere, quę me ſegniorem reddiderunt ad id efficiendum, quod ipſe uehementer exopto. Eſt enim iucundum mihi ad te ſcribere, iucundius legere tuas literas, ſed multo certe iucundiſſimum crebrum id, mutuumq; obire munus. Nam cum id fit, ueras uideor audire, ac reddere uoces. Vnum te præcipue oro, ne literas numeres meas; ſed uoluntatem ipſam metiaris, quorum primum forſan diuturnum ſilentium pariat, alterum uero faſcē literarum rependat. Id tibi perſuadeas uelim, ſummam mihi ex tuis epiſtolis uoluptatem comparari; quippe quæ amoris perſpicuum faciunt documentum. Proinde perge ad me ſcribere, & expecta tuorum laborum non iniucundam ui-

cem. Quod autem ad Iſagogicum libellum ſpectat, aperiam paucis meam ſententiam. Cum primum mihi nunciatum eſt, de ſuppoſiti nominis falſa inſcriptione; cum innotuit deletum Auguſtini nomen & immutatum eſſe titulo, principio ſtomachari cœpi & accuſare temerarium auſum eorum; qui vel improbitate, uel inuidia indignum facinus fuiſſent auſi. Poſt vero rem ipſam accuratius expendi cogitans, id forſan ignoratione potius auctoris, quàm falſi intentione feciſſe. Quamquam nec mihi debet eße moleſtum, ſi Laurentijs celebrius, quàm meum ſit nomen. Nam (ut taceam doctrinā eius viri, quæ profectò fuit non mediocris) cum longe ante iret ætate, longius ante ibat & nomine. Illum ego accuſare debeam non iniuria, qui primus libellum attribuit, & nomen meum ſuppreſſit, atq; audenter dicam, me non uſque adeo ignobilem eſſe, vt puderit eum, qui librum aſportarit, ferre Auguſtini nomen. Nolo de me ipſo prædicare, quod agenti vitio, audientibus moleſtiæ eße conſueuit. Sed certe libellus iſte nō reponitur inter ea, quæ à me accuratius ſcripta ſunt. Fuit quoddam ueluti ingenij delibamentū, non mea voluntate, ſed quorūdam amicorum opera, in lucem prolatum, qui ſe lecturos quidem, ſed minime edituros aſſeuerarent, ac tam breui lucubratione conflatum eſt, vt dictu incredibile uideri poſſit. Quidam religioſi viri primum abſtulerunt libellum, delectati (vt arbitror) præceptorum nouitate, & Venetias uſquam perlatus eſt, ubi & de auctoris nomine fuit controuerſia. Demum re cognita, Auguſtinus inſcriptus eſt, & celebratus auctor. Mox pleraſq; Italiæ vrbes peragrauit; nec uſquàm accepi præter quam Ferrariæ nomē immutatum, ubi is agit, qui cum alter Auguſtinus ſit, relinquat nemini iuſtæ defenſionis locum. Andreas Cappatius clarus ciuis plus dolet

quàm

quàm ego ipſe qui eum condidi.nam & ſuaſu eius opuſculũ confectum, & nomini dedicatum eſt. Non uideo opus eſſe cõ certatio pro re puſilla. Quod ſi aut in orationibus meis, aut in iis libris, que a me de philoſophia ſcripti ſunt, idem fieri animaduertam; cuius lenitatem, & manſuetudinem experiuntur, experientur et amaros morſus. Cupido ſcire de te, ſi aut odio cuiuſquam, aut inſcitia factum ſit, & me quàm primum certiorem facias. Hanc tamen et ſi ad rẽ comprobãdã tu ipſe ſatis præſidij habes, tamen ne Senenſium genus contemnendum uideatur (ſi ipſe oportunum iudicabis) & libelli proferant perſpicua documenta, qui a me ſcriptus eſt, etſi qui nebulones veritati tenebras effundere voluerunt, oſtendam, quàm tolerandum ſit proprium bonorum poſſeſſione ſpoliari, & quod alienum a meo ingenio, & conſuetudine eſt latratores agam dignis modis. Nam vereor interdum, ne non verum ſit, quod dici ſolet, a nonnullis finitimis noſtris Hetruſcis gloriam inuideri. Itaq; rogo te, ut quicquid hac de re tibi exploratum fuerit, quàm primum ad me ſcribas, quod erit mihi gratiſſimum. Tuas literas percupide deſidero, me autem habebis ſemper tuis ſtudijs obſequentem, non ſecus, atque optimum fratrem. Commenda me tuo clariſſimo atque optimo patri, & tuos omnes iube ſaluare meis uerbis. Vale.

Ad Matthęum Thomaſium Senenſem in demptorem tituli huius Iſagogici libelli Gaſpar Tribacus Mutinenſis.

Quiſquis es o Dathi titulum qui demis ab arte;
Sic tibi ſint humeris brachia dempta tuis.
Sit tibi uel gladijs oculi fodiantur acutis;
Vel quocunque alio deteriore modo.

 Sicq;

Sicq́; tibi obſcœno truncetur gutture lingua,
Sitq́ue tuum alterius Tydeos eſca caput.
Sic tua corda lupi lanient ſine fine rapaces;
Vel Tityri æternum quæ iecur vrget auis.
Dij te Tereidem faciant; puerumq́; Thyeſte,
Quando uetat nimius te furor eſſe uirum.

Franciſci Octaui Cleophili Ariminenſis epigramma ad Matthæum Thomaſium Senenſem.

Quantum priſca tuo debes ò Roma Camillo,
Auguſto quantum Virgiliana Chelis.
Hunc tantum Matthea tibi debere libellum
Dicimus, ò gentis tutor, amorq́ue tuę.
Per te direpti patriæ redduntur honores;
Per te ſublatæ reſtituuntur opes.
Inſcribis titulum, verſaq́ue in margine laudes
Aſſeris, & forti nomina dempta manu.
Dathe reſurrexit gaude, tuus ecce libello
Stat labor, aſſerto, qui modo nullus erat.

Benedicti Cinguli Epigramma ad Auguſtinum Dathum.

Vidimus eloquij decus Auguſtine libellum,
Nouimus ingenij flumina magna tui.
Ingens fama viget, ſuperat facunda famam;
Scribis enim priſcos inter habenda viros.
Qualia facundo dictabat Tullius ore;
Talia quem legi uerba libellus habet.
Paſſim Cecropiam ſapiunt tua dicta Mineruam,
Inq́ue tuo regnat Atticus ore lepos.
Immortale tuum facies per ſecula nomen,
Et facies cineri te ſupereſſe tuo.

F I N I S.

DISER-

DISERTISSIMI RHETHORIS AVGVſtini Dathi Senenſis Iſagogicus Libellus pro conficiendis Epiſtolis & orationibus ad Andream Capacium conciuem peregregium, ac diſcipulum dilectiſſimum feliciter incipit.

CREDIMVS iamdudum a pleriſque viris etiam diſertiſſimis perſuaſi, tum demum artem quępiā in dicendo nonnullam adipiſci, ſi ueterum ſectatus veſtigia optima ſibi quaque ſēper ad imitandū propoſuerit. Neq; enim qui diutius Marci Ciceronis lectione uerſatus ſit non in dicendo, & ornatus & copioſus eſſe poterit. Nam & horridiora crebrius conſectati ipſi quoque aridi, ieiuni, & inculti fiant neceſſe eſt. Lectitanti igitur mihi Ciceronis volumina, quem eloquentię parentē appellauerim, pauca annotatione digna uiſa ſunt, quibus ſi utemur, vulgariū ſermonē aſpernati, ad eloquentiam proxime accedemus.

Varietati commutationiq́ue vt ſtudeamus. Cap. I.

Sed tamē in primis quiſque admonendus ſit quod rhetor ille diligentiſſimus, & inſignis admodum orator, Fabius Quintilianus de orationis partibus dicere conſueuit. Neq; enim leges ſunt oratorum quadā ueluti immutabili neceſſitate conſtitutę, nec rogationibus, ut idem dicebat, nec plebiſcitis ſancita ſunt iſta præcepta, ſed ut in ſtatuis, picturis, poematibus, cæteriſq́;, ita quoq; in exornanda uiri eloquentis oratione plurimum ſemper decoris ac venuſtatis habuit uarietas. Atque quod dici ſolet, tenendum cauendumq́; il

lud eſt ante omnia ne ars vlla dicendi, ſi fieri poteſt, eſſe videatur. Hæc igitur lex prima ſit commutationis varietatiſque, quàm eruditorũ aures non difficile iudicent. Hoc igitur iacto fundamento, per pauca deinceps ſcribam Andrea amice ſuauiſſime; quæ, & ſi non ſemper; ut plurimum tamen his rationibus tibi ſeruanda erunt. Sed iam noſtri inſtituti ita naſcetur exordium.

De ſitu ſuppoſiti uerbi, & appoſiti in oratione. Cap. 2.

Plerunque enim qui oratoriæ artis floribus, ac phaleratis, vt aiunt uerbis ſtudent, uerbum contra tritam vulgatamque grammaticorum conſuetudinem, quod in calce abſolutæ orationis locari conſueuit, id illi potius coaptant in initio, quod omne tibi fiet manifeſtius exemplo. Scias plenam orationem conſtare tribus partibus quod ſuppoſitum (vt eorum ipſorum vocalibus vtar) quod uerbum, quod appoſitum vocant. Dicunt igitur Grammatici, Scipio Aphricanus deleuit Carthaginem. Ornatioris vero eloquij homines conuerſo potius utuntur ordine. Carthaginem Scipio Aphricanus deleuit. Illi M.T.C. vtitur familiariter P. Lentulo, hi uero P.L.M.T.Cice. familiariter vtitur. Quibus plane exemplis patere arbitror, appoſitum primum in oratione, ſuppoſitum medium, nouiſſimum uero locum verbũ tenere. Sed etſi quid pro Grammaticorum more poſt appoſitum ſitum erit, id initio orationis poni ſolet. Cuius rei exempla ſubnectam. Scipio Aemilianus euertit Numantiam vrbem opulentiſſimam Hiſpaniæ, Hiſpaniæ opulentiſſimam vrbem Numantiam Scipio Aemilianus euertit. Nõ ignoras multa eſſe genera epiſtolarum; Genera epiſtolarum multa eſſe non ignoras. Lycurgus condidit ſanctiſſimas leges Lacedemonijs. Lacedemonijs ſanctiſſimas leges Lycurgus condidit;

condidit;multa conſimili ratione . Appoſitum igitur plerunque principio ponitur; ſuppoſitum medio, ſine verbum, vt Areopagum Solon Salaminius primus conſtituit . ubi Grammatici dicunt, Solon primus conſtituit Areopagon . Cæterum diuerſis ordinibus, & locis locandæ ſunt partes pro aurium iudicio, quod quidem ſolo vſu comparatur.

De aduerbiorum ſitu. Cap. 3.

Iam vero de aduerbijs,quæ ſunt ueluti adiectiua uerborum, dici poteſt, vbiuis loci ponenda eſſe,ubi demum aptius congruere uiſa fuerint, modo in principio; modo in fine, modo interiecta inter utrunque, qua in re diligenti vtendum eſt conſilio, ſed prope uerbum frequentius peruenuſtam reddunt orationem, ut, Fabius Maximus ante alios fortiter, atque animoſe pugnabat, C. Lelius Scipione familiariſſime vtebatur . Clementiſſimus Cæſar humaniter ignoſcebat . Nunc uera ad reliqua.

De præpoſitionum & integrarum plerunque orationum inter adiectiuum & ſubſtantiuum interiectione. Cap. 4.

Præpoſitiones perpulchræ inter ſubſtantiua, atque adiectiua nomina interijciuntur, ut feraci in agro, ornatiſſimo in loco,maximas ad res, hanc ob cauſam, iuſtis de cauſis, atque alia huiuſmodi complura. Nec præpoſitiones ſolum, ſed alia preterea. Eiuſmodi nunc exempla ſunt Maxima in repu. diligentia, magna in parentes pietas, incredibilis in omnes ciues obſeruantia, ſumma in hoſpites liberalitas.

De interiectione genitiuorum inter duos nominatiuos & contra. Cap. 5.

Atque etiam pulcherrimum inter duos caſus,puta duos

nominatiuos, aliquid continuę ponitur, vt, omnia reipubli cę iura, conſtantes militum animi, magna ſceleratorum ho minum flagitia. Econuerſo etiam conſtituta ac tranſpoſita oratio plurimum exornat, ut, huius claritudo viri, huius Quirites auctoritas loci.

De adiectiuorum ſitu. Cap.6.

Venuſte etiam plerunque præcedit adiectiuum nomen ſubſtantiuum, ut, tua dignitas optima uirtus, diuinum ingenium, exquiſita doctrina. Magni enim refert quo loco quæq; dictio ſita ſit, quod teſtatur Boethius in ſuis commentarijs, quæ in Ariſt. librum conſcripſit, ubi & Ciceronis, et Virg. ponit exempla Boethij autē ipſius hęc uerba ſunt. Etenim quantum ad compoſitionem orationis ſpectat maximum differt quo verba, & nomina prædicationis ſuo ordine proferantur. Multum enim intereſt in eo, quod ait Cicero. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna ſeruauit, ita dixiſſet, vt dictum eſt, an ita? Ad hanc te amentiam peperit natura, exercuit voluntas, ſeruauit fortuna. Sic enim minores ſententię magnitudo minusque in ea lucet id, quod, ſi ſic componatur, eminet, & ſeſe uel uolentibus hominum auribus animisque patefacit. Rurſus cum dicit Virgi. Paciq; imponere morem, potuiſſet ſeruaſſe metrum, ſi ita dixiſſet. Moremq; imponere paci, ſed eſſet debilior ſonus, nec eo ictu uerſus, tam præclare vt nunc, compoſitus diceretur, quod idem non eſt apud dialecticos. Hæc Boethius. Nunc ad reliqua.

De negatiuæ dictionis ſitu. Cap.7.

Negatiua dictio apte in calce orationis ponitur, vt præſtantiorem te uidi neminem. Scipione clariorem in bellicis laudibus inuenies neminem. Tua erga me beneuolentia, tuo

in me

in me animo gratius eſt nihil. Qui te ardentius amet, habes neminem.

De poſſeſſoris ante poſseſſionem ſitu. Cap. 8.

Sed & poſſeſſor ante poſseſſionem, ut, optimi uiri diuitiæ, præſtantis uiri virtus, prudentiſſimi hominis conſilium.

De vſu gerundiuorum nominum pro gerundijs. Cap. 9.

Quid uero pulchrius quam ſi pro gerundijs, quæ ſi cappellant, vtamur gerundiuis nominibus? Vt tritum eſt id Priſciani exemplum, veni cauſa amandi uirtutem, ueni amandæ uirtutis cauſa gratia gerendi bella, gerendorum bellorum gratia, ad amplexandam uirtutem magis, quam ad amplexandum uirtutem. Quæ una pręceptio optima eſt, crebraque eius apud Marcum Tullium, alioſque eloquentes viros fuit obſeruatio.

De congruentia nominis relatiui plerunque cum conſequente. Cap. 10.

Nunc autem multa conficiam, quæ ſi diligenter aduerteris, haud parum ornatus latino conducent eloquio. Sed id mihi in primis animaduertendum uidetur, vt cum tria fuerint antecedens, conſequens, & eorum medium relatiuum nomen, ſi ſit illud conſequens uel hominis, uel rei cuiuſpiam proprium nomen, tum relatiuum conſequenti ſemper congruat, alioquin non latina oratio ſit, ſed a doctiſſimorum hominum conſuetudine longe aliena. Alias poteſt cum alterutro conuenire, ſi non conſequatur proprium nomen. Quam rem facile exempla declarant, & priſcorum authoritates complures M. Cicero primo Tuſculanarum queſtionum. Sudio ſapientiæ, quæ philoſophia dicitur. Et ſexto de republica. Conſilia, cœtuſque hominum iure ſociati, quæ

ciuitates appellantur,atq; iterum.Ex illis ſempiternis ignibus quæ uos ſydera,& ſtellas nuncupatis. Saluſtij quoque illud tritũ eſt.Eſt locus in carcere quod Tullianum appellatur inumerabilia in uetuſtis codicibus id genus inuenies. Nec id eſt grammaticæ artis vitium, quod quidam ignari literarum arbitrantur. Sed & nos adhuc aliquid exemplorum afferamus. Præclarum eſt Ciceronis opus,qui Cato maior dicitur,nam,quod Cato maior dicitur, non latine profertur. Conſimiliter, Vrbis uiſceribus conſulendũ eſt, qui ſunt ciues,Perditi uiri ex urbibus pellẽdi ſunt, quæ eſt ciuitatum pernicies, & ſentina dedecoris. Plerunque igitur relatiuum nomen cum eo concors eſt quod ſequitur.

De congruentia in caſu ex tribus eorum duorum,quæ proxime iunguntur. Cap.11.

Illud quoque ſpectandum eſt,nam cum tria exiſtant, quorum vnũ relatiuum ſit nomen, frequentiſſime eorum duo in eiuſdem caſus exitum conueniunt, nam vt exempli cauſa dicam aliquid,ſiquis hũc ſermonem protulerit, liber in quo de uirtute agitur, præclarus eſt;rectius atque ornatius dixerit,in quo libro de uirtute agitur, præclarus eſt. Concordant namque;eodem caſu ex tribus duo illa,quæ maiori uicinitate iuncta ſunt.Aliud iterum exemplum huiuſmodi ſit; Quas miſiſti literas ad me, iocundæ fuerunt. Sermonem, quem uos audiſtis non eſt meus. Quam exiſtimas Demoſthenis orationem, Eſchinis eſt.Atque huius ſermonis crebrum inuenire poteris apud veteres vſum. M. Tullius officiorum primo;quorum autem officiorum præcepta traduntur ea,quanquam pertineant ad finem bonorum. Virg. Maro. Aeneid.Vrbem quàm ſtatuos; ueſtra eſt.Teren.in Andria. Poſthac quas faciet de integro comœdias ſpectandæ an

exigendæ

exigendæ ſint uobis prius. Idem, populo ut placerent quas fe ciſset fabulas. Idem, quas credis eſſe has, nõ ſunt veræ nuptię, atque eiuſmodi ſermo plurimum exornat.

De auxeſi poſitiuorum cum per. Cap. 12.

Id quoque digniſſimum eſt annotatu, vt cum poſitiua ex augere velimus, nomina his per præpoſitum accedat. Cicero in epiſtola ad Curionem, Charus æquæ ſis & periocundus. Idẽ de oratore primo, perbeati Quinte frater illi uideri ſolent. Terentius in Eunucho. Perpulchra credo dona, haud noſtris ſimilia, nam pergratum valde gratum ſignificat; & in oratione lepide perſonat.

De relatiuis cum multo longe, & quàm. Cap. 13.

At ſuperlatiuis multo, longe, & quàm aduerbia præponimus, id quod ſæpenumero perpulchrum videri ſolet, vt longe amantiſſimus veſtri, multo omnium fortunatiſſimus. Et ago tibi quàm maximas gratias.

De comparatiuis cum multo, aut longe. Cap. 14.

Comparatiuis vero, vel multo, uel longe, præponi ſolet, vt iuſtitia multo præclarior eſt cæteris virtutibus, &, Socrates longe alijs philoſophis ſapientior.

De quibuſdam nominibus, quę à græcis profecta declinationem mutant. Cap. 15.

Illud nequaquam omiſerimus, ꝙ cũ noĩa quępiã ſint profecta à Græcis tertiæ inflexionis, & obliquos caſus habentia, qui rectos ſuperant, latini oratores frequentiſſime, caſibus genitiuis illorũ quibuſdã immutatis fingũt aliarũ declinationũ noĩa, & genus ſeruant, qualia ſunt poematum, enthymematũ, delphinus, elephantus, & lãpada, quæ à pleriſq; tertia flexione proferuntur; poema, enthymema, delphin, elephas, lampas, hanc tu obſeruationem diligenter manda memoriæ:

Vt ele-

Vt eleganter oſtendamus quippiam nobis eſſe iucundum, utile vel honeſtum,& cętera id genus. Cap.16.

Cum autem volumus oſtendere nobis aliquid iucundum, honeſtum, vtile eße, tum datiuis cum verbo vtimur ſum es eſt ſubſtantiuorum, quorum illa adiectiua ſunt. Nam (ne ab exemplis diſcedam) quid aliud ſignificat, hęc res mihi iucunditati eſt, quam hæc res, eſt mihi iucunda? idemque ipſum, tuæ mihi literę fuerunt gaudio, quod eſt ad gaudium, uel gaudiũ mihi attulerunt. Pręclara vrbis ædificia ciuibus decori ſunt; vitia dedecori ſunt viris, ideſt, dedecus pariunt viris. deque cæteris conſimili ratione.

De afficio & afficior. Cap.17.

Verbum afficio, & pulchrum eſt, & late patet; nam afficio te voluptate, idem eſt, quod tibi uoluptatem affero, afficio te honore .i. facio tibi honorem, & te honoro; afficio te laudibus, ideſt, te laudo; Afficio te probro, id eſt vitupero te; afficio te commodis, id eſt, tibi commoda facio; afficio cadauera ſepultura .i. cadauera ſepelio; afficio inimicos iniuria. i. facio iniuriam inimicis. Atque ſimiliter afficior dolore .i. doleo; afficior gaudio .i. gaudeo; afficior verecundia .i. verecundior; latiſſimaq; eſt huius uerbi uſurpatio. Nec tamen lateat, afficere diſponere ſignificare hincq; eſt Plinij illud, uiua uox magis afficit. Neq; .n. ſine optimis cauſis tã lata, tãq; diffuſa ſit eius uerbi ſignificatio. Sed de hoc ſatis.

De tum uel & geminato. Cap.18.

Non eſt autem ignorandũ, quòd ſi duo, ut plura duobus (quod perraro uſu venit) pariter ſe habuerint, utrique tum dictionem præponemus. Quod liqueat exemplo. Par eſt in C. Lælio Doctrina ac virtus, quantaq; eſt eius uiri probitas, tanta quoque eſt eius ſcientia, tunc ſplendide ac recte

dixe-

dixerim C. Lælius uir tum doctus eſt, tum probus; Itidemq́; Magna ineſt C. Lælio, tum uirtus, tum etiam doctrina C. Lælius plurimum tum laude, tum rerum ſcientia ualet. Aliud iterum exemplum. Themiſtocles tum conſilio pollet in urbanis rebus, tum in bellicis negotijs uiribus, atque animi magnitudine floret. Sic enim oſtendit tantum in rebus urbanis eſſe conſilio, quantum in bellicis magnitudine animi, quantum geminatum poſitum eſt. Sed eandem uim habet, & geminata & coniunctiua. Virgil. iij. Aeneidos. Multum ille & terris iactatus & alto. Id profecto ſignificat, Aeneas tum pelagi, tum terrarum labores perpeſſus eſt. Aphricanus fuit ſingularis & uir, & imperator, idem ſibi uult; Aphricanus magnus extitit tum uir, tum Imperator.

De cum, & tum. Cap. 19.

Quod ſi duo contra nequaquam paria ſunt, ſed alterum minus complectitur alterum uero magis; ita efficiendum eſt, ut quod leuius exiſtit locemus prius, atq; ei cum dictionem præponamus; quod autem grauius ualidiusq́; id poſterius poſitum, tum dictio pręcedat. Quod patefaciemus exemplis C. Lælius amat Scipionem, propterea quòd eum doctum cognouit hominem, & ſemper uirum optimum, quod poſtremum uehementer ad amorem impellit; quare ita oratio eſt inſtituenda C. Lælius amat Scipionem cum ob doctrinam eius, tum propter uirtutem. Ita uirtus in hac beneuolentia plus momenti habet quàm doctrina. Atque idem ſi ita dixerim, Cum omnes fortunati ſunt, qui bene uiuunt, tum perbeati qui omnia deſerunt, & uirtutem ſolam complectũtur. Nos nanque poſteriores multo beatiores eſſe conſtat, ſi quis ſuperius modo allatam pręceptionem intellexerit. Hoc Marcus Cicero in primis frequenter uſurpat. Ex quo illud. Cum

omni-

omnibus conſulendũ eſt,tum illis qui armis poſitis ad Imperatoris fidem confugiunt;ſignificat enim confugientibus ad Imperatores, & ſeſe dedentibus multomagis conſulendum eſſe. Atque in Catone maiore mirari ſe aiebat Scæuola M. Catonis cum cæterarum perfectam ſapientiam, tum quod nũ quã fuerit illi ſenectus grauis. Sed de hac re ſatis.

Vt quempiam laudari aut vituperari oporteat. Cap. 20.

Iam uero explicandum eſt qua ratione quampiam perſonam aut laudari aut uituperari oporteat, quod ad decorem ſermonis pertineat. Nam id trifariam poſſe fieri comperimus ex monumentis literarum. Si enim uelim oſtendere M. Catonem habere magnam uirtutem, cum uerbo ſum es eſt, ita commodiſſime fiet. Marc. Cato uir eſt magnus uirtute: M. Cato uir eſt magnę uirtutis: M. Cato uir eſt magna uirtute. Plato philoſophus fuit præſtans ingenio, uel præſtantis ingenij, uel pręſtanti ingenio. Mulier eſt clara moribus, clarorum morum, claris moribus. Vir egregius laude, egregiæ laudis, egregia laude, ſed illud primum magis poetarum eſt, poſtremum uero ſplendidiſſimum & perpolitum Ariſt. eſt præſtans ſcientiæ copia, Philoſophus exquiſita doctrina, uir acerrimo ingenio. Quod quidem, ut diſertiſſimus Priſcianus inquit, ſignificat, Ariſtotelem habere ſcientiæ copiam, ac qui habet exquiſitam doctrinam cęteraq; conſimili ratione. Quod quidem Aulus Gellius ſentire uidetur in Noctibus atticis. Eſt enim uelut defectio quædam, ſed ea trita uſurpata que ab eloquentiſſimis uiris ac clariſſimis oratoribus, qua & nobis quoque utendum eſt.

De accuſatiuis & ablatiuis participiorum locum tenentibus infinitiui uerbi. Cap. 21.

Atqui participiorum cum accuſatiui caſus ſæpe tum ablatiui

tiui locum tenent infinitiui uerbi; hinc Saluſtianum illud, nam & priuſquàm incipias conſulto, & ubi conſulueris, mature facto opus eſt Terentiana Miſis Glycerium alloquẽs amicam Pamphyli. Iamiam, inquit, inuentum tibi curabo et adductum tuum Pamphylum. Omnia nanq; illa conſulto facto inuentum, adductum, conſulere, facere, inuenire, adducere deſignant. Verum frequenter his rationibus ablatiuorum caſibus utuntur, accuſatiuorum perraro.

De hoc nomine opus cum uarijs caſibus. Cap. 22.

Et quoniam de nomine quod eſt opus attulimus mentionem intelligendum eſt opus eſt mihi hac re ſignificare. me egere hac re; ſed id uarijs caſibus iungi ſolet. Nã etiam opus eſt mihi tua opera latinè dicimus: & tuæ operæ, & tuam operam, & tua opera: ſed hoc poſtremum ornatius eſt: & totum oratorium. Cæteris rationibus poetæ potiuſquam hyſtoriographi utamur. Nos autem quædam præcipimus, ut cognoſcamus a ueteribus uſurpata, eiſdemq; utamur: quædam uero ut cognoſcamus ſolum. Nam opus eſt mihi hanc rem nũquam orator dicit, ſed hac re.

De commutatione adiectiui & ſubſtantiui in uoce, genere, & caſu. Cap. 23.

Quid illud: nonne pulcherrimum eſt, ut cum duo nomina alterum adiectiuum: & alterum ſubſtantiuum eodem caſus exitu proferri debent: ut ſæpe creberrimeq; quodammodo tertiam adiectiui nominis uocem: quę eſt neutra: uiuim ſubſtantiui transferamus? & ſubſtantiuum illud prius caſui collocemus genitiuo? quod ut frequens eſt eruditis atque diſertis uiris: ita quoq; erit exemplo manifeſtius. Nam cum multam uirtutem dicturus ſum, ſi multum uirtutis loco eius orationis poſuero multo protulerim uenuſtius. Mul-

tum pecuniæ enim ſignificat multam pecuniam, plurimum uiriū, plurimas uires, quid animi eſt, quis animus, quid rei, quę res, quid cauſæ, quæ cauſa. Alia quoq; peruulgata. Sed animaduertendum eſt, quod ſi genitiuus ille caſus ſingularis fuerit, totam item orationem ſingulariter exponere debemus. Si pluralis, pluraliter. Nanque (exempli cauſa) multum pecunię, eſt multa pecunia ſingulari numero, at contra multum pecuniarum ſignificat multas pecunias. Similis; eſt aliorum ratio, ut multum roboris ſingularem, plurimum uirium pluralem habet ſignificationem. Et aduerbia quoque nonnulla eandem uim retinent, præſertim uero duo hæc, parum & ſatis; nam parum ſapientię, ideſt parua ſapientia, ſatis uirium .i. ſufficientes uires. Et nihil quoque ſiue nomen, ſiue aderbium ſit, in eandem ſæpe obſeruantiam cadit.

Vt geminandum eſt epitheton ſequentibus ſubſtantiuis aut contra. Cap. 24.

Quoniam autem ſingula hic ferè inueſtigamus, id quoque dignum cognitione eſt, ut cum duo meminerimus nomina ſubſtantiua, quorum utrique idem epitheton adijciendum eſt, adiectiuum ipſum principio collocemus, & ſequentibus ſubſtantiuis uel tum geminatum, uel duplicatum & præponamus. Exempli uero cauſa afferantur Ciceronis uerba. Aphricanus ſingularis & uir, et imperator; quod eſt Aphricanus ſingularis uir, & ſingularis imperator. Propter magnam & doctoris auctoritatem, & urbis, eſt propter magnam auctoritatem doctoris, & propter magnam auctoritatem urbis: pręclarus & miles, & ciuis illuſtris tum uir, tum philoſophus. Optimus tum patrię defenſor, ut gubernator; iuſtus & rex, & iudex. Conſimiliaque eodem modo ſe habent. Sed & ſæpenumero contra eodem ordine uni

ſubſtan

ſubſtantiuo præpoſita duo adiectiua, ut plura deſeruiunt. Exempla ſunt quæ nunc conſtituam. Vir tum bonus, tum tēperatus, Imperator & callidus & fortis; Iudex & integer, & ſolers. Ornamenta ciuitatis tum multa, tum præclara. Alia tu ipſe coniecta. Nonnunquam & duo ſubſtantiua ita ſe habent vt alterum uim ſuam vbique ſeruet ac tueatur, alterum quaſi quendam obtineat adiectiui nominis locum, & eius fungatur officio. Quale eſt illud Virgilianum primo Aeneidos. Molemq́; & mõtes inſuper alios, Impoſuit ac ſi dicat molem montuoſam impoſuit. Cauendum eſt ne ab honeſtate naturaq́; diſcedamus, ac ſi dixerit, cauendum ne a naturali honeſtate diſcedamus. Sed tibi hęc ſatis ſint.

De extremis ſupinis pro gerundijs accuſatiui caſus. Cap. 25.

Sed ne quaſi hyſtoriam texens diſcendorum ſeriem nectam, ita quęque patefecerim, vt ſe ſe mihi ſorte quadam obtulerint. Cæterum non ignorandum eſſe uidetur (vt ipſe arbitror) extrema ſupina plerunque peruenuſte ſignificare gerundia accuſatiui caſus, ad, dictione præpoſita, vt res difficilis creditu; ideſt ad credendum, miſerabilis uiſu, ideſt ad uidendum, iucunda auditu, ideſt ad audiendum, ſuauis guſtu, ideſt ad guſtandum, per multa ſimili, ac pari ratione ſe habent.

De exaſperatione orationis uitanda per mutationem ſuperlatiui cum adiectione aduerbij ſuperlatiui admodum uel in primis. Cap. 26.

Nec idem te amice lateat, ut cum fuerit ſuperlatiuum quodpiã, durius aſperiusq́; & ſuperlatiue ſignificãdum ſit; ut pro ſuperlatiuo poſitiuum afferamus; & ei aptum aduerbiũ

ſuperlatiuũ apponamus. Nã maxime memorabile facinus: eſt memorabiliſſimum facinus: maxime rerum genus hominum: eſt rariſſimum genus hominum. Sed admodum & in primis poſitiuis adiuncta uim ferme eandem retinent: ut admodum memorabile facinus uel in primis rarum genus hominum.

Vt quẽpiã mediocriter aut uehemẽter laudabimus. Cap. 27.

Id autem nequaquam ſilentio præterierim; ut ſi quẽ qui uirtutem habeat velim mediocriter laudare: dicam exempli cauſa. Pericles uirtute præſtans princeps erat Athenis; vel multa præclara geſſerat. Themiſtocles rebus geſtis floruit. Sin uelim uehementer ac plurimum laudare: adijciam gloriam ſiue laudem, & cauſam laudationis caſu genitiuo conſtituam. Pericles, ut per idem exemplum agam, virtutis gloria præſtans Athenis claruit: Themiſtocles rerum geſtarum laude emicuit. Sicq; M. Antonius præſtabat eloquentia; mediocriter laudatur ac fere exiliter. L. Craſſus eloquentiæ gloria excelluit, uehementiſſime laudatur. Sed tu cætera pro tui ingenij bonitate deducito.

Quoties ſingularis & pluralis numerus connectũtur, uicinio ri reſpondendũ: idemq; fit in diuerſis generibus. Cap. 28.

Quoties, quod ipſe teſtatur quoque grammaticus Seruius, ſingularis & pluralis numerus connectuntur, reſpondemus uiciniori. Virgilius in primo Aeneidos. Hic illius arma, hic currus fuit: non autẽ fuerunt. Terentius, in Andria. Amantium iræ amoris redintegratio eſt. Xenophon, deliciæ meæ ſunt hoſtes, eorumq; exercitus properabit atque in frequentia obſeruatur. Idem fit in diuerſis generibus, nam ſiue maſculinum, ſiue fœmininum eſt, viciniori reſpondemus: ut uir atque mulier optima ad me uenit: intelligitur nanq; op-

timum eſſe uirum & optimam eſſe mulierem quæ uenerit. Verum ſi plurali numero uelimus uti, ad maſculinum tranſire neceſſe eſt, ut uir & mulier læti properanti. Alexander & Olympias clari extiterunt.

Operæ precium eſt. Cap. 29.

Operæ precium quod peruenuſtum eſt, ſignificat modo utile eſſe, modo neceſſarium, modo iucundū, modo laudabile. Atq; his ſignificationibus id nominis ueteres uſurpabant.

Frui. Cap. 30.

Frui quampiam re eſt, fructum, ſiue utilitatem, uel uoluptatem percipere ex eo, ut cum dixerit quis, ocio fruor.

Præ ſe ferre. Cap. 31.

Præ ſe ferre aliquid eſt uerbis, aut indicijs quibuſdam id oſtendere quodammodo confiteri. Vt Marcum Cato præ ſe fert grauitatem, Lælius prę ſe fert liberalitatem. Hoc ſ uult oſtendere quòd ille ſit grauis & iſte liberalis.

Rationem habere. Cap. 32.

Rationem habere, eſt reſpectum habere. Vt planius exponam, habere rationem alicuius rei, eſt rem conſiderare, ut habeo rationem temporum, loci, perſonarū; eſt ea ratione omnia complecti, & conſiderare.

Complector animo. Cap. 33.

Hanc rem animo, menteq; complector. i. Hanc rem conſidero, & uoluo.

In animo eſt. Cap. 34.

In animo eſt, ſignificat in animo habeo, & animus mihi eſt, ideſt uolo.

Certum eſt mihi. Cap. 35.

Certum eſt mihi, ideſt deliberatum & decretum, uel deliberaui, & decreui.

Proſequor. Cap.36.

Proſequor te honore,ideſt te honoro,proſequor te laude, ideſt te laudo,proſequor te probo.i.uituperò te,ut proſequor te amore,ideſt te amo.

Bene mereri. Cap.37.

Benemeritus ſum de republica ideſt beneficiũ in illam cõtuli,benemereri de amicis,ideſt conferre in amicos beneficia.

Aeque,ac,atque. Cap.38.

Aeque pro ita ac,uel atque pro & uel quaſi ornatiſſime ponuntur,exemplum eſt. Aeque te laudo, ac Ciceronem.

Haud,Secus,Atque,& Ac. Cap.39.

Haud pro non,ſecus pro aliter, uenuſte in eadem oratione continue ſe habent, ut haud ſecus ſentio atque tu, ideſt ſentio ſicut tu.

De comparatiuo loco poſitiui. Cap.40.

Nonnunquam & pulchre comparatiua pro poſitiuis ponuntur.Vt Alexander Macedo corpus habebat imbecillius, quod imbecillum ſignificat. Satyri in ſcelera uehementius inuehuntur,quod eſt vehementer.

Dare rem uitio uel laudi. Cap.41.

Do tibi hanc rem uitio.i. uitupero te hac te, do laudi,ideſt laudo,do crimini,ideſt criminor.

De ſubiunctiuo loco indicatiui & illius pro huius temporibus. Cap.42.

Sed nec illud quidem negligendum eſt quod ſubinctiuus modus pro indicatiuo & illius tempora pro huius temporibus haud illepide ponuntur, ut uelim pro uolo, & gererem pro gerebam, dilexerim pro dilexi, feciſſem pro feceram, fuerit gratum pro gratum erit, feceris pro facies. Id omniũ multo ornatiſſimum ſi oportunis locis agatur, quod ubi fa-

ctitan-

ſtitandum & peritorum aures facile cenſebunt. Quamobrem exercitatio adhibenda eſt non mediocris, quæ omniũ magiſtrorum præcepta ſuperat. Quod ſi quis nouerit græcas literas, ei, quod modo explicauimus, non difficile perſuadetur.

Partim hominum & de eius aduerbij geminatione. Cap. 43.

Partim hominum uenerunt perſæpe dicitur, & eſt Aulo Gellio teſte, idem quod pars hominum .i. quidam homines, nam partim in hoc loco aduerbium eſt, neque inclinatur in caſu. Et compartim hominum dici poteſt, ideſt cum quibuſdam hominibus, & quaſi cum quadam parte hominum. Sed hoc tum eſt ſplendidus, cum in oratione iterum fuerit additum, ut eſt illud Marci Tullij in epiſtolis, nam qui iſtuc ueniunt, partim te ſuperbum eſſe dicunt, quòd nihil reſpondeas, partim contumelioſum, quod male reſpondeas. Et qui ciuitatibus præſunt partim nobiles ſunt, partim populares quod eſt aliqui nobiles ſunt aliqui populares.

Decimus quiſque. Cap. 44.

Id eſt optimum cognitu, quòd decimus quiſque eſt unus ex numero denario, hinc eſt illuc Cæſaris in commentarijs, Cognoſcit non decimum quemque eſſe relictum militem ſine uulnere, quo exemplo uti perpulchrum eſt, ut uix decimus quiſque remanſit ſine vulnere in tali conflictu.

Quotus quiſque. Cap. 45.

Quotus quiſque homo eſt, ideſt quot homines, quotus quiſque miles, ideſt quot milites.

Perquam cum poſitiuo. Cap. 46.

Perquam vna dictio dũtaxat pulcherrime poſitiuis adiungitur nominibus, ut perquam doctus philoſophus, perquam bonus amicus.

Alias geminatum locum tenet modo aduerbij. Cap. 47.

Quid illud? Nunquid lepidiſſime uſurpamus, ut in oratione eadem iterum alias uſurpatum, locum obtineat modo aduerbij. Quales eſſet ſi quis dicat, omnes homines eodem ferme nati ſunt ingenio, alias quidem rident, alias uero lachrimantur. Omnes item ciues alias boni, alias mali, nunquam eiſdem ſunt moribus.

Ire in caſtra. Cap 48.

Marcus Antonius iuit in caſtra multifariã dicitur. Marcus Antonius caſtra petiuit, in caſtra profectus eſt, ſe ad caſtra contulit, ſe in caſtra recepit, ſe ad caſtra perduxit.

Viginti annos natus. Cap. 49.

Hic habet uiginti annos; quod ueterum conſuetudine dicitur contra pedagogicam opinionem, aliiſq; rationibus dicitur hic uigeſimum annum attigit, Agit aut degit uigeſimum annum ætatis, uiginti annos natus eſt. Sed hoc poſtremum magis oratori conuenit.

Eloquentia laborare. Cap. 50.

Cicero laborat in eloquentia. Cicero in eloquentia tempus conſumit, tempus in eloquentia conterit, in eloquentia operam ponit, dat eloquentiæ operam, ætatem in eloquentia conſumit; in ſtudium incumbit eloquentiæ. Et alia deduc pro tuo iudicio.

Habeo, teneo hanc rem in memoria. Cap. 51.

Habeo hanc rem memoria non minus uſitate, dicitur, quã habeo, ſiue teneo hanc rem in memoria, teneo, hanc rem memoria, huius rei memoriam habeo.

Voluptatis me capit obliuio. Cap. 52.

Obliuiſcor uoluptatis, uel cuiuſcunq; alterius rei, voluptatis me capit obliuio. Et idem uerbum cum ceteris iunctum

ctum nominibus ſignificat diuerſa conſimili ordine, ut capit me ſatietas ciuitatis, capitque hominũ, odium, uel tædium.

Contineo me ruri, uel in urbe. Cap. 53.

Virgilius incolit ciuitatem, hoc perpulchre dicitur cum teneo, uel etiam cum contineo uerbo, ut Virgilius ruri ſe continet. Virgilius tenet ſeſe in urbe.

Prȩter & præ uenuſte oſtentatur aliquam rem aliam antecellere. Cap. 54.

Si quis uelit oſtentare aliquam rem aliam antecellere, & ultra illam ualere, uenuſte id dicitur uel per accuſatiuũ præpoſita prȩter uel cum prȩ ablatiuo præpoſita, ut Cæſar prȩter cæteros rebus bellicis, uel præ cȩteris pollebat.

Lælius eſt facili ingenio, uel facillimis moribus natus. Cap. 55.

Lælius habet faciles mores, uel facilem naturam, ornatius dicitur. Lȩlius eſt leni ingenio natus, uel facillimis natus moribus. Scipio natus eſt triſti ingenio. Et de reliquis conſimiliter.

Valeo & polleo cum ablatiuis. Cap. 56.

Valeo & polleo uerba ſplendida ſunt, & latiſſime patet, & ablatiuo iunguntur hoc pacto. Aurelius Auguſtinus plurimum ingenio ualuit. Hippocrates ingenij bonitate pollebat. Mithridates memoria claruit, uel polluit. Mar. Cato in ciuitate plurimum authoritate pollebat.

Clareo, & poſſum. Cap. 57.

Clareo & poſſum uerba eadem ferme ratione ſe habent. Ego apud Cæſarem multum ſiue poſſum, ſiue clareo, ornate, & ſplendide dicitur. Apud Cæſarem plurimum mea claret authoritas. Hortenſius multum poteſt in ſenatu, ornatius, Multum Hortenſii in ſenatu poteſt authoritas, quæ potiſſ mum.

tiſſimum ſignificat eam opinionem, quę eſt apud homines de alicuius uiri præſtantia, quæ vulgo & trita conſuetudine reputatio nuncupatur.

Sum datiuo iunctum hebere ſignificat, & quodammodo poſſidere. Cap. 58.

Cęterum id perbellum eſt. Eſt mihi apud te fides, ideſt tu adhibes mihi fidem, quod eſt accuratius aduertendum. nam plerunque ſolet ſum es eſt uerbum datiuo iunctum ſignificare habere, & quodammodo poſſidere, ut eſt mihi pecunia, eſt Cæſari magna poteſtas ſiue pietas. Illud deſignat me pecuniam habere, hoc habere Cæſarem magnam poteſtatem; cuius conſtitutionis crebra apud priſcos, & diſertos uiros obſeruatio eſt.

Recordor hanc rem, hæc res mihi in mentem venit. Cap. 59.

Ego recordor hanc rem, potius quam huius rei dicitur. At idem dicitur, huius rei me ſubit recordatio, hæc res mihi in mentem uenit, ideſt mihi occurrit, uel mihi ſuccurrit; quòd poſtremum minus uſitate dicitur.

Præſto, antecello, aliquando cum accuſatiuo, aliquando cum ablatiuo. Cap. 60.

Præſto, antecello, quæ uenuſte ſonant uerba, aliquando datiuo, aliquando accuſatiuo perpulchre iunguntur, cum acceſſione ablatiuorū eius rei, cuius eſt præſtantia, ut ego pręſto tibi ingenij acumine. Ioannes pręcellit Petrum acumine ingenij; equus præſtat aſello velocitate curſus.

De frequentatiuis uerbis loco primitiuorum. Cap. 61.

Sępenumero frequentatiua uerba, quæ ſic appellantur, primitiuorum uerborum a quibus traxerūt originem ſignificationem retinent, præſentim ſi prima illa aſperiora fuerint, ut con-

ut coniecto pro conijcio, manſo pro manea, imperito pro impero, amplexor pro amplector, & alia item penè innumerabilia ſi quādo etiam uerbi aſperitas ulla contingat; quod eruditorum iudicio nunc derelinquimus.

De & dis mutant ſignificationem. Cap.62.

De præpoſitio uerbis adiecta, perſæpe in contrarium mutat ſignificationem. Vt precor, & deprecor contraria ſunt, hortor & dehortor. Nonnunquàm idem dis efficit; ut ſuadeo, diſſuadeo, quamuis in eiſdem uerbis nonnunquam augeat potius quàm uim commutet.

Ex & de amplificant. Cap.63.

Ex & de uehementer amplificant, ut ex oro, quod ab ex, & oro deductum ſignificat impetro. Tere. in Andria: Gnatam ut decet oro, Vixq; id exoro.

Suadeo, perſuadeo, facio, perficio. Cap.64.

Sic ſuadeo ſignificat oratoris officium, quod eſt benedico, atque perſuadeo, benedixiſſe ſignificat, quod eſt oratoris finis, ideſt impero atque obtineo. Vnde & crebro non ſolū ſuadeo, ſed etiā perſuadeo, ſed facio, & perficio explorata ſunt.

De quanquam aduerſatiua dictione. Cap.65.

Plurimum etiam ſermonem, ac orationem exornat aduerſatiua dictio, quanquam, indicatiuo iuncta, quod ubique Marcus Cicero ſeruauit, alijque doctiſſimi, ſed huius exemplum ſit, quanquàm te ante hac diligebam nunc tamen ob ſingularem uirtutem uehementer admiror, nam tria ſunt, quæ quodam ſibi ordine inuicem iunguntur, quorum primum ac læuiſſimum eſt diligere; poſtremum admiror; quod uehemens, ac præcipuum & eorum medium, obſeruo, quod eſt ueneror & colo, ex quo obſeruantia, reuerentiam ſignificat. Sed iterum aliud exemplum,

quanquàm

quāquam mihi ſunt omnium amicorum iucundæ literæ tuæ, tamen iucundiſſimæ fuerunt. Sed & pro tamen poſt, quamuis raro, collocemus, ut quanquàm mihi ante hac charus, eras, ſed nunc profectò chariſſimus es.

Non ſolum ſed etiam, verumetiam, uerumquoque. *Cap. 66.*

Adhæc illa duo orationem peruenuſtam reddunt ſibi in uicem correſpondentia quorum alterum eſt non ſolum, ſiue non modo, ſiue non tantum; alterum eſt, ſed etiam, uel uerumetiam, uel loco etiam poſitum, quoque, & aliquibus interiectis, quorum omnium exempla ſubnectam, hæc mihi res non ſolum grata eſt, ſed etiam iucunda. Marcus Antonius non modo Ciceronis erat inimicus, uerumetiam hoſtis patriæ. Marcus Cato non ſolum ingenio pollebat, ſed etiam virtute florebat plurimum. Alexander non ſolum reliquum orbem ſubegit, uerum ipſum quoque Romanorum imperiū cogitabat attingere. Et ita in conſimilibus præponendo minoris momenti particulam.

Tam & quàm. *Cap. 67.*

Etſi etiam tam & quàm ſibi correſpondent, ut tam chara mihi patria eſt, quàm tibi iuncunda uita, ſed facile tu hoc intelliges.

Ego ipſe pro egomet. *Cap. 68.*

Pro eo, quòd cæteri exprimere conſueuere pro nominibus addentes uel te, uel met ſyllabicas adiectiones. Cicero potius idem efficit per hoc pronomen ipſe, ipſa, ipſum, quod illarum fere adiectionum locum obtinent, ut ego ipſe, magis quā egomet, ille ipſe, noſipſi, ut nunquàm ſecus dicendum ſit.

De mecum & mecum ipſe. *Cap. 69.*

Alia eſt adiectio pulchra, ut mecum ipſe cogitaſſem, &

hoc

hoc mecum ſit una dictio. Item mecum ipſe inuicerem, cum duę ſunt dictiones.

Vt familiaritatem, conuerſationem, & ſimilia ornate exprimamus. Cap. 70.

Sed ſi tibi dicendum erit, tu mihi familiaris es, ornatius dicetur, ego te utor familiariter, tu mihi amicus es, ego te amico utor, tu mihi es magiſter, ornatius ego te utor magiſtro. Ego tecum frequenter uerſor, frequens eſt mihi tecum conſuetudo, quæ ſæpe conuerſationem ſignificat, tecum magnam amicitiam habeo, magna mihi tecum eſt amicitia: & ita alia permulta, ut ſunt mihi cum omnibus malis uiris inimicitiæ: nam rectius dixerimus inimicitię plurali numero quam ſingulari.

Nihil cum comparatiuis. Cap. 71.

Sed neutra uox nihil, ac potiſſimum in comparatiuis nominibus, tum fœmininam reddit orationem, tum maſculinam, ut nihil eſt hoc homine melius: fere idem eſt ut nullus homo eſt hoc homine melior, nihil hac virgine eſt formoſius; quaſi nulla virgo hac uirgine eſt formoſior. Et in cæteris aliquando conſimiliter.

Munus pro officio & conſimiliter partes. Cap. 72.

Munus pro officio ornatiſſime dicitur ut hoc eſt amici munus. i. amici officium. Fungor boni uiri munere, ferme idem eſt facio boni uiri officium. Sed & partes plurali numero conſimilem habent ſignificationem, ut meæ partes ſunt. i. officium meum eſt, uel pertinet ad me.

Caueo cum ablatiuo ſignificat prouideo; cum accuſatiuo uito, & fugio. Cap. 73.

Caueo uerbum & ſi ſæpe ſignificat prouideo, ut cautum eſt lege, perornate tamen accuſatiuo iunctum pro uito, ac fu-

gio

gio uſurpant eloquent es viri,ut turpes mores ingennui cauent uiri.

Memini cum accuſatiuo. Cap. 74.

Atqui & memini rectius iungitur accuſatiuo, quam genitiuo, vt memini Platonis ſapientiam. Virgi. in Buccolicis. Numeros memini, ſi verba tenerem. Nec mirum in his, quæ ſunt potius ſolutæ orationis. Virgilij Maronis afferam teſtimonium; quem non ſolum poetam egregiè eruditum; ſed & Rhetoricæ artis vbique obſeruantiſſimum fuiſſe conſtat.

Pœnitet, id eſt parum uidetur. Cap. 75.

Pœnitet me, quid ſignificet, notiſſimum eſt, ſed & pro parũ uidetur uſurpant authores, & præſtantes doctrina viri.

Vaco cum datiuo attendo, cum ablatiuo uacuum eſſe. Cap. 76.

Sed idem perſæpe uerbum uarijs conſtructionibus poſitum & eandem retinet ſignificationis uim, vt uaco huic rei, eſt attendo huic rei; vaco hac re, eſt hac re ſum vacuus, & ornatiſſimum eſt, boni uiri dant operam, ut perturbationibus uacent. i. uacui, & liberi ſint.

De animaduerto & animaduerſio. Cap. 77.

Animaduerto idem eſt fere quòd uideo, & quodammodo intelligo. Animaduerto conſtructum cum accuſatiuo, in præpoſita, idem ſibi uidi quòd punio, ut Speuſippus animaduertit in ſeruum Platonis, ideſt punit platonis ſeruum; ex quo animaduerſio punitionem quandam nonnunquam ſignificat.

De refero cum datiuo & accuſatiuo mediante ad. Cap. 78.

Atque iterum refero tibi hanc rem, ideſt narro tibi hanc rem; ſed refero ad ſenatum, refero ad populũ hanc rem, ideſt pono hanc rem in conſultatione populi, uel ſenatus; qui uſus

uerbi

uerbi eius apud hyſtoriarum ſcriptores frequentiſſimus eſt.

Dare literas tibi uel ad te. Cap. 79.

Quid uarij quoque caſus eidem ſæpe coniuncti; nonne magnam ac longe diuerſam uim habent? Quale eſt do Bibaculo ad Cęſarem literas. Nam dantur Bibaculo deferenti, Vt Cæſari reddat, ad quem mittuntur literę. Eas igitur leget Cæſar. Bibaculus quidem uelut tabellarius quidam defert. Nam, qui defert literas, conſueuit tabellarius appellari. Verum ne quid huius nunc ignores, dare literas, ſignificat ſcribere, ſeu mittere literas.

Vnas, binas, ternas literas pro una, duabus, tribuſue epiſtolis dicimus. Cap. 80.

Nec te fugiat, quòd pro epiſtola dicimus literas plurali numero, nec obſtat poetarum conſuetudo. Et pro una epiſtola dicimus vnas literas, nam id nomen vnus, a, um, cũ his quæ pluraliter ſolum inflectuntur, pluralem quoque retinet naturam, vt vnæ nuptiæ, vnæ bigæ, vna mœnia; Et ut ad propoſitum redeam, pro duabus epiſtolis dicimus item binas literas, non autem duas, pro tribus epiſtolis dicimus ternas, non autem tres, per quatuor quaternas. Et quæ deinceps ſunt reliqua, conſimili ratione proferuntur.

Infinitiua oratio pro coniunctiua peruenuſte ponitur. Cap. 81.

Infinitiua oratio pro coniunctiua perquam pulchra eſt, vt volo te ad me ſcribere, cupio te Athenas proficiſci, & id Terentianum, quid facere te in hac re uelim ſignificat enim, quid uelim, quòd tu in hac re facias; uelim ciues omnes unanimes eſſe, ideſt quòd unanimes ſint, & concordes. Sed hoc fit concinnius, ſi nullum ſit ambigui ſermonis diſcrimen, neque enim omnino rectum ſit, volo te me amare, quamuis

plerunque

plerunque id ſuppoſitionis locum habeat; quod infinitiuum uerbum immediatius præceſſerit.i.credo quòd Romani poſſunt uincere Pyrrhum, ſed id pro uiribus caueat orator. Et quod modo præceptum erat de coniunctiua, atque infinitiua oratione, pręcipue in abſolutis uerbis uel ubi alteri caſui fuerit adiecta præpoſitio ſeruandum ſit, ut uolo te amari a me.

Ex uel e, pro a uel ab. Cap.82.

Ex, uel e præpoſitiones pro a, uel ab, & ſępe, & perornate ponuntur, ut audiui ex maioribus noſtris, pro a maioribus noſtris; accepi ex patre tuo, uel e patre tuo quęro ex te, et a te, quod eſt te conſulo, & te interrogo, quod aduerte, & uſui trade.

De pro, loco in & ſecundum. Cap.83.

Pro ornate ponitur loco in, & ſecundum, ut pro roſtris; ideſt in roſtris, pro tribunali, ideſt in tribunali, & alia. Pro uiribus tuis; ideſt ſecundum tuas uires, pro tui ingenij bonitate, pro uirili tua, & ſimilia.

Sub in compoſitione, aut clam, aut diminutiue ſignificat. Cap.84.

Sub in compoſitione aut clam, aut diminutiue ſignificat, ut ſubmouit me Parmeno, ideſt clam, & occulte, ſubiraſcor tibi; quod eſt iraſcor.

Morem gerere, complacere & obſequi ſignificat. Cap.85.

Morem gerere perornatum uerbum complacere ſignificat, atque obſequi. Vnde moriger, a, um. quod amoroſo quod difficilem ſignificat, & a morato, quod moribus inſtitutum ſignificat, plurimum differt.

Conſequor pro exprimo. Cap.86.

Conſequor pro exprimo pulcherrimum eſt, non poßum

ego

ego uerbis conſequi,ideſt exprimere;literis conſequi;ideſt per literas explicare.

Metuo & timeo multis caſibus coniunguntur. Cap.87.

Metuo,& timeo uerba aliquando multis caſibus adiunguntur.Metuit Ci.Publio a Clodio ſibi extremum periculū. Timeo mihi abs te mortem.Nonnunquam abſolute ponūtur ſed ſolo datiuo iuncta,vt metui Pamphilo,Pamphili uitæ timeo,ſed hic eſt potius poeticus uſus.

Euado pro fio,& efficior. Cap.88.

Euado pro fio,& efficior,ornatum, vſitatumque eſt, vt Cic.euaſit eloquentiſſimus.Ariſtoteles euaſit ſummus philoſophus,Cæſar euaſit inclytus imperator,& de alijs quoque conſimiliter.

Fore futurum eſſe. Cap. 89.

Fore futuram ſemper habet ſignificationem, & eſt idem quod futurum eſſe, Marcus. Cic. de oratore tertio libro loquens de Hortenſio,quem quidem confido omnibus iſtis laudibus quas tua oratione complexus es,excellentiorem fore, & Craſſus Fore dicis,inquit,ego uero eſſe iam iudico.

*Quid inter dimidium & dimidiatum intereſt.*Cap.90.

Quid inter dimidium & dimidiatum interſit, noſſe perutile eſt;cum enim dimidiatum ſit, quaſi in partes duas diuiſum,niſi aliquid diuiſum ſit,dimidiatum non poteſt dici. Dimidium vero appellatur,non quòd ipſum diuiſum ſit, ſed quòd ex dimidiato pars altera eſt. Non igitur recte dixerit quis pro ſententia Marci Varronis, vt ait Aulus Gellius in noctibus Atticis,dimidium librum legi, dimidiatam fabulam audiui,ſed dimidiatum librum, dimidiatam fabulam recte quis dixerit,quia dimidiatum exempli cauſa digitum appellamus,ſed alterutram partem dimidium, quod eſt ac-

curate,diligenterq; aſpiciendum.

Interſum & præſum quid differunt. Cap.91.

Plurimum autem conducit nobis intelligere,quæ ſunt nominum differentiæ,ac uerborum diſcrimina. Ea quoque res mirum in modum orationẽ exornabit, vt ſiquis nouerit quid differunt preſum,& interſum inter ſe uerba pulcherrime dicet; Mar.Cice.publicis negocijs non interfuit ſolum, ſed & præfuit,quorum illud ſignificat comitem eſſe alicuius rei,hoc uero ducem.

Confiteor,profiteor,gratulor, gaudeo. Cap.92.

Ego non ſolum confiteor,quod eſt ui, ſed etiam profiteor, quod quidem eſt ſponte. Et apud Marcum Tullium perſępe legitur,Tibi gratulor,mihi gaudeo;gaudemus nobis, gratulamur alijs,quòd adepti ſint aliqua bona.

Ago,refero,habeo,debeo,gratias,uel gratiam. Cap.93.

Et tibi ago gratias;quod quidem eſt uerbis, refero gratiam,eſt re & factis, habeo gratiam,uel gratias quod eſt in animo,debeo gratiam ubi aliqua obligationis uis cernitur. Et item alias opiniones his ſimiles.

Hæc res mihi conducit,dono te hac re. Cap.94.

Optimum eſt non ignorare nominum differentias, ut & uerior,& ornatior noſtra reddatur oratio. hæc res mihi conducit,eſt idem,quod mihi res hęc utilis eſt. Et quod cæteri plerunque dicunt dono tibi hanc rem, pulchrius dicitur, ac ſplendidius,dono te hac re; ut miles nauali corona donatus eſt;Sabinos Romani ciuitate donauerunt, quod eſt ciues fecerunt;quod item dicunt Sabinos Romani in ciuitatem acceperunt.

Præpoſitio,quæ ſolet adiungi nomini,pulchrius uerbo adiungitur. Cap.95.

Interdum uero præpoſitio quæ nomini, ac caſui præponitur,pulchrius,uenuſtiusq; uerbum præceſſerit in quibuſdam uerbis. Quale eſt,ſi quis dicat, eo ad te,ut dicat potius adeo te,& loquor ad te,potius alloquor te,cecidit de uita, decedit uita,cedit ex humanis rebus,excedit rebus humanis. Et in alijs quibuſdam conſimiliter.

De minus aduerbio. Cap.96.

Minus aduerbium quanquam ſæpe ſignificat non, nonnunquam tamen compoſitiuo iunctum contrariæ ſignificationis comparatiuum demonſtrat,ut Terẽtianum illud Phedria nemo fuit minus ineptus,pro prudentior, & nemo eſt te miſ ormoſus,ideſt deformior,& ſic de aliis conſimilibus.

Quid inter decem annos & decem annis intereſt. Cap.97.

Quoties multos aut dies,aut annos dicimus per accuſatiuum,intelligimus iuge temporis curriculum eſſe, & ferè continuum. Sed per ablatiuum ſignificatur annorum ſiue dierum interiectio,intermisſioq;, quare, ut ait Marcellus, optantes rectius accuſatiuo uti debent, ſi quidem ad ſecundam fortunam attineat,intereſt igitur ita ſiquis dixerit, decem annos in re militari uerſatus ſum, an decem annis dedi operam rebus bellicis.

Cordi eſt. Cap.98.

Cordi homo etiam flexibiliter, cordi hominis, cordi homini,ut Priſcianus inquit,ſignificat iocundus, iocundi, iocundo,ſicut & frugi, ſed ſatius mea ſententia, Marcellus opinatus eſt;dicit enim cordi eſt, ideſt animo ſedet. Nam hæc res mihi cordi eſt, ideſt placet. Teren. in Andria. An

tibi hæ nuptiæ ſunt cordi. M.C. de perfecto oratore flumen alijs,alijs uerborum uolubilitas cordi eſt. Et Lucilius probe declarat, cum inquit. Et quod tibi magnopere cordi eſt,mihi vehementer diſplicet.

De tantiſper. Cap.99.

Tantiſper, quod quaſi eſt tandiu, ornate poſt ſe depoſcit dum,quod ferme eſt donec, vt illud Terentij in Heautontimorumeno.Tãtiſper meum dici te uolo dum,quod te dignũ eſſe,facies.Ego tantiſper magna uoluptate afficior,dum apud te uiuo.

Quid inter delecto & oblecto intereſt. Cap.100.

Tu mihi charus es,ego te amo,tu mihi iocundus es, ego te delector.Sed delecto,& oblecto, non ſimiliter conſtruuntur;nam dicimus,delectat me hæc res,ſed oblecto me hac re. delectabat Socratem vitę integritas;Pitthacus ſeſe uirtute,et doctrina oblectabat;ego me oblecto ruri.

Fero hanc rem facile,modeſte,moderate, equo animo. Cap.101.

Fero hanc rem patienter, ſiue patienti animo, ſplendidius dicitur ego hanc rem facile patior,& modeſte fero,moderate,& æquo animo.Contra ſignificantia aduerbia,grauiter,acerbe,ęgre,moleſte,& iniquo animo, hæc mihi iocunda res eſt,hæc res placet mihi,& quæ moleſta eſt,diſplicet.

Affero & dolet mihi. Cap.102.

Affero communiſſimum uerbum eſt, & quo multis locis vti poſſumus.Secunda fortuna affert mihi uoluptatem.i.me delectat.Aduerſa fortuna affert mihi dolorem. i. dolet mihi,nam dicimus & hæc res mihi dolet, & doleo hanc rem. Sed redeo unde digreſſus ſum, literę tuę afferunt mihi admirationem.i.efficiũt ut admirer,affers teſtimonium,ideſt te

ſtificaris,& ita diſperſa eſt,& uaga huius uerbi ſignificatio.

De perinde cum atque uel hac poſtpoſita. Cap. 103.

Perinde ornatiſſime poſtulat poſt ſe ac, uel atque, et totum ſimul perinde ac, uel atque, habet eandem vim quàm tanquam ut Camillus perinde, atque omnium ſapientiſſimus, & Cherea perinde ac foret eunuchus. At de hac re ſatis dicta ſint hactenus.

De Coeo. Cap. 104.

Coeo non ſolum abſolutum eſt, ſed nonnunquam peruenuſte caſum habet accuſatiuum, Coeo ſocietatem tecum. Et hinc eſt illud Auli Gellij in noctibus Atticis de Pythagora, deq; eius coborte; quod quicquid familiæ pecuniaq; habebant in medium dabant & cohibatur ſocietas inſeparabilis. Sed eodem Cicero pacto eſt aliquando eo uerbo uſus.

De mille hominum in ſingulari numero. Cap. 105.

Mille hominum ſingulari numero ſignificat mille homines, mille militum interijt, hoc eſt mille milites interierunt, mille militum vulneratum eſt, id eſt mille vulnerati ſunt milites. Idque ornatum, uſitatumque eſt.

De primus. Cap. 106.

Primus ſignificat etiam ordinem, quod nomen ſequitur ſecundus, tertius, & deinceps alia eiuſdem ordinis nomina, tamen multoties ſignificat principalem, ut hic eſt noſtræ ciuitatis unus omnium primus, ſæpe ſignificat optimum, ſed poſtremum raro eſt in uſu oratorum.

De interdico. Cap. 107.

Interdico tibi hac re, & non hanc rem; interdico tibi aqua, & igni. Plinius ſecundus in epiſtolis. Carent togæ iure, quibus aqua, & igni interdictum eſt.

Quę nomina ornate ſyncopantur. Cap. 108.

Nunc uero ad reliqua, neque enim non inuitus omiſerim quòd quia nomina ad numerum ſpectant in eorum pluralibus genitiuis ſyncopam efficiunt, idque cum uſitatum, tum ad exornandam pertinet orationem, ut mille nummum potius, quàm mille nummorum, mille denarium, mille Philippum, mille aureum, & tot millia argenteum, & ita de reliquis. Et in genitiuis omnium nominum ſecundæ declinationis id frequenter efficiunt.

Citra centenarium & poſt uigenarium minor. Cap. 109.

Numerus minor maiorem eleganter precedit mediante coniunctione. Sed proſam ſcribentes, & ſolutam orationē. in nominibus ſolum numerum & menſuram ſignificantibus; atque in numerorum nominibus eam plerunque ſeruamus conſuetudinem, ut citra centenarium numerum, ſi quādo poſt uigenarium duo numeri commemorandi ſunt, eorum minor præcedat, & maior ſequatur; ut hic eſt unum & uiginti annos natus; duos & triginta annos uiximus; tres & quadraginta annos nauigaui; quatuor, & quinquaginta annorum conſumpſi ætatem. Sed ultra centenarium, & citra uigenarium tritum, ac vulgarem ſeruamus morem & ſermonem. Quia autem ſicut duo de uiginti nonnunquam dicimus, & duo de triginta, ita & duo de vigeſimus, & duo de trigeſimus manifeſtum eſt, ſed non quidem eſt in frequenti oratorum uſu.

Indies & indiem. Cap. 110.

Quid indies, nonne pulcherrimus ſermo eſt, ac ſignificat per ſingulos dies, & quotidie, ſed cum quodam incremento, ut tua indies accreſcit uirtus, indies homines magis ſapiunt, ſtultorum hominum in dies accerſcit infamia; ſed cū dicit in diem, eſt terminus deputatus.

Vt in

Vt in uerbis actionem aut paſſionem ſignificantibus varietati ſtudendum ſit. Cap. 111.

In uerbis, tam actionem, quam paſſionem ſignificantibus conſiderare debemus uarias uocum inflexiones, atque exitus & modo his, modo illis uti pro aurium iudicio, ut fuere pro fuerunt, amarunt pro amauerunt, uider pro uiderunt, norim pro nouerim, triumpharat pro triumphauerat, & de alijs quoque eodem modo, ſed ne quid contra grammaticæ artis præceptiones, ac iura fiat, prouidendum eſt.

De quin. Cap. 112.

Quin particula quomodo increpet, uel exhortetur; quomodo item cõfirmet; & quomodo interroget, id ſatis exploratum eſt. Sed nos ea pulcherrime utimur, cum dicimus; nõ poſſum quin geſtiam, non poßum quin doleam, non poſſum quin admirer. Significat enim fere me non poße continere, quòd non doleam. Et ita de cæteris conſimiliter.

De locus eſt uel multum uel nihil loci eſt huic rei. Ca. 113.

Quid illud, nonne præclarum eſt uſu, locus eſt huic rei, multum loci eſt gaudio, plurimum loci eſt tranquillitati. & Terentianus Dauus. Nihil loci eſt ſegnitię. Significant enim hæc omnia prædicta oportere nos lætari, uel tranquillos eſſe, uel uoluptatibus affici, uel non negligentes, ac ſegnes eſſe, & ſic in alijs huiuſmodi.

De magnopere & ſimilibus. Cap. 114.

Nonnunquã uero duo nomina, ſiue præpoſitione addita, ſiue non, aduerbij uim retinent, ut magnopere, pro ualde; maximopere pro plurimum, maiorem in modum pro maxime.

De in primis & ſimilibus. Cap. 115.

Sed ablatiui caſus ſine cum cõmercio prępoſitionis, ſiue ſine eo uim habent aduerbij, ut in primis, ſignificat enim

præcipue, ac præſertim, & id (ut grammatici dicunt) aduerbium ipſum, ſi ita appellandum eſt, perornate nominibus iungitur, ut inprimis ſapiens, inprimis eruditus. Sed a propoſito digrediar, paucis interdum pro paucum, & multis pro multum. Verum hæc alio loco opportunius.

De gerit cum nomine magiſtratus ſine imperij. Cap. 116.

Ille & ſanè modus optimus eſt, ut ſiquis dicturus ſit quempiam hominum aliquem habere magiſtratum, uel honorem, ſiue imperium, ex nomine honoris eiuſmodi, & gero, ris, uerbo pulcherrime conſtituat orationem, hoc pacto, hic eſt Romæ conſul, Romæ conſulem gerit, ita et conſimiliter imperatorem gerit, principem gerit, prætorem gerit, & alia conſimiliter. Ad hos enim uiros rerum cura, & adminiſtratio pertinet.

De inter legendum & conſimilibus. Cap. 117.

Vſitata, & perpulchra eſt ſermonis oratio, ut gerundiorum accuſatiuis præpoſita inter ſignificet tẽpus imperfectum indicatiui, uel ſubiunctiui modi, uel alterius, & dum particulam, ut inter ambulandum hoſtes offendi, hoc eſt dũ ambularẽ; inter legendum ridebas, hoc eſt dum legeres. Et ſic pro uarietate perſonarum exponendum eſt uti explicauimus. Sic Seruius in bucolicis Virgilij, Inter agendum .i. dum agis, honeſta locutio, ſi dicamus inter cœnandum hoc ſum locutus, ideſt dum cœnarem, hoc ſum locutus.

De in, pro erga, uel contra. Cap. 118.

In, pro erga, & contra, pulcherrima locutio eſt, accuſatiuo poſita, ut meus in te animus, mea in te beneuolentia, utrobique enim ſignificat erga. Iuuenalis inuehitur in Domitianum. Cicero habuit orationem in Catilinam, ibi enim contra ſignificat.

De

De apprime. Cap. 119.

Apprime pro ualde recte apponitur nominibus, quẽadmodum de inprimis ſuperius dictum eſt, ut Virgilius apprime nobilis, res apprime utilis, & ita de alijs ſimilibus.

Vt res aptè coniungitur adiectiuis poßeſſiuis. Cap. 120.

Res nomen latum diffuſumq́; eſt, ſed eo pulcherrime utimur cum adiectiuis poſſeſſiuis nominibus, & præſertim huiuſmodi, ut cum dicitur res, domeſtica, res publica, res familiaris, res militaris, & de ſimilibus pariter.

De præſtolor. Cap. 121.

Vt aliqua ueluti ſignanda inſtituam, præſtolor verbum plerunque poetæ accuſatiuo iungunt, Cicero connectit datiuo, ut quem præſtolaris, prẹſtolor Ioanni.

Aſſentior, & Aſſentio, impertior, & impertio. Cap. 122.

Multa ſunt uerba, quibus per eandem ſignificantiam, & paſſiua utimur uoce, & actiua, ut omittam pene innumerabilia, Cicero frequenter in his duobus modo actiuam, modo paſſiuam uocem uſurpat, aſſentior, & aßentio utrobique eadem conſtructionis forma, & impertior, & impertio. In cẹteris autem id fit multo rarius.

Vſu venit. Cap. 123.

Vſu uenit ornatiſſime pro contingit ponitur.

Vſurpatio & uſurpare. Cap. 124.

Vſurpatio & uſurpare non intelligi debent ſicut iuriſconſulti utuntur: ſed uſurpationem oratores frequentem uſum nominant, & uſurpare in frequenti uſu habere.

Deficit cum accuſatiuo. Cap. 125.

Hæc res me deficit. i. deeſt mihi hẹc res, ut deficit me dies, uita quam primum mortales deficit. Sed deficio hac re magis poetarum eſt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Omnis

Omnis pro omnes. Cap. 126.

Nunc autem, ne ea quæ perutilia ſunt, & ornatiſſima, omittamus, intelligendum eſt quòd quæ nomina tertiæ declinationis, tam nominatiuum, quàm genitiuum ſingularem habēt ſimiles, pręſertim ſi genitiuus pluralis in ium exiuerit; eorum frequēter accuſatiuus pluralis in is, terminari ſolet, raro in es, ut omnis pro omnes, mortalis pro mortales, inanis pro inanes. Similiter, ut ipſe quoq; teſtatur Priſcianus, in is, & in es, terminata reperiuntur, ut fortis, & fortes, partis, & partes, pontis, & pontes. In reliquis rarius id fit, quæ eſt poetarum uenia.

De propediem & poſtridię. Cap. 127.

Quædam aduerbia ſunt, quę epiſtolis maxime congruunt, ſicut propediem, quàm primum, cito, confeſtim, & poſtridie, quod multi ignari literarum, & grammaticæ artis expertes exponunt poſt tres dies. Sed tu, ne eodem ducaris errore, crede poſtridie ſignificare poſtero die. Et eo pacto Mar. Cice. accepit, & alij eruditiſſimi uiri.

Primum, deinde, præterea, ad hoc, poſtremum. Cap. 128.

At ſi quis multa referre uelit, pro prima reponat primum, uel primo, utrunque enim in uſu eſt; pro ſecunda, deinde, uel ſecundò loco; pro tertia præterea, uel tertiò loco; pro quarta, quod perraro accidit, ad hoc, uel præterea, uel quartò loco. In calce, poſtremo, uel poſtremum, uel demum. Sit igitur huiuſmodi exemplum; tria ſunt, quæ magnam mihi afferunt uoluptatem; primum enim quòd optimum amicum nactus ſum; deinde autem quòd ſingularem tuam erga me ſæpe teſtificaris beneuolentiam; poſtremum uero quòd te incolumen intellexi.

De ordi-

De ordine harum dictionum, enim, autem, uero. Cap. 129.

Quo iure id quoque aduertendum eſt, quòd tres inuenimus coniunctiones recto, atq; uſitato ordine, quæ ſunt, enim, autẽ, uero. Sed tu ipſe hæc omnia, ac multo plura facile cognoueris ſi Cice. ſcripta, & in primis epiſtolas lectitabis.

Memoriæ proditum eſt. Cap. 130.

Memorię proditum eſt, ſignificat ſcriptum eſt. Multa enim talia ornatiſſime uſurpantur uarijs cum ſignificantijs ut memorię tradere, mandare ſcriptis, mandare literarum monumentis; quorum ferme omnium eadem uis eſt, ſed mandare memoriæ aliud ſibi uidetur.

Fallit me hęc res. Cap. 131.

Fallo uerbum tritum eſt apud Ciceronem. Fallit me hæc res dicimus, fallit te ſpes, quod eſt, fruſtratur, & decipit.

Miſſum facere. Cap. 132.

Miſſum facere ideſt dimittere, uenuſtum & ornatum eſt. Nam miſſam hanc rem facio, ſignificat dimitto illam rem.

De ne, quidem. Cap. 133.

Ad hoc & in eadem oratione duæ hę particulæ ne, & quidem pulcherrimæ ſunt, ſiquis fuerit illis recte uſus. Nam cum ponuntur, ſemper aut aliquid dictum eſt, aut mente concipitur. Vt ne audiui quidem. ſignificat enim exempli cauſa, non ſolum non uidi, ſed neque etiam audiui. Itẽ aliud exemplum; philoſophiæ ſtudia Democritus non ſolum non intermittit, ſed ne remittit quidem. Remittere nanque philoſophiam, eſt remiſſius philoſophari; intermittere ad tempus prętermittere.

De ordine plurium ſine coniunctione. Cap. 134.

Sed ea quoque adhibenda diligentia eſt, quòd ſi quando plura ponimus præſertim ſine copulatione, qui articulus

eſt,

eſt, & ſi idem uideatur ſignificare, quod uehementius ſonat collocetur in calce, ut tua uirtus laudanda, probandaq́; eſt.nam probanda,eſt magis,quod fit animi iudicio; magiſtratus diligere, amare, colere debemus,probatiſſimos uiros omnes homines uerentur, obſeruant, admirantur; quę turpia,obſcœna,tetra,fœda ſunt, ea fugere, & aſpernari debemus.Virtutis officij ſumma laus eſt, nam officium habet acceſſionem actionis. Sed in his quoque ordo quidam ſpectandus eſt,quod ſi tria ſint quorum duo partem aliquam ſignificent,tertium ſit communius,id profecto plerunque debet in fine collocari,niſi ſe habuerint quodam generis modo;tunc enim econtrario fit; quod nunc liquido ac perſpicuo patefaciam exemplis,ac prioris quidem exemplum eſt. Omnis in adipiſcenda uirtute cura,opera,diligentia, ponenda eſt;eſt enim cura ſolius animi, opera corporis diligentia utrunque complectitur.Item in republica plurimum induſtriæ,laboris,temporis,ponendum eſt;amicos conſilio, uiribus,ope,adiuuare debemus. Alterius nota exempla sūt,Nō ſunt per ſe res commodæ expetendæ,diuitiæ, honores, uoluptates.Commodum enim generis locum detinet,cuius ſpecies ſunt multæ;puta quas modo memor animus. Atq; item animalia quæque homines,leones,equi,bonum uidentur appetere.Sed utcumque res ſe habeat,ſi multa ſunt, quod pluris eſt,debet poni in fine.Iam ad alia procedamus.

De quiſquis,utut,ubiubi. *Cap.135.*

Multoties geminatio in quibuſdam tam uerbis infinitiuis,quam aduerbijs tāti ualet,quanti nōmē,ſemel & cūque, ut quiſquis pro quicunque,quotquot pro quotcunque, quantuſquantus,pro quantuſcunq;,qualiſqualis pro qualiſcunq;, utut pro utcūq;,ubiubi pro ubicunq;. Et id aduerte diligenter. *Accedit*

Accedit. Cap. 136.

Accedit pro additur quàm uſitatiſſimum eſt, tam pulcherrimum uideri debet. Vnde & acceſſio additionem ſignat, vt ad meas miſerias mihi accedit dolor, ideſt additur.

De confido. Cap. 137.

Confido, non ſicut quidam arbitrantur, neſcio quo pacto conſtruitur, ſed iungitur alias datiuo, alias ablatiuo caſui, & in his potiſſimum uerſatur, quæ ad animum ſpectant, ut confido tua uirtute, humanitate, tuo coſilio; & item de alijs huiuſmodi.

Credo pro committo. Cap. 138.

Credo quoque pro committo ornatiſſimum eſt, credo tibi conſilia mea, credo tibi grandem pecuniam, & ſic de alijs.

Grandis, maior, uel minor natu. Cap. 139.

Grande adiectiuum nomen proli vel ætati conuenit, uel pecuniæ: pecuniæ exempla ſupra poſuimus. Sed hic grandior Neſtore uidetur quòd Neſtorem uincat ætate, & antecedat, hic eſt grandis natu, grandiſſimus natu ſignificat longæuum hominem, atque admodum ſenem. Et quia de natu facta mentio eſt, maior natu ornatiſſime ſignificat ſeniorem; ſicut minor natu, iuniorem.

De parentheſi. Cap. 140.

Inſuper haud illepidè ſit interpoſita nonnunquam in oratione; atq; interiecta parentheſis; ut dediſti ad me; (quæ mea ſumma eſt uoluptas) ſuauiſſimas literas; omnes amicos (ni fallor) plurimum admiraris. Scire uelim(ea nanque eſt amicorum conſuetudo) quid nuper in cauſa Marci Antonij egeris. Et ita demum re poſtulante noſtram orationem huiuſmodi interpoſitionibus aſpergamus.

De increbuit. Cap. 141.

Hęc res apud me increbuit; & fere ſignificat ad aures peruenit; & rei notitiam ſignificat.

Vt nos neſcire quid dicamus. Cap. 142.

Neſcio hanc rem, ignoro, præterit me, latet me, huius rei neſcius ſum; ignarus ſum; hæc res ſcientiam meam fugit.

Reliquum eſt pro reſtat. Cap. 143.

Hoc reliquum eſt, ideſt hoc reſtat: perpulchre; & magno cũ ornatu idẽ ſignificat. Exemplũ eſt: omnia tibi, & natura, et fortuna tribuit, reliquum eſt, ut bene et laudabiliter uiuas.

Vulgo. i. ubique. Cap. 144.

Rumor eſt, uulgo. i. ubique & communiter dicitur; & ornatus eſt ſermo.

Accipere pro audire & cognoſcere. Cap. 145.

Accipere pro audire, & cognoſcere peruenuſte dicitur, ut accepi rumoribus: quorum incertus eſt author. Accepi hominum fama: quæ certo authore continetur. Accepi nuncij. i. nunciationibus: quos nuncios is qui mittitur, affert. Accepi literas: quas plerunque ab amicis accepimus. Et ita in conſimilibus.

Hiſce; hoſce; haſce. Cap. 146.

Pro nominibus articularibus demonſtratiuis conſueuerunt oratores addere de adiectionem, in ijs caſibus, qui in s deſinunt euphonię cã: ut hiſce, hoſce, haſce: pro his, hos, has.

De tranſlatione huius præpoſitionis. Cap. 147.

Sæpe præpoſitio, quę præponi ſolet poſtponitur, etiam ſi ſignificantia eadem manet, & in quibuſdam quidem ſemper, quę ſunt mecum, tecum, ſecum, nobiſcum, uobiſcum. In quibuſdam non ſemper, ut quicum, quocum, quibuſcum. Te propter, ac etiam propter te idem ſignificat, & ſic quibuſcum, & cum quibus, & in his potiſſimum ea præpoſitionum

num tranſlatio fit;quæ modo enumerauimus.

Clam præpoſitio potius, quàm aduerbium. Cap. 148.

Clã plerunq; præpoſitio eſt,& nonnunquã aduerbium; ſed oratores præpoſitionem potius accipiunt;ſiue adiungitur ablatiuo,ut Priſcianus ſentit ſiue ẽt accuſatiuo, quod opinatur Donatus:vt clã me profectus eſt, id eſt me neſciente.

Corám & prępoſitio,& aduerbium. Cap. 149.

Coram cum accentu in prima ſyllaba præpoſitio eſt, & quid ſignificet,nemo eſt,qui neſciat; cum accentu uero in ultima ſyllaba aduerbium pulcherrimum eſt ſignificans (ut ita dicam) pręſentialiter, quo frequentiſſime docti utuntur. Vt apud M. Cice. cupio tecum coram,iocari, id eſt præſentialiter. Etiam coram te loquor.

De aduerbis in i,in o,& in u,deſinentibus. Cap. 150.

Multa aduerbia in i, exeuntia,etiã in ipſis epiſtolis ſunt pulcherrima,ſed hęc in primis, ruri, ueſperi, domi, belli. Multa item in o,ut ſerio, poſtremò,falſo,merito, precario; cętera uero in eodem exitu deſinentia haud in frequenti ſunt uſu oratorum. In u,uero non multa ſunt, diu, cuius ſignificatio manifeſta eſt, Interdiu,quod eſt quaſi intra medij diei tempus, & noctu pro nocte, quod magis nomen. Vnde diu,noctuq́ue dicimus.

Nullus pro non. Cap. 151.

Nullus,a,um, nõnunquam pro nõ,præſertim ſum,es;eſt, uerbo adiuncto, ut nullus ſum.i.interij. Reſpublica nulla eſt.i.extincta eſt,idque ornatiſſimum fuerit.

Præſto ſum.i.aſſum,uel appareo. Cap. 152.

Præſto ſum, ſignificat adſum, & fere appareo et ſic idẽ aduerbium eiuſdem uerbi modis omnibus,ac tẽporibus peruenuſte connectitur in eadem,quam modo poſuimus, ſignificantia,

ficantia, vt mihi præſto fuit ſeruus tuis urbem ingredienti.i. affuit.

Licet mihi bono uiro eſſe, uel bonum uirum. Cap. 153.

Licet mihi bonum uirum eſſe, & licet mihi bono viro eſſe, vtrunque latine, atque vſitate dicitur, ſed id poſterius magis ornatum eſt.

Perpetuum & in perpetuum aduerbia. Cap. 154.

Perpetuum, & in perpetuum aduerbia pro eodem ponuntur, & eis frequenter utimur.

Deuincio pro obligo. Cap. 155.

Deuincio verbum cum pulcherrimum eſt, cum præcipue epiſtolis congruit. Significat enim deuincio obligo, deuinctus obligatus, ſicut & ſæpe obnoxius, quod non ſolum trito more ſignificat, quod noxium eſt, ſed etiam deuinctum.

Collocare apud aliquem beneficium. Cap. 156.

Collocare apud aliquem beneficium, eſt alicui beneficium facere, vt apud gratos uiros beneficium collocaſti.

Gratificor. Cap. 157.

Gratificor tibi hanc rem præclare vſurpatur pro gratum facio.

De indulgeo & ignoſco. Cap. 158.

Indulgeo ſane uerbum eſt aptiſſimum, & ſplendidi ornatus, quod & datiuo iungitur & ferè ſignificat do operam atque ita exponitur, vt hic nimio ſomno indulget .i. nimis dormit, nimio cibo indulget, ideſt nimis comedit, de alijs conſimili pacto. Indulgere præterea quaſi concedere eſt, uerbum luxurioſam quandam deſignans clementiam, & indulgentem partem appellamus leniore erga liberos ingenio: quare & ab ignoſco plurimum differt. Eſt enim ignoſco parco, ideſt do veniam, ſiue excuſatum habeo. Ignoſco

tibi

tibi igitur,ſiquid exempli cauſa, admiſeris ſceleris; Indulgeo vero,vt multa agere impune queas.Quorum verborum diſcrimen diligentiſſime conſiderandum eſt.

Tantus & quantus. Cap.159.

Tantus,a,um,& quantus eodem modo ſe habent in oratione, vt raro alterum abſq; altero ponatur,ut concio hæc tãta eſt,quanta ante hac unquam fuit. Tribuis mihi tantum quantum nec agnoſco nec poſtulo.Tantum in te eſt doctrinæ, quantum in doctiſſimo ſolet eſſe uiro.

Talis & qualis. Cap.160.

Talis & qualis alterutrum creberrimè ponitur,raro utrũque,vt talem ſolemus ſentire bonum uirum & ſubintelligimus,qualem dicimus;Et contra Orator eſt illuſtris,qualis alter nullus reperiatur.Verum de his ſatis.

Vel pro etiam. Cap.161.

Vel pro etiam particula in multis locis rectiſſime congruit,ut Hannibal fuit imperator uel omniũ primus.Tua eximia uirtus,vt te amem,uel maxime impellit.

Verſor. Cap.162.

Verſor uerbum in frequentiſſimo eſt uſu veterum, ac diſertorum hominum, perdiffuſaq; eſt eius uerbi ſignificantia,ac denique varijs poteſt rationibus exponi, ut ego uerſor in literarum ſtudio.i.do operam literarum ſtudio, virtus circa difficile uerſatur.i.uirtus in difficili conſiſtit, ut verſamur in tenebris.i.fere ſumus,ac viuimus, & quaſi ſtamus in tenebris.Et quod eſt exemplis ſuperioribus declaratum, duos ſibi plerunque,ac frequentius caſus poſtulat, aut accuſatiuum præpoſita circa; aut ablatiuum in præcedente. Nam ante fundum verſari, & ad portam verſabatur per raro dicta ſunt,ſed quemadmodum cęteris rebus omnibus

ita huic ſumma adhibenda eſt diligentia.

Enimuero, ſinautem. Cap. 163.

Nonnunquam duæ particulæ ornatiſſime coniunguntur, quarum eadem ſit utriuſque ſignificatio, vt enimuero, nam pro explenda ſententia altera duntaxat ſufficere poterat. Et ſimiliter ſinautem, ſæpe dicimus cauſa complendæ ſententiæ; nam eo in loco autem particula nullam omnino uim hẽt. Sin enim per ſe ſignificat ſed ſi.

Quo ad, quouſque. Cap. 164.

Quo ad, pro quouſque non minus ornate ponitur, quàm latine, vt uolo in urbe eſſe quo ad tu redeas. Itaq; plerisq; locis conſimiliter accipi poteſt.

Suſcipere. Cap. 165.

Suſcipere non ſolum, quod tritus, uulgatusq; vſus habet ſignificat, quod eſt ſuper ſe accipere, & quodammodo adducere aliquid, ſed etiam per ornate poſitum in epiſtolis commendatum habere, vt ſuſcepit Ciceronem Cæſar in ſuis aduerſis rebus; quæ utique poſtrema ſignificatio haudquaquàm (ſi quis inſpiciat accuratius) a priore aliena eſt.

Poſitiuo adiuncta negatio contrarij poſitiui plerunque uim tenet. Cap. 166.

Optima quoque ratio eſt, vt poſitiuo cupiam adiuncta negatio, contrarii poſitiui uim, ac ſignificationem teneat, ſi non ita plene, tamen accurate illam expleat, cuius rei exempla ſubijciamus: hic uir eſt haud improbus: ſignificat enim fere hunc hominem probum potius, quàm improbum eſſe habendũ; & philoſophus haud ignobilis, hiſtorio non illepidus, miles, non inſtrenuus, ciuis haud malus; nam in his eorumq; ſimilibus rectius, atq; uſitatius dicitur, quando uis nõ laudis cuiuſdam eſt, ſed quaſi diminutę, & quaſi defraudatę laudis.

Peto hanc rem a te. Cap. 167.

Quod grammatici dicunt peto te hanc rem ornatius, nec minus latine dici poteſt, peto hanc rem a te, & id plurimum Cicero in epiſtolis conſueuit.

Conficior pro pereo. Cap. 168.

Conficior paſſiua uoce crebro vſitatum eſt pro eo ferè, quod eſt pereo, vt ſenio confectus ſum.i.comſumptus, vt uir inops, ac miſer, fame, frigore, dolore conficitur; & ſic annis, ætate, ſtudio conficitur, ac mœrore, labore, ſenio confectus, & de alijs ſic permultis.

Ablatiui participiorum tum aliorum peruenuſtam reddunt orationem. Cap. 169.

Ablatiui caſus non participiorum ſolum, uerum etiam nominum aliorum in oratione perconcinne ponuntur, præſertim ſi qua fuerit temporis ſignificatio. Et de participijs quidem manifeſtum eſt; ut regnante Octauio Cæſare, parta eſt uniuerſo orbi pax.i.qua tempeſtate regnabat Octauius Cæſar. Et aliud. Dionyſio Syracuſis tyrannidem gerente grauiſſima in Sicilia bella geſta ſunt, ideſt quo tempore Syracuſanorum tyrannus Dionyſius erat. Sed eodem quoque modo alia quædam ſe habent nomina, maxime ſi dignitatum, & honorum extiterint, vt Cornelio & Galba ædilibus curulibus actę ſunt in theatro fabulæ. Quidam addunt participium exiſtentibus, ſed nos prohibemus, quod ad venuſtatem orationis non pertinet, addi opportere. Et item. Scipione conſule, Pœni deuicti ſunt. Scipione Imperatore euerſa eſt Numãtia & reliqua huiuſmodi pariter.

De genitiuis cum poſſeſſiuis pronominibus. Cap. 170.

Licet etiam, tam grammatice, quàm oratoriæ genitiuos

quorumcunq; caſuum cum poßeſſiuis quocunque caſu prolatis coniungere;quod & Priſcianus tradit, vt mea cauſa venit,& cæterorum amicorum. Meum agrum;et Marci Antonij populati ſunt,tuo amico, & fratris gratificare; tuum imperatorem ſectare,& Coriolani;noſter ac fratris amicus; ſua ille confidit,et ciuium prudentia;atque ita figuratur conſtructio in omnibus poßeſſiuis. Hinc Terentianum illud, meo præſidio,atque hoſpitis.

De nominatiuo poſſeſſiuo cum genitiuo poſſeſſoris. Cap. 171.

Id penitus inſpiciendum ſit, quandoque etiam diſcretionis,ſeu abundantiæ cuiuſdam cauſa ſolet addi cum genitiuo poſſeſſoris & nominatiuus poſſeſſiuus, vt ſuus eſt Caij Cæſaris mos,ideſt eius,& non alterius: Suus Titij filius hæres teſtamento conſtitutus eſt. Suus (ut ipſe quoque Priſcianus exponit)ad diſcretionem eius pertinet,quod ſecundum legem ſuus non eſt, ſub poteſtate patris legitimi non eſt,ſuus autem pro uniuſcuiuſque proprio accipitur;quod ipſum apud uiros eloquentiſſimos frequens eſt.

Quid diſtant die quarto & die quarta. Cap. 172.

Die quarto (vt Nonius Marcellus etiam teſtis eſt) & die quarta non idem ſignificant, ſed maſculino genere præteritum tempus deſignatur;fœminino futurum, quod vetuſtiſſimi nõ aliter protulerunt,ut ſit die quarto pro eo qđ aliter nudiuſquartus dicitur,nudiuſtertius,& iidem de alijs.

Quid intereſt inter tua cauſa & tui cauſa feci. Cap. 173.

Mea cauſa,& mei cauſa,tua cauſa, & tui cauſa, & ita in alijs pronominibus poſſeſſiuis (vt doctiores teſtantur) dici poſſunt ſine ullo diſcrimine,nec procedit illa differentia a quibuſdam non indoctis excogitata.

De

De differentia inter genitiuos primitiui poſſeſſiui. Cap. 174.

Hi genitiui primitiuorum mei, tui, ſui, noſtri, & ueſtri, capiuntur paſſiue, ut hic gerit curam noſtri, ideſt curat nos, ſiue curamur ab illo. At mis, tis, & ſis, noſtrum, & ueſtrum, capiebantur actiue & paſſiue. Sed mis, tis, & ſis, exoleuerunt. i. ab uſu receſſerunt. noſtrum, uero, & ueſtrum, partitiue ſæpe ponuntur. ut nemo noſtrum nullus ueſtrum. eorum occupant et naturam pronomina poſseſſiua, meus, tuus, ſuus, noſter, & ueſter.

In mentem uenit. Cap. 175.

Hæc res mihi in mentem uenit dicitur, & cum genitiuo, ut huius rei mihi in mẽtem uenit, nec mihi curæ eſt, an pro nominatiuo genitiuus poſitiuus ſit. Vtrunque uero non ſolum poetæ, ſed etiam, Marcus Cicero uſurpauit.

De temporum commutatione. Cap. 176.

Oratores ſicut & poetæ perſępe & præſentibus temporibus utuntur pro prçteritis, nonnunquam & pro futuris. uerum id quidem multo rarius. Sed contra haud crebro fit, niſi forte inquam uerbum, quod futuri temporis eſt præteriti loco, uel præſentis accipiamus. Sed multa, quæ ſuper his dici poſſunt in aliud potius tempus ſeruamus.

Similis datiuo & plenus genitiuo iungitur. Cap. 177.

Similis et plenus nomina, quorum prius datiuo iungitur; poſterius etiam ablatiuo, oratores ut plurimum, ac fere ſemper genitiuo iungunt, ut ſimilis es tuorum maiorum; dignitatis & officij es plenus. nonnunquam uero, ſed perraro proferuntur cum ſuperioribus caſibus.

Vt imperatiuis ſubiunctiua uerba iunguntur. Cap. 178.

Sæpenumero etiam maioris ſignificantiæ cauſa uel orna-

tiſſime imperatiuis ſubiunctiua uerba iungitur, quod Cicero ſæpe efficere ſolebat, quale eſt illud; cura ut uir ſis, & alio loco ſcribens ad filium, effice, & labora, ut excellas.

Curritur, cœnatur, prandetur. Cap. 179.

Decurritur ſpacium, cœnatur Rombus, prandetur Turtur, & conſimilia pulcherrrime dicuntur.

Vt tranſitiua uerba abſolute proferuntur. Cap. 180.

Atque ut abſoluta interdū uerba obliquis caſibus iunguntur, ita tranſitiua quoque nonnunquam non ſolum pro grammaticorum more, ſed etiam pro oratorum conſuetudine abſolute proferuntur; præſertim uero, ſi qua ſui paſſio cū actione ipſa ſignificatur qualia illa ſunt, amo, lugeo, ideo quæ cum tranſitiua ſint, tamen abſolute proferuntur.

De terminatis in bundus. Cap. 181.

Quę in bundus exeunt nomina, non tam ſimilitudinem ſignificant, quod plerique arbitrantur, quàm abundantiam quadam potius ac uehementiam, ut gloriabundus non tam glorianti ſimilis, quàm abunde ſeſe uehementerque efferens, quam opinionem eloquentium, atque eruditiſſimorum hominum ubique teſtimonijs comprobatam tu quoque firmiter amplectere. Nam ut alios omittam. Aulus Gellius auctor probatiſſimus, ex ſententia quoque doctiſſimi Apollinaris inquit, errabundus dicitur, qui longo, atque abundanti in errore eſt, tu quoque eiſdem utere nominibus.

De fretus. Cap. 182.

Fretus, freta, um, incertæ originis ablatiuo iunctū pulcherrimū eſt, & ſignificat fere confiſum, atque munitū; ut ueſtra humanitate fretus, ueſtra ſapientia, non mea uirtute fretus.

Certiorem facere. Cap. 183.

Certiorem facere uſitate atque frequenter in epiſtolis

vſurpa-

vſurpatur; Nam facio te de hac re certiorem, id eſt tibi ſignifico hanc rem, ut ſæpiſſime uelim me de tua ualetudine facias certiorem.

De habeo. Cap. 184.

Habeo uaria conſtructione figuratum plurimum ornatus habet, ut bene hæc ſe res habet, & ita bene habeo me, et cum participijs, ut bene me habens redeo rure, & contrarium aduerbium ſimiliter ei uerbo iungitur, quod eſt male.

De participijs futuri temporis. Cap. 185.

Participia ſępenumero futuri tēporis ornatiſſime uſurpantur: ut ſcripturus ſum ad Scipionē, literas: quod eſt fere debeo ſcribere. Et aliud, tu ad ædes cras iturus es, quaſi ire debes. Cicero eſt Athenas profecturus, id eſt debet Athenas proficiſci. Plautus in Cyprum traiecturus eſt: fere eſt nauigare debet in Cyprum. Quod idcirco ita expoſuimus, quoniam quis proprie nauigare, id eſt tranſmittere, & ſoluere de eo loco dicitur, unde proficiſcitur. Is demū traijcere dicitur, qui rate uehitur ad eum locum, quo proficiſcitur, ut Cicero ſoluit Athenis, & in Aſiam traiecit. Verum ad propoſitum redeundum eſt. Illa igitur principia, quæ à uerbis manant paſſiuis, paſſiue quoque exponi debent, ut cuius inſons animus eſt, mulctandus non eſt, id eſt mulctari, & puniri non debet. Sontes accuſandi ſunt, id eſt accuſari debēt. Vir flagitioſus eſt trudendus in carcerem .i. conijciendus in uincula: & ita reliqua exponantur, ut ſupra diximus. Ne tamen negauerim quin eorundem participiorum alia quoque ratio ſit, ſed ea nos modo proſequamur quæ uenuſtius eloquium reddant.

Vt ludo ludum, ſic & uiuo uitam dicimus, & conſimilia. Cap. 188.

Et ne ſigillatim cuncta complectar illud hoc loco animaduertendum ſit, quòd ſicut ſæpe dicimus ludo, ludum, pugno, pugnam, ſeruio, ſeruitutem, doleo, dolorem, ita interdum uiuo uitam, viuo miſeram ſeu felicem uitam, ut ſiquis dixerit, qui expeditam fuerint uirtutem conſecuti, hi uiuent beatam & immortalem uitam, & qui preclarum certamen certauerit, ampliſſimis donabitur muneribus; & quod de uarijs dicimus orationis modis, idipſum de ſingulis partibus intelligendum eſt; ut pro rogo, precor, obſecro; pro quaſi, pene ferme reliqua tu ipſe coniecta.

Id genus. Cap. 189.

Id genus pro eius generis, quod fere ſimile nomen exprimit, pulchre, et uſitate dicitur, ut multa ſunt id genus monſtra; de multis id genus rebus locutus eſt, quod eſt de ſimilibus, & ita in alijs.

Ex ſententia. Cap. 190.

Ex ſententia eſt quaſi ſecundum uoluntatem, & proſpere, ut geſta res eſt ex ſententia, quod eſt prout optabam, & tibi id euenit ex ſententia. Et multis in locis conſimiliter.

Inferre. Cap. 191.

Inferre iniuriam eſt quaſi iniuriam facere, manus inferre alicui, eſt aliquem pulſare. Impetum in quempiam facere, eſt quempiam cum impetu, & quaſi adoriri & irruere.

Dare ueniam. Et a principio uitæ. Cap. 192.

Dare ueniam, pulcherrimum eſt ignoſcere, & licentiã cõcedere. Ab initio etatis habui te amicum, amicitia mihi tecum eſt a teneris annis, a paruulo; a primis etatis temporibus; a teneris vt Græci dicunt, unguiculis; ab incunabu-

lis

lis ipſis, & huiuſmodi iuuenilis ætas pulcherrime adoleſcentiam ſignificat.

Ferire fœdus. Cap.193.

Ferire fœdus optime atque ex optimis cauſis, & ſocialium conſuetudine ſignificat fœdus componere, ut perſæpe ictum ſeu percuſſum fœdus eſt conſtitutum, & compoſitum.

Eſt mihi nomen Sciponi. Cap.194.

Eſt mihi nomen Sciponi. Sciponi cognomen. Aphricano fuit; cui pago Troiano nomẽ eſt, et ſic de reliquis datiuo caſu peruſitate, ac pulcherrime dicitur. Quæ eadem & alijs quoque modis dicuntur, ſed frequentius modos ſuperiores apud eloquentiſſimos & doctiſſimos uiros inuenies.

Aiunt, dicunt, fertur. Cap.195.

Cum tritum uerbum uolumus oſtendere, et quod in ore populo eſt utimur uerbo impérſonali fertur, uel perſonali uerbo aiunt, & nonnunquàm dicitur, et eis ſingulis ut præponimus, et raro ita, ſed interdum, exẽpla huiuſmodi ſunt; Nam ſirenas (ut aiunt) ſurda debemus aure tranſire; & item; nam ita fertur, ut nuſquam tuta ſit fides. Item turpe eſt tumultum (quod dicitur) de gradu deijci.

Mediam noctem. Cap.196.

Nonnunquam ita dicimus noctem ſuper mediam uigilamus; quod eſt ultra mediam noctẽ uigilamus, idq́. et Seruius ipſe teſtatur, & quorundam ueterum probat authoritas.

Tendo. Cap.197.

Contra ſermonem tuum tendo .i. reſpondeo tibi, ſicut & tendo contra iter, id eſt tibi occurro. Sed hęc haud in frequenti uſu oratorum inuenies.

Macte. Cap.198.

Macte magis aucte, et eſt glorię, et laudis ſermo, et

ple-

plerunque ablatiuo iungitur, ut macte uirtute eſto. Idq; & poetæ vſurpant, & ſcriptores hiſtoriarum, & demum oratores ipſi; qui ſermo (ut multi erruditiſſimi tradunt) a ſacris deductus eſt.

Ad explicandum locum, ſiue genus, gentile nomen ac patrium effingimus. Cap. 199.

Quoties alicuius explicaturi ſumus ſiue genus, ſiue locum gentile, ac patrium nomen effingimus; quod qui ſecus effecerit, fortaſſe latine locutus ſit, ſed illepide pœnitus, atque indecore, ut qui fuerit à Syracuſis oriundus, non de Syracuſis dicendum, ſed Syracuſanus, non de Athenis, ſed Athenienſis, & ſic de alijs. Atque in generibus, ac familijs nos non de cum ablatiuo vtimur, ut multi, ſed inde nomen efficimus, ut non Scauris, ſed Scaurus, non quidem de Gracchis, ſed Gracchus, non de Catulis ſed Catulus, non de Dathis, ſed Dathus. Quam quidem ad rem id merito afferendum ſit, quod Plinius ipſe aiebat, quòd deriuationes non habent firmas regulas, ſed exeunt, terminanturque, ut ipſis authoribus placet. Sic à Thauro Thaurum, Thaureum, & Thaurinum dicimus, & quos nos Romanos dicimus, dicunt Græci Romeos, quos nos Carthaginenſes, illi Carchidones uocant. Sed in enſis, uis atque as ſi ad loca pertinent, frequentiores terminationes ſunt, ut, Albanenſis, Varonenſis, Eleuſinus, Tarentinus, Lacedemonius, Siracuſanus, Arpinas. Alij quoque ſunt eorundem nominum exitus, ſed hi frequentiore vſu celebrantur, quod idem & in quibuſdam alijs fit, quæ neque à generis nominibus fluxere, neque loci ullius, vt Terentianus Chremes, Platonicus Giges, Socraticus Gorgias, quæ omnia à proprijs profecta ſunt, atque originem traxe

re,

re, ſed quæ alia hac de re dici poſſunt, tu ipſe cogitatione complectere.

Conor. Cap.200.

Conor hanc rem optime, ac peruenuſte dicimus præſertim ſi difficilior ſit & ardua. Quo pacto Cicero ſæpe utebatur, ut de perfecto oratore. Magnum opus, & arduum Brute conamur.

Studeo. Cap.201.

Et ſtudeo, ſi quid ſtudioſius effecturi ſumus, etiam accuſatiuo pulcherrime iungitur.

Deſidero. Cap.202.

Deſidero, uerbum pulcherrime poſitum eſt, nam cum deſiderium ſit abſentium rerum perſæpe dicimus, deſidero amorem tuum, quaſi tu non me ames, Deſidero tuam prudentiam; quaſi ſis inſipiens, & ita de alijs.

Complector. Cap.203.

Complector per diffuſum eſt atq; ornatum uerbum, præſertim uero aliquibus adiectis, hac ratione; ut te amore, atque beneuolentia complector, pro te amo, cogitatione complector; quod eſt cogito. Et ideſt in animi facultate, ſicut conſequor eſt rei ipſius.

De gerundijs. Cap.204.

Illud ignorandũ non eſt, quòd gerundius modus ab omni uerbo ſimiliter procreatur, ſi quãdo nobis foret eo opus, ut cantando rumpitur anguis .i. dum cantatur, ut ait Seruius. Et alio in loco actiue dictum eſt. Cantando tu illum .i. dum canis. Id efficere, atque uſurpare oratores queunt.

De quarto prętor, & quartum prætor. Cap.205.

Putant nonnulli nihil intereſſe, ſi quis dixerit, quarto prætor, & quartum prætor, & ſic de alijs. Sed magna

est

eſt certe differentia,vt Marcus Varro teſtis eſt; nam quarto prætor locum ſignificat, & tres ante factos, quartum vero ſignificat tempus. Caue igitur diligenter,ne perperam hiſce utaris rationibus,ne quid contra ueterum,atq;eloquentium morem conſuetudinemq; faciamus; quia tertium conſul,ac tertio conſul non idem ſignificant.

Ruri eſſe. Cap.206.

Sed ne plura ſequar.nam infinita penè huiuſmodi percipi poßunt,id tene memoria,quòd non rure eſſe, ſed ruri eße dicimus,quod cum Feſtus Pompeius affirmat,tum P.Terētius comprobat,ait enim ruri ſe continebat. Quamobrem, ſi qua iam reliqua ſunt,paucis expediamus.Nam,cùm pro conficiēdis epiſtolis hæc potiſſimum attigerimus,ſi ſalutationis formulam & regulam & Calendarum,iduum, nonarumq; obſeruationem patefecerim,iure huic paruo inſtituto finem, ac modum ſtatuerim.

Vale & ſalue. Cap.207.

Vale igitur,ac ſalue uerba,pro Marci Varronis, & omnium doctiſſimorum uirorum ſententia,idem ſignificare videntur. Quibus non alias in exercendo utimur. Ex quo Terentianum illud eſt ualeant, qui inter nos diſſidium uolunt,ac cupiunt.mortuis, quoque & qui mortalium uita deceſſerunt,quibus nullam huiuſce lucis optare ſalutem poſſumus,nonnunquam uale dicimus. Et ueteres quondam eiſdem idem pro morere dicebant,quaſi nihil amplius mortuis cum uiuentibus futurum eſſet, & in perpetuum iam ab eorum aſpectu diſcederent.Nam neque ualent illi, neque ſalui eße, poſſunt. Ob eandem rem addunt nonnulli bene, faciliterq; aduerbia,aut ſi quæ alia ſunt eiuſmodi ſignificantia. Veruntamen in epiſtolis ipſis uale dicere in fine conſueui-

ſueuimus abſque nulla aduerbij acceſſione, perinde ac amicis uitæ ſalutem, ac facilitatem exoptemus. Quid igitur uale ſibi quærat, quo ve illo pacto uiendum ſit, noſce.

Dico tibi ſalutem; iubeo te ſaluere. Cap. 208.

Pro ſalue autem plerunque dicimus ſalutem dico, & ſi quem ſalutare cupimus, datiuo caſu aptiſſime appoſuerimus, vt uale & Cæſari dic ſalutem. Alia quoq; erit ſalutandi ratio, ut iube Scipionem ſaluere, quod eſt Scipionem ſaluta. Nam ille modus uim quandam deſiderii continet & pro antiquorum more, & conſuetudine infinitiuus modus in aliũ tranſmutatur, ut iubeo te ſaluere. i. ſalue, iubeo te gaudere, pro gaude.

Meo nomine uel meis uerbis; pro mea ex parte, Cap. 209.

Quod uero alij ex mea parte dicunt, multo quidem ornatius dicitur uel meo nomine, uel meis uerbis.

De calendis, nonis, & idibus. Cap. 210.

Quotam autem cuiusq; menſis diem uelimus intelligere, calendis, nonis, idibuſve notamus. Neq; quid illę ſibi uelint, nunc explicare conſilium eſt, ſed quo pacto dicamus ſingulorum menſium dies, & quomodo ab eis denominationem ſuſcipiat. Quãobrẽ intelligendum eſt in primis primum cuiusq; menſis diẽ calendarum appellatione uocari, ſecundum quas, nonarum dies conſtituitur. Et in aliis quidem menſibus ſeptima luce Martio, Maio, Iulio, Octobri, in alijs autem quinta, Ianuario, Februario, Aprili, Iunio, Auguſto, Septembri, Nouembri, Decembri. Atq; omnes hi dies qui inter calendas & nonas interceſſerint, nonarum cognominatione cenſentur, vbi & numerum meminerimus, ac nonas ipſas, & ille ablatiuo cõſtruitur, hic accuſatiuo. Sed internumerandum & præpoſtero utemur ordine, & nonarum diem connune-

rabi-

rabimus. At nonis exactis, proximos octo dies, idque in quolibet mēſe, iduum ſimiliter agnominatione ſignificabimus, ſed pari ratione tum ordinis, tum annumerationis, reliquos uero eius menſis, quotquot fuerint, dies calendarū appellatione notauimus; qui futuri ac proximi ſunt menſis, neque originis, neque numerationis ratione immutata. Atq; id omne exemplo illuſtrandum eſt, ſitque Martius nobis exemplo, cuius curriculum uno ac trigeſimo die conficitur.

Prima itaque dies erit calendis Martij, ſecunda ſexto nonas Martij, tertio quinto nonas Martij, quarta quarto nonas, quinta tertio nonas, ſexta non dicitur ſecundo nonas, ſed pridie nonas. Septima dies nonæ erunt Martij, octaua octauo idus Martij, nona ſeptimo idus Martij, decima ſexto idus Martij, vndecima quinto idus, duodecima quarto idus, decimatertia tertio idus, quartadecima pridie idus, quintadecima idus erunt Martij, ſextadecima decimo ſeptimo calendas Aprilis, quoniam is menſis proximus ſequitur decima ſeptima, decimo ſexto calendas Aprilis, decimaoctaua, decimoquinto calendas Aprilis, decimanona, decimoquarto calendas, uigeſima, decimotertio calēdas, vigeſima prima duodecimo calendas, uigeſimaſecunda, undecimo calendas, uigeſimatertia, decimo calendas, vigeſimaquarta, nono calendas, uigeſimaquinta, octauo calendas, uigeſima ſexta, ſeptimo calendas, uigeſimaſeptima, ſexto calendas, uigeſimaoctaua, quinto calendas, uigeſimanona, quarto calendas, trigeſima, tertio calendas, trigeſimaprima & nouiſſima pridie calendas Aprilis, in cæteris omnibus eadem ſeruanda eſt ratio. Dierum autem numerus haud te lateat, qui in promptu eſt omnibus.

Pridie calendas, pridie nonas, pridie idus. Cap. 11.

Pridie autem calendas, pridie nonas, pridie idus ſignificat, quod Tuſco more die craſtini, & die quinti, & die quinto, ſimiliter pro aduerbio, verum nos priſcam nobis, & horridiorem vetuſtatem vbiq; fugere, ac vitare debemus, ac bene & præclare Cæſar percipere ſolebat, tanquam ſcopulum ſic fugiendum eße inauditum atque inſolens uerbum. Pro genitiuis autem menſium rectius poſſeſſiua nomina finxerimus, ut pro calendis Martij ſic venuſtius dixerimus calẽdas Martias, & ita Apriles, Maias, Iunias, Iulias, aut quintiles, auguſtas, ſeu ſextiles Septembrias, & ita Ianuarias, & Februarias. Quod autem in calendis, nonis, & idibus ablatiuo caſu iungimus, idem poſſumus in accuſatiuum transferre, & ad preponere, ſed id ſignificat tempus fere diuturnum, ut ad decimum calendarum Februarij dediſti ad me literas. Ego uero ad octauum idus Ianuarius ad te ſcripſeram; habet enim uim temporis uehementiorem hoc poſterius.

Operis peroratio.

Ne igitur plura ſcribam, hæc mihi ſeſe in præſentiarum obtulerunt, quæ annotatu digniora viſa ſunt; quæque tibi multo plus fortaße conducent, quàm eorum preceptiones, qui eaſdem & epiſtolis, & orationibus tribuunt partes. Quorum penitus eripiendus eſt error, atque ita ſentiendum, ut literis in ipſis, apte, concinne, dilucideq; ſcribamus, ac noſtram ſententiam, atque mentem quàm commodiſſime aperiamus. Quod ſi hęc diligenter tenueris, ex infinito pene harum rerum numero alia quædam non

minus

minus fortaſſe vtilia,ſed multo grauiora ſubnectam. Quamobrem(ut facis)cupidiſſime ſtudia literarum complectere; atque ea,quę in dies aſſequeris, ad exercitationem accommoda. Vale.

Auguſtini Dathi Senenſis Elegantiarum
F I N I S.

Hoc Epigrammate notatur,quota die cuiuslibet menſis Calendæ,nonæ,incluſiue ſignentur.

Sex nonas Maius,October,Iulius,& Mars,
Quatuor at reliqui,tenet idus quilibet octo.
Inde die reliquos omnis dic eſſe Calendas.
Nomen ſortiri debent à mente ſequenti.
Iunius,Aprilis,ſeptemq; nouemq; tricenos,
Vnum addas reliquis,uiginti Februus octo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ERVDITISSIMI GRAMMATICI
Auguſtini Dathi Senenſis de nouem uerbis contra uulgatam multorum opinionem,Libellus ad diſcipulos cariores.

NON debet omnino arrogans uideri,optimi adoleſcentes,& cariſſimi fratres,contra veterum ſentẽtiã,ea improbare nonnunquam quæ auctoritate quadam potius quàm certa ulla ratione à ueteribus ipſis tradita sũt.Nec ullo aut ſenatuſcõſulto,aut plebiſcito cogimur, vt cum illiſ ſemper ſentire debeamus.Sæpe philoſophorum,ſæpe etiam

oratorum, falſa ſententiæ & opiniones reijciuntur. Cur igitur grammaticorum non poſſint, quorum (ut nemo dubitat) incerta ſunt omnia? Neque enim illam prorſus rerum ſuarum ſtabilem legem ſeruant. Opinioſiſſimi homines ſunt, & nihil unquam certi præcipiunt. Bene Flaccus ait. Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt. Neque eſt uel apud græcos quiſquam; uel apud noſtros, quem ſatis firmiter probare auſum. Video diſcrepantes inter ſe Apollonium; Horodianum; diſſidentes, Caprum, Phocam, Caſſium, diſſidentes Probum, Donatum, Seruium. Taceo Priſcianum, qui in conſtantiam religionis doctrinęque ſuę leuitatem perſpicuè patefecit. Philoſophiam ſæpe cum Grammatica arte & literarum eruditione temperauit. Philoſophus egregiè magnus, acutè ac ſubtiliter de uocalibus & ſemiuocalibus literis philoſophatus eſt. Quæ ſcripſit; ita omnia perfecit ingenio, atque elaborauit induſtria, ut quod dixit in Gorgia Socrates, colligata ferreis eſſe, & adamantinis rationibus uideantur. Quid multa? Ex mutis, & conſonantibus literis Chriſtianę fidei repudiauit religionem, Ex declinatione autem nominum, & coniugatione uerborum neceſſario intulit diſcedendum ſibi a Chriſto, & Iuliano apoſtatæ adhærendum. Quis non laudet, eam boni negociatoris commutationem? Principem mundi deſeruit, ut Iulianum conſulem, ac patritium coleret. Quam uero præceperit perutiliter, qui ignorant, legant Laurentij Romani hominis diligentiſſimi librum, quem de latinæ linguæ elegantia eruditè perſcripſit, vbi in ſingulis pene locis ſinguli huius egregij pręceptoris manifeſti corripiuntur errores; & quæ inhibundus nomina exeunt, ſimilitudinem quandam dicit ſignificare

ficare Priſcianus, cum longe aliter probatiſſimorum vete-rum authoritas ſemper ea terminatione vſa conſpiciatur. Sed non potuit reperire omnia in tripode Apollinis. Vbertatem quandam & abundantiam ſignificant ea nomina, vt in Iſagogicis noſtris ſatis copioſe diximus. Quatuor rebus conſtare perhibent grammaticę artis uim, Ratione, Auctoritate, Vetuſtate, conſuetudine. Sed hęc omnia nihil omnino habent firmitatis, Ratio ſæpe claudicat, uariatur auctoritas, Vetuſtas obſoleſcit, teritur conſuetudo.

Magna inter grammaticos colluctatio eſt utrum. F. litera inter ſemiuocales, quæ ἡμίφωνα dicuntur: an inter mutas quas, ἄφωνα Gręci uocãt: annumeranda ſit. Et H. pro qua græci Daſea utuntur; litera ne, an nota aſpirationis ſit, nondum ſatis conſtat; Senem Priſcianum ſi longus produxiſſet ętatem ingentia de ea re uolumina arbitror ſcripturum fuiſſe.

Veſperi aduerbium eſt, id grammaticorum turba uno ore conſentiunt. Sed diutius inueſtigantes vtrum a veſpero, an a veſpere inflexum ſit, quo ſe uertant miſeri neſciunt.

Parcus unde originem traxerit magna dubitatio eſt ſiue quaſi pecuniarius dictus ſit, ſiue a parum dictum nomen, ſcire quis poſſit. Poſthumus quid ſignificet ignorat uulgus grammaticorum, ſed nec dum compertum Apollinari, & Ceſelio poſthuma proles. Et apud Virg. 6. Aeneidos. Quid? An ne eum ſignificat qui patre mortuo natus eſt, an qui poſtremo loco potius? Latuit forſitan & iuriſconſultos, cum de liberis & poſthumis præſcripſerint. Sed quidem eſt quod grãmatici certi tradiderint.

Littus apud Virgil. alij exponunt, quem conſuetudo uſurpat, adiacentem mari locum, & ſicut iuriſconſulti recte interpretantur, quouſque maximus hybernus fluctus a

mari peruenit. Alij locum potius ante aram; quàm pugnam Seruius & Donatus pugnauerunt iampridem. Sed quaſi æquo Marte dimicauerint, neuter victoriam adeptus eſt. Quod pleriq; omnes faciunt adoleſcentuli, vt animum ad aliquod ſtudium adiungant, aut equos alere, aut canes aduenandum, aut ire ad philoſophos. Verba ſunt apud Terentium comicum in Andria. Quæ quid ſibi velint diſceptantibus, Grammaticis, ſcire adhuc nemo potuit. Agmina concertant literatorum hominum Priſciani, Donati, Seruij, Aſconij, cæterorumq; pene innumerabilium. Pleriq; omnes Attica locutio, & à Grecis ſumptus ſermo eſt, quos omnium pene artium auctores habemus. pleriq; omnes eſt oẽs faciunt adoleſcentuli. Pleriq; ut equos alant, aut canes ad uenandũ, pleriq; vt ad Philoſophos eant pleriq; oẽs, eſt pleriq;, immo oẽs faciunt adoleſcentuli, pleriq; oẽs, pleriq; & omnes fere ſunt. Cum autem duo in eadem oratione eiuſdem ſignificationis poſita ſint, alterum abijci conſueuit. Enimuero eſt certe. altera particula orationem complet. Eodem modo, plerique omnes adoleſcentuli, eſt omnes adoleſcentuli. Plerique omnes adoleſcentuli (ut alij argumentantur) eſt maior pars adoleſcentulorum. Quis obſecro in tam magna opinionum varietate non inſaniat? Quis non irrideat tam pueriles aut aniles controuerſias? Itaq; cum tam varia veteres grammatici ſentiant, non tam eſt habendum religioni. ſi aliquando ab eorum opinione diſceſſerimus. Fando etiam grauia nonnunquam admitti ſcelera conſueuerunt, ut eſt in Phædro Platonis. Sed noſtra in vituperandis ueteribus culpa eiuſmodi erit, vt facillime expiari poſſit, etiam ſi non imitemur Steſicorum ac Palenodiam conficiamus. Non poßum vbique ueterum probare ſententiam. Legi Priſciani libros.

A. Gelli

A.Gelli, Seruij, Quintiliani, Pompeij Feſti, Nonij Marcelli; Aſconij Pediani, Phocæ, Donati, & omnium probatiſſimi. M. Var. Iſidori, & quorundam, quorum recentior memoria eſt. Atque hi omnes (ut mihi quidem uidetur) ſtudioſe exquirunt, unde uerba ducta ſunt, ſed plerique eorum, Manes, Lucus, Bellum, Officium, Parca, Ludus, Otium, Cœlum, Eumenides, & alia nonnulla nomina, per contrarietatem dici exiſtimarunt, et in eis uocabulis deriuandis repente ac forſitan inconſulto ad antiphraſim confugerunt. Quorum ego (ut aperiam meam ſententiam) nullum per contrarium dici arbitror, ſi diligentius & ipſa nomina, & quę per ea ſignificantur, reſpicere uoluerimus. Ac ſigillatim vnumquodque quod propoſitum eſt, differendum uidetur. Manes (ut Grammatici credunt) dicuntur, propterea quod nequaquam per antiphraſim. Si Manes Dij inferorum ſunt; patior æquo animo per contrarium appellari. Si Manes aduerſum quid ſignificent, non moleſte ferã ita deduci, quale eſt illud, Suos quiſq; patimur Manes. Sin uero, Manes pro anima atque vmbra ſumantur, cur manes dicti, quia nõ boni? Manum ſignificare bonum nec nos latet; qui & Macobrij Saturnalia & Marcelli & de ſignificatione uerborum librum legimus, unde et forſitan mane tractum eſt auſpicio boni hominis, ut reliquis diei partibus, bene ac proſpere ſuccedant omnia. Manes uero cur aliunde deducunt, cũ abſq; ulla contrarietate uel ἀπὸ τὶς μανιας Gręca dictione, quę furorem aut inſaniam ſignificat uel ſi quibus gręcę literæ diſpliceant à Mano uerbo proficiſci queat. Manare non tã aquarum fluentium quam Solis proprium eſt in emittendis radijs, vnde potius. Mane originẽ ſumpſit, quod in ea diei hora, Sol manere incipiat, atque emittere radios, & demũ

ſpargere lumine terras. Sol uero cum decurſo inferiori hemiſperio nobis oritur, uidetur ab inferis et profundis manibus prodire, ut iam noſtrum hemiſperium luce compleat. Vnde & cum de polo Arctico, & Antartico noſter Maro loqueretur, in hunc modum cecinit in Georgicis. Hic vertex nobis ſemper ſublimis at illum, Sub pedibus ſtyx atra uidet, manesq; profundi. A Manibus igitur Sol oriens manare uidetur, atq; inde ad nos reſurgere. Nec id dixerim quod ab his Sol exeat, qui zodiacum Circulum ambiens eadem ſigna per annos ſingulos certa lege metitur. Sed quod uideri ſoleat, ſpectant multitudini, qua ratione et alia quoq; nomina nonnullis, rebus indita ſunt. Nonne Aegeum male idcirco quidam appellatum ferunt; quod crebræ in eo inſulæ procul aſpicientibus, ſpecies caprarum uideantur. Nec tamen illæ capræ ſunt, ſicut nec à Manibus Sol oritur, qui inde ab imperitis, & indoctis manare creditur. Siue igitur a mania græca dictione, ſiue à mano latino uerbo, Manes dicti ſunt, certe per contrarium non dicuntur.

Quid lucus. Nunquid nam per antiphraſim dicetur, Clamat vulgus grammaticorum, fieri lucum à lucendo per contrarium, ꝙ non luceat. Verũ ſi diligentius aduerterint, intelligent profecto longe ſe à uera deriuatione aberrare. A lucendo dicitur, fateor, ſed per contrarium nequaquam dicitur. At credendum Quintiliano eſt. Lucus dicitur, quia vmbra opacus parum luceat. Et beatus Hieronymus ad Fauſtinum, an tibi bellus videris quia fauſto uocaris nomine? Quaſi non & Lucus ideo dicatur, quod minime luceat? Ignoſcat nobis Quintilianus, det pater Hieronymus ueniã. qui tunc nomini eius, ad quẽ ſcribebat alluderet. Lucus quòd uere luceat, magna approbante grauium teſtium corona

non

non ambigue appellatus eſt quòd in nemorum opacitate, in arborum frondentium vmbra, ſacrificiorum ignes ſplendeſcant, luceant holocauſtomatum flammæ. Itaque lucos dicatos ubique Dijs legimus; Nuſquam luci commemorantur niſi Dei cuiuſquam aut alicuius ſacrificij habita mentione. Illud Seruius diligenter aduertit, nunquàm ſine religione lucum eſſe à Virg. poſitum. Hoc qui dubitat, percurrat ſigillatim Maronis libros. Iam ſubeunt Triuiæ lucos. Luci & Dianæ recte ſe habent. Latet arbore opaca Aureus, & folijs, & lento vimine ramus, Iunoni infernæ dictus ſacer, hunc tegit omnis Lucus, & obſcuris claudunt conuallibus umbræ. Lucus non ſine inferna Iunone ponitur. Aeneas ad Sybillam, Nec te ne quicquam lucis, Hecatæ præfecit auernis. Lucos Proſerpina comitatur. Quale iterum illud. Sed me cum lucis Hecatę præ fecit auernis Ipſe Deum pœnas docuit, perque omnia duxit. Sed & ibi luci non ſine numine referuntur. Proxima Circeæ raduntur littora terræ, Diuos in acceſſos ubi ſolis filia lucos, aſſiduo reſonant cantu. Et in alio loco de Turno, Luco tum forte parentis pilunni Turnus ſacrata ualle ſedebat. Fruſtra tam multa ex eodem poeta teſtimonia referuntur. Quid apud cęteros probatiſſimos auctores Sillius Italicus ſępe lucos memorat, ſed nunquam tamē religione ſeiungit. Et in tertio lib. de bello punico Lucos nemoroſaq; regna Cornigeri Iouis, & fulgentia tēpla columnis. Et in uerbis Ariſtæ ſacerdotis. Has umbras nemorum, et cōuexa cacumina cœlo, Calcatosque Ioui lucos p̄ce Boſtar adora. Et rursū in alio loco. Inter anhelātis Garamātis corniger Hāmō Fatidico pādit uenientia ſecula luco. Id ipsū apud eundē Poetā in pleriſq; locis. Statius et ipſe poeta illuſtris, non pręter hāc ſignificationem Lucū poſuit. Tunc

viridis latæ, Lucus iuga celſa Mineruæ, propter opacat hu mum. Sicut & Lucanus ſacratum nemus ſcribens ait, Lucus erat nunquàm uiolatus ab æuo. Iuuenalis autem Lucũ Martis dixit, & Deũ cum luco erudite copulauit. Nota magis nulli domus eſt ſua, quam mihi Lucus Martis. De quo & pulchre Pompeius Trogus in 43. hiſtoriarum libro et ipſe quoque Lucum Martis appellans. Propertius quoque pari ratione lucum poſuit cum religione coniunctum. At nunc deſertis ceſſant ſacraria lucis. Ita que & in ſacris libris, cũ de loco ſacrificij agit, præcipitur iuxta altare, lucum, et arbores non plãtari. Id quòd Hiero. noſter ſcribens in 12. Prophetas, nonnunquam refert. Et in Exodo Moyſi præcipitur, Aras gentilium deſtrue, & confringe ſtatuas, lucoſque ſuccide. Et in 3. Regum libro, cum de Aſa rege uera haberentur inſuper & Macham matrem ſuam amouit, ne eſſet princeps in ſacris Priapi, & in luco eius, quem conſeruauerat. Sed infinita pene huiuſmodi exempla reperiuntur. Cicero denique in tertio de natura deorum, ubi Aeſculapio ſermo eſt, ac de tertio Aeſculapio inquit. Cuius arcana non longe à Luſio flumine, ſepulchrum & lucus oſtendit. Nec igitur per antiphraſim luci dicuntur, ſed quòd in nemorum umbra luceant ſacrificorum flammæ, ubi accenſi ſemper flagrant altaribus ignes. Bellum (vt pleriq́ue autumant) per antipraſim dicitur, quòd bellum.i.bonum nullo modo ſit. Nos autem omittamus, quod multa ſæpe bella, neque mala, neque turpia ſunt, ut illa, quibus uel iniuſte ſublata repetuntur, uel propulſatur iniuria, & pax tutior, ac firmior comparatur, Bellum non ambigue à belluis dictum eſt. Belluarum enim maxime propria bella ſunt eademq́ue ob ferinas flagitioſorum hominum mores, ad homines

ſunt

ſunt tranſlata. Nam genus hominum ſuo ingenio, tum iuſti tiæ præſidio, tum linguæ ac verborum diſceptatione conten tum eſt. Hanc uero nominis huius deductionem, negare nemo poterit, qui veterum ſcripta deligentius aduertit. Ciceronis in primis, qui in primo de officijs libro, noſtram ſententiam ſua auctoritate confirmat. Nam, cum ſint, inquit, duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim, cunque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, con fugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiore. Quibus verbis oſtenditur, bellum potiſſimum ad belluas pertinere, quæ ſuſcipere homines non niſi inuitos, decet:

Officium, qui vim verborum ignorant, dictum putant per contrarium ab officio, quòd memini noceat. O præclara deductio, ò egregia doctrina, Officium dicitur, quod nemini noceat. Vnde hæc tam craſſa ruſticitas? Quid eſt obſecro officium? Nonne actionem virtutis potiſſimum ſignificat? Quid ſibi vult liber Ciceronis de Officijs? Illic nanque traditur, Virtutis laudem in actione conſiſtere. Quemadmodum uero uitium, & peccatum inter ſe differunt, quod alte rum habitus eſt male conſtituti animi; Alterum actus ma lorum, atque exercitatio. Ita uirtus bene compoſitæ mentis habitus eſt. Officium virtutis operatio, & exercitatio quædam honeſtatis. Queadmodū officia dicerentur ab honeſtate, & ab omni genere virtutis ſatis explicatum arbitror libro ſuperiore. Ita Cicero inquit ſecundo de officijs. Tria in uirtute conſiderantur; Frequentia quædam, ac multitudo actuum, quibus animi habitus comparatur, partus habitus, & acquiſiti habitus exercitatio; Officium profecto nihil eſt aliud, quàm uirtutis, quæ habitus animi eſt, uſus qui dam, atque exercitatio. Itaque & perfectum officium vocabant,

cabant, Stoici κατορθὸμαο quod rem geſtam fœliciter ſignificare videtur. Geritur officium, quia ipſum actio quędam eſt. Officium igitur effectionem quãdam ſignificat uirtutis. & ab efficio ob eam cauſam originem traxit. Adeſt huius deductionis, atque ſententiæ, nec minus doctrina, & eruditione, quam ſanctitate præcellens, Beatus Ambroſius inclytus Doctor ſacri eloquij, qui & ipſe de officijs libros elegantiſſimos edidit, In quibus cætera præclara omnia, hoc pererudite. Officium inquit litera immutata quaſi efficium dicitur, propter decorem ſermonis. Huic igitur aſſentiri debemus; non vulgo imperitorum grammaticorum. Sed iam ſatis de Officio, nunc ad reliqua pergamus. Parca enim quinto loco prępoſita eſt. Parcæ per contrarium dicuntur, quod nemini parcant, ſicut illi dicere conſueuerunt, qui ſe grammaticam artem docere profitentur; ſed quæ tandem docent antiquam diſcant; Parce tria fata ſunt ſecundum poetarum fabulas, quorum ſub iure tenentur omnia, quæ ſeriem fatorum pollice ducunt. Longaque ferratis euoluunt ſecula penſis. Quamobrem (ut veteres opinabantur) humanæ uitæ Parcæ præerant, quæ quoniam parciſſimè imparciantur, ita à parco, uel à paruo ductæ ſunt, quæ res maxime humanę uitæ anguſtias patefacit. Sed hoc magis explicauimus in ijs commentarijs, quos in Virgilium pridem exorſi ſumus. Marcus autem Varro quicum ſentio libenter, à partu dicit, Parcas nuncupari, quod partui præſint: immutatio literæ facta eſt. Quam ſententiam & Aul. Gellius firmiter roborat libro. 4. noctium atticarum. Quo in loco uerba facit de tempore humani partus. At vulgus grammaticorum, neque Varronis legit de origine latinę linguæ libros, qui maxime ad grammaticos ſpectant, neque

quid

quid Gellius ſentiat, cæteriquè ueterum probatiſſimi, magni eſtimat. Sed ſiue à parco, ſeu à partu Parca dicitur, per antiphraſim vtique non dicitur.

Ludus iam prodeat in medium, quòd nomen & per contrarium ita appellari tradiderūt artis grammaticæ profeſſores, quorum explodent ſententiam, qui accuratius uim, atque originem uocabulorum perſpexerint. Ludus inquiunt grammatici, eo dicitur, quòd longiſſime ſit à luſu. Ego dici arbitror, quòd ad eos ludus pertineat qui propiſſime luſus ſunt. Ad pueros nanque ludus proculdubio ſpectat. Et probe Flaccus. Et puer es, nec te quicquam niſi ludere oportet. Quamobrem duplex inſtitutio, et doctrina ab eruditis uiris tradi ſolet. Altera enim puerilis eſt, & tenerioris ętatis; Altera grauior, ad grauiores uiros pertinens. Hāc partitionem Pythagoras obſeruare ſolitus eſt, ut apud A. Gellium cerni licet. Leuiorem inſtitutionem ſignificauit Iuuenalis. Et nos ergo manus ferulæ ſubduximus, quod ad grammaticorum ſcholam pertinet. Et nos conſilium dedimus Syllæ priuatus ut altum Dormiret. Quod ad declamationes, & Rhetorum ſcholas refertur. Nam agebatur quidem utrum fecerit ſapienter L. Sylla, cum dictaturam ſponte depoſuit, an potius ne ſciuerit literas; id quod obiectare. C. Cæſar ſolitus erat. & Grammaticę artis, & rhetoricæ ſtudium, ad leuiorem inſtitutionem pertinet. Contra philoſophicæ, & oratoriæ artis exercitatio; iuris denique & legum peritia conſtantiorem ætatem dicet. Et M. Tullius ſecundo de Oratore ad Q. Fratrem, magna inquit nobis pueris Qu. Frater, opinio fuit Lucium Craſſum non plus attigiſſe doctrinæ, quam quantum prima illa inſtitutione potuiſſet. Itaque puerilis inſtitutionis ludus proprie nuncupatur in quo

prima

prima ætas ad res leuiores inſtituitur. Quocirca & magiſter ludi non alius, cum qui grammaticam artem præcepit, conſueuit à ueteribus appellari. Vt cum dicitur Dionyſius iunior tyrannide depulſus, ludum Corinthi aperuiſſe, ne inopia, atque egeſtate premeretur, puerorum eruditionem ludis complectitur, & leuitatem quandam inferioris diſciplinæ. Quare & ludere eſt, aut leuiter ſcribere, aut leuiter diſſerere. Hinc Virgilius, ille meas errare boues (ut cernis) & ipſum Ludere qua uellẽ, calamo permiſit agreſti. Alio uero loco Ludens hęc ego, teſte te Priape orto Carmina digna, non bello ſcripſi non nimiũ laborioſe. Quid M. Tullius in paradoxis; Ego uero in ipſa quæ uix in gymnaſiis & Ocyro Stoici probant, Ludens conieci in communes locos. Non ſunt Fabij Quintiliani ſententię Delphici Apollonis oracula, ut eis tanta ſit adhibenda fides. Non hoc uidit Quin. Neque enim dixiſſet ludum appellari, quod longiſſime à luſu ſit P. Terentium non ſatis aduertit; uerborum omnium diligentiſſimum, apud quem Laches in Ecira de mulieribus. In eodem omnes mihi uidentur ludo doctę ad malitiam, & ei ludo (ſi uſus eſt) magiſtrã hanc eſſe certe ſcio. Illud quoq; manifeſtius in Phormione, ubi Gæta ſeruus ita inquit, Reſtabit aliud nihil, niſi oculos paſcere, ſectati in ludum ducere, & reducere. De Virgine .n. ſermo erat, atque poſt, in quo diſcebat ludo, ex aduerſum erat ei tonſtrina quædam. Quod ſi quando ad res grauiores ludus uſpiam uertitur (crede mihi) proprietas, & uis ipſa uerbi transfertur. Quare Cicero de claris oratoribus; ita de Iſocrate, qui erat rethor inquit. Cuius domus cũcta Gręciæ quaſi ludus quidam patuit, atque officina dicendi. Quid eſt quaſi ludus, Certe ſciebat, Cicero ludum non ad grauiores diſciplinas, ſed ad grammaticam,

maticam,

maticam,& Puerilem inſtitutionem pertinere, qui vtique luſus eſt pro maioribus, atque altioribus ſcientiæ, & philoſophiæ ſtudijs. Neque eſt igitur ludus longiſſime a luſu, nec ſemper vera literatores profantur.

Iam vero otium aggrediamur in quo nomine potiſſimum nemo arbitratur antiphraſim poſse euitari. Itaque pleriq; omnes dictum putant per contrarium quod non ocius ſit, & velox; Sed ſegne potius, tardumq;. Otium quo pacto inquiunt velox eſt? Id eſt enim ocys apud græcos, quod quidem abſolutum nequaquam inuenitur in latinæ linguæ uſu. Ex quo & ocymum profectum eſt, oleris genus, a celeritate quadam ac velocitate naſcendi. Hanc Baſilicam vulgo, & regiam herbam vocant. Paululum hic nobis philoſophandum eſt. Duplex nanque fertur vitæ genus, quod ad hunc locum pertinet. Contemplatiuum vnum. Actiuum alterum, de quibus multa apud philoſophos ſæpe tradita ſunt. Et negocium quidem ad actiuum ſpectat vitę genus. Otium ad contemplatiuum. De his Cicero primo de Oratore: Perbeati mihi illi videntur eſse, qui in optima repu. eum uitæ curſum tenere potuerunt, vt uel in negocio ſine periculo, uel in otio cum dignitate eſſe poſsent. Et Lactantius in primo ſacrarum inſtitutionum; de viris, vt ſuum otium ad noſtrum negocium contuliſse videantur. Macrobius autem ſuper VI. Ciceronis de repu. lib. duplicem aſſerit virtutem, negocioſam, ſcilicet, & otioſam; & illam tribuit ciuitatum rectoribus, & gubernatoribus rerum publicarum. Hanc philoſophis, & qui ſcientiam rerum ſpeculantur. Quemadmodum igitur qui in negocijs verſantur, ſeipſos exercent, ita multo magis, qui ſe ad otium conferunt. Magna negocioſæ uitæ exercitatio eſt. Longe otioſę maior, in qua celeriter mens, aſſidueq; uerſatur.

Neque

ceſſus mei non deſidiæ nomen, ſed potius tranquillitatis, accipient. Quod ocium non deſidiæ ſit, ſed potius tranquillitatis, cum ceſſamus a laboribus, & negocijs, & impenſe, ſtudioſeq; ſtudijs rerum, & contemplationi indulgemus, vbi mens profecto celere, velociterque verſatur. Sed quo pacto hæc intelligant nebulones? Maiora ſunt, quàm quæ ab imperitis grammaticis cognoſci queant. Qui autē ocio abutuntur, ij aliquid addere conſueuerunt, vt Terentianus Menedemus ad filium. Nulla alia ex re iſtuc fit, niſi ex nimio ocio. Nimium ocium appellauit, quod vituperaret, & langui dum, & inutile ocium uocare ſolemus, quod vitio datur. Quod Valerius Maximus induſtriæ, ac ſtudio maxime contrarium videri dicit. Quamobrem idem ipſe Valerius lib. 8. Geſtorum memorabilium, duplex ocium conſtituit. Alterum quòd etiam inertibus vitandum. Alterum quòd ſtrenuis quoque interdum appetendum eſt. Neque enim qui rectè ocio vtuntur, ita feriantur, ita ceſſant, vt languore, ac deſidia torpeant, cuius vim nominis, nemo (vt arbitror) unquam aduertit, niſi forte diuinarum literarum præceptores, qui dū ſcirent id eſſe ocium quòd modo diximus, deſidiam cum vocarent, vocabulum erudite diſtorquentes, maluerunt ocioſitatem appellare quam ocium. Et erudite Bernardus nono vſus nomine, Ocioſitas inquit, mater eſt uitiorum, nouerca virtutum, Et cœnobitarum pater Benedictus, in ipſa monachorum inſtitutione, ocioſitas inimica eſt animæ. Quod igitur inter contemplandum, atq; in ipſo ocio celerius mens, animusq; uerſantur, ab ea celeritate exercitationeque ſtudioſiore animi ductum tractumq; ocium eſt. Vt Cicero etiam oſtendit de legibus. Natura ipſum hominem celeritate mē tis ornauit. Sed ſatis de ocio ipſo dictum arbitror. Plura

ra autem, quàm de reliquis, idcirco diximus, quia pulcherrimarum occultarumq; rerum veritas, tam facile perſuaderi non poteſt, uulgo præſertim reclamante, ac refragrante grammaticorum. Nunc vero de cælo pauca dicere incipiamus.

Cælum, ut plerique aiunt grammatici, contrario nomine, quaſi cælatum dicitur, quod apertum eſt. Photionem Athenienſem libenter imitamur, qui gloriari ſolebat in eo, quod plurimum a uulgi ſententia, uel potius dementia deſideret. Rectius Aelium ſenſiſſe credimus, qui dictum ſcribit propterea, quod cælatum eſt, quod & in libro de originæ latinæ linguæ, Varro refert. Sed multiplex de huius vocabuli origine ſententia eſt, ſed nullo modo per contrarium dicitur quod in nulla ſignificatione eius à contrarietate ducatur, Cælum vel a cælando, dicitur, vel (vt alij exiſtimant uiri eruditiſſimi) a Cælio nomen traxit, genere quopiam ferramenti, quod alias Cælionem, alias Scalpellum uocant. Quod qua ratione, qui argentarij nuncupatur, vaſa cælant, & deſignando incidunt, atque inſculpunt. Ita & artifex rerum omnium Deus, domicilium ſuum inſigniuit, ac ſyderum lumina impreſſit, Quod Lactantius Firmianus etiam comprobat dicens Pater noſter, ac dominus, qui condidit, firmauitque cælum, qui Solem cum cæteris ſyderibus induxit, & vtrunq; per æ diphthongum ſcribitur, vt hanc deductionem arguere, ac demonſtrare videtur. Quidam à græco ſermone dictum arbitrantur. Nam κοιλον concauum, & connexum ſignificat, eaq; eſſe cernitur ipſius cęli forma ac figura. Sed ſi ita foret, magis, per œ ſcriberetur propter græcam diphthongum, oi, quod nuſquam tamen apud doctos veteres, atque in emendatiſſimis codicibus repertum eſt. quidam cælum à

cauo

cauo dici uolunt,in qua ſententia fuit & Mar. Terentius. Itaq; ſecundum Pacullium,hoc circum ſupraq;, quod cõplexu continet terram,cauum cęlum dicitur.Frãciſcus Philelphus uir noſtræ ætatis eloquentiſſimus,& eorum qui humanitatem aſſecuti ſunt facile princeps,a cælando cælum appellari cenſet,non quod ſuperna illa atque inuiſibilia cælet nos, atque abſcondat,ſed quod cælata,& abdita omnia in cælo pateant, reuelentur, & conſpicuè videantur. Cuius ſententiæ optimam affert rationem,quod & græci ουρατον cælum vocant, ab eo, quod τοσρᾶν intueri, & videre apud gręcos ſignificat. Siquis obijciat cælum diphtongum admitterre; ſed minime cælo uerbum, unde deriuari dicimus, id nos reſpondiſſe ſatis eſt H. quæ apud gręcos e longa eſt, apud nos perſæpe in æ conuerti,vt ſcæna, cæra:alia item complurima. Idem etiam fieri nonnunquam in noſtris dictionibus depræhendimus,præſertim eadem perſeuerante ſyllabæ quantitate. Sed oſtendiſſe me arbitror nõ dici cęlum contrario nomine, quod vulgus grammaticorum,& bachantium nebulonum, turba frequenter aſſeuerat. Eumenides quæ furias infernas ſignificant (ut noſtis) ne ipſæ quidem per contrarium dicuntur,quanquam uix audeo Hieronymi repugnare ſententiæ. Sed opinor adeo res altiſſimas, & cæleſtes contemplabatur ut leues haſce ineptias,flocci penderet;eu, bene ſignificat apud græcos,manum bonum,quorum neutrum miniſtris pœnarum,ac ſuppliciorum conuenire uideatur. Nos dicimus Eumenidas bene furentes appellari, ab eu quod eſt bene, & mania,quod furorem dementiamve ſignificat. Ex quo & noſtri a furore furias nuncuparunt, neque per contrarium nullo pacto dictæ ſunt. Itaq; apte,atque erudite de his Statius in Thebaide, circumq; miniſtras, Funeſtorum operum

Eumenides Stygiæq; ſeueros, Iunonis thalamos, & torua cubilia cerno. Atque has poetæ ſæpe etiam furias vocitarunt. Idem Statius lib. 2. vbi de Laio. Et primas furiarum pertulit iras. Et Claudianus de raptu Proſerpinę. Coniurant furiæ, crinitaq; fontibus Hydris Teſiphonę. Et Iuuenalis ad eum, qui quum ſanus eſſet, iam inſaniens videretur, ita inquit. Dic qua Theſiphonæ, quibus exagitare colubris? Paulo ante dixerat, certe ſanus eras. Nec aliud ſibi vult Eumenidū nomē, furorem inſaniāq; ſignificat. Beneſu-rētes āūt dicuntur, quod plurimum furere, & dementire uidentur. Nam ſicut male aduerbium minuit, ita bene exauget. Nec per contrarium Eumenides dictæ ſunt. Multa præterea ſunt, quę a grammaticis tradita nequaquam ſatis probari poſſunt; Hæc ſi uelim uel refellere, vel enumerare, non libello, ſed lato potius volumine opus ſit. Huius ea potiſſimum cauſa eſt, quod cum grammaticorum, poetarum pertractatio, Hiſtoriarum cognitio, Verborum interpretatio, pronunciandi ſonus proprius ſit; tamen omnia ſibi cupiunt uendicare omnia tentant, nihil certe conficiunt. Philoſophiam omnes eius partes Mathematicas diſciplinas, Theologiam quoque, omne denique ſcientiarum genus, ſibi aſſumunt grammatici, ut ea demetant, quæ certe ipſi non ſeruerunt. Quare hortor uos, & illud in primis moneo, ut in uocalibus, ac dictionibus pernoſcendis, non tam grammaticorum ſcripta, quæ ſæpe mendorum plena ſunt, quam doctiſſimorum hominum, & veterum, & nouorum monumenta, ſtudioſe legatis. Quorum quum expenderitis uerba, elu ceſcet (credite mihi) repente, inquam, uobis eluceſcet vera, & origo verborum, & nominum ſignificatio; quod quum feceritis, nouem propoſita uerba quamprimum deſinetis cre-

dere, ut per contrarium dicantur, quę ab omni contrarietate prorſus adhorrent. Hoc uero opuſculum quodcunq; eſt, & legite ipſi, & alijs quoque, quorum nobis eruditio curę eſt, legendum tradite, ut omnis, qui iampridem de nouem verbis, increuit, penitus tollatur error.

AMAENISSIMI INGENII, ET exquiſitiſſimæ doctrinę uiri, Auguſtini Dathi Senenſis Floſculorum libellus. Ad Minœem Tricircium iuuenem celeberrimum, ac conciuem clariſſimum.

AMICITIA hominis in earum rerũ numero collocatur, quę tũ honeſtatẽ dignitatẽque, tum vtilitatẽ quoque & fructũ continet. Eam Cicero in Rhetoricorũ lib. 2. his verbis finit, amicitia eſt uolũtas ergà aliquẽ rerũ bonorũ illius cãm, quẽ diligit, cũ eius pari uolũtate. Cicero in primo de finibus bonorũ et malorũ. Epicurus quidẽ ita dicit. Omniũ rerũ, quas ad beatę uiuẽdũ ſapiẽtia cõparauerit, nihil eſt maius amicitia, nihil vberius, nihil iucũdius. Ac paulopoſt. Quod q̃ magnũ ſit fictę ueterũ fabulæ declarãt, in quibus tã multis, tãq; uarijs ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorũ paria reperiuntur, ut ad Horeſtẽ venias profectus a Theſeo. Amicitiam aũt in Dialogo Ciceronis ita diffinit. C. Lelius. Nihil eſt amicitia, niſi omniũ diuinarũ, humanarũq; rerum cum beneuolentia & charitate ſumma cõſenſio. Secundus vero philoſophus amicitiam animorum æqualitatem eſſe dixit.

Amplitudo quemadmodum & amicitia his in rebus ponitur & honeſtæ ſimul ſunt & utiles. Eſt autem amplitudo, Vt à Cicerone libro ſecundo Rhetoricorum terminatur, potentię, aut maieſtatis, aut aliquarum copiarum magna abundantia.

Alæ & pennæ cum ſolum auium eſſe credantur, & uo lucrum, ad res quoq; alias transferuntur. Plato in Phædro. Natura alarum eſt graue in ſublime attollere, qua Deorum inhabitat genus. Omnium uero, quæ ſunt circa corpus, maxime particeps diuini eſt animus. Diuinum autem pulchrū, ſapiens, bonum, & quicquid tale dici poteſt. His uero alitur maxime, augeturq́; alatio ipſa animi. Turpi autem, & malo, & huiuſmodi interit, & fatiſcit. Magnus igitur Rex in cælo Iuppiter citas alatum currum primus incedit, exornans cuncta, atq; diſponens. Hunc ſequitur exercitus Deorumque, & dæmonum, per undecim partes ordinatus, Sed et Boetius in quarto de philoſophię conſolatione ait. Sunt enim pennæ volucres mihi, quæ celſa conſcendant poli, quas ſibi cū uelox mens induit, terras peroſa deſpicit.

Animus & anima differunt. Eſt enim animus diuinior. Sed eam utriuſque differentiam aperit Macrobius, cum ſuper ſomnio Scipionis hęc dicit; animus propria mens eſt quā diuiniorē animo nemo dubitauit. Cum ergo dicit. Hiſq́; animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, mentem præſtat intelligi, qua nobis propriè cum cælo, ſyderibuſq́; communis eſt. Cum uero ait, retinendus animus in cuſtodia corporis, ipſam tunc animam nominat, quę uincitur cuſtodia corporali, cui mens diuina non ſubauditur.

Animus quo maxime a corpore differat oſtendit ſecundum Epicuri ſententiam Mar. Tul. in. i. de finibus bonorum & malo-

& malorum. Nam corpore, inquit, nihil niſi preſens, & quod adeſt ſentire poſſumus, animo autem & præterita & futura.

Amamus magis propriè homines. Adamamus cætera præter hominem. Terentius, amant inter ſe. Cicero in primo de finibus bonorum & malorum. Etenim ſi loca, ſi fana, ſi urbes, ſi gymnaſia, ſi campum, ſi canes, ſi equos, ſi ludicra, exercendi aut venandi conſuetudines adamare ſolemus, quanto id hominum conſuetudine facilius fieri potuerit, & iuſtius?

Angeli ἄγγελοι *græce uocatur, Hæbraice Moloth, latine uero interpretantur nuncij, ab eo quod domini uoluntatem populis nuncient. Eſt autem angelorum nomen officij potius quàm naturæ: Semper enim ſpiritus ſunt; cum uero mittuntur, tum angeli uocantur. Atque ita ſentit Iſydorus Ethymologiarum libro nono.*

Aequi & iniqui loci natura & inſtituto cernuntur, ſecundum Ciceronis partitionem in Topicorum libris.

Aequitas uero ut in eodem libro teſtatur tripartita dicitur eſſe. Vna ad ſuperos Deos altera ad manes, tertia ad homines pertinere. Prima pietas. Secunda ſanctitas. Tertia iuſtitia, aut æquitas nominatur.

Aequitas iuſtitia. Mar. Tullius in libro Topicorum, cum pietatem, & ſanctitatem præmiſiſſet tertia inquit iuſtitia, aut ęquitas nominatur.

Aequitas moderatio, ſiue patientia, unde & æquo animo ferre, eſt modeſte ferre. Cicero in Catone maiore, noui enim moderationem animi tui, & æquitatem.

Aequitas humanitas.

Aequitas æqualitas Cicero in primo de officijs. Op-

tandum ut hi, qui præſunt reipu. legum ſimiles ſint, quæ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur.

Aequitas bonitas *Ariſtoteles. 5. Ethicorum Bonus & æquus uir, qui non exacte ius amplectatur in priorem partem, ſed de ſuis commodis detrahi patiatur, & ſi lege ſe tueri poſſit. Ex quo dicitur ex æquo & bono.*

Animaduerſio, conſideratio, imſpectio. Cicero in primo de finibus bonorum, & malorum. Intereſſe enim inter argumentum, concluſionemque rationis, & in mediocrem animaduerſionem atque admonitionem.

Animaduerſio punitio. Cicero item torquato, ut dolore ſuo ſanciret militaris imperij diſciplinam exercitumque in grauiſſimo bello animaduerſionis me ut contineret. Idem in primo de officijs. Omnis autem animaduerſio & caſtigatio contumelia uacare debet.

Animaduerſio atque admonitio ab argumento & concluſione longe differunt, uti putabat Epicurus, Cicerone teſte in primo de finibus bonorum, & malorum, libro. intereſt inter argumentum concluſionemque rationis & inter mediocrem animaduerſionem, atque admonitionem, altera occulta quædam, & quaſi inuoluta aperiri, altera prompta & aperta iudicari. Itaque exiſtimauit Epicurus & voluptatem expetendam & fugiendum dolorem, ita ſentiri, ut calere ignem, niuem eſſe albam, dulce mel, quorum nihil oportet exquiſitis rationibus confirmari, tantum ſatis eſſe admonere.

Animaduertimus potius a nobis, admonemur ab alijs.

Appetendarum rerum partes ſunt honeſtas et utilitas. Vitandarum rerum, turpitudo et inutilitas, Cicerone teſte libro ſecundo Rhetoricorum.

Appetere

Appetere & aſpernari contraria eſſe uidentur, teſtimonio atque authoritate. Cice. in primo de finibus bonorum & malorum, cùm dixit ex Epicuri ſententia, Aiunt hanc quaſi naturalem atque inſitam in animis noſtris in eſſe notionem, ut alterum eſſe appetendum, id eſt uoluptatem, alterum ſpernendum; ſcilicet dolorem ſentiamus, & rurſum in tertio; Antequam uoluptas, aut dolor attigerit ſalutaria appetant pueri, aſpernentur contraria.

Bona quædam pro Epicuri ſententia præterita ſunt, quædam futura, Hinc Cicero in primo libro de finibus bonorum & malorum. Vt his bonis erigimur; quæ expectamus, ſic lætamur iis, quæ recordamur.

Continentia ſecundum ſententiam Mar. Ciceronis libro 2. Rheticorum, Temperantiæ pars eſt, atque ita diffinitur; Continentia eſt, per quam cupiditas conſilij gubernatione regitur.

Clementia & ipſa quoque pars temperantiæ eſt, per quam animi temere in odium alicuius inuectione cum concitata comitate retinentur.

Circunſpectio quidnam ſit, oſtendit Bernardus in libro, ſuper quid eſt tibi m.q.f.d.

Quid eſt aliud circunſpectio, niſi circunſtantium malorum ſollicita ſagaxq; perſcrutatio? Ad hanc pertinet præteritorum malorum retractatio, præſentium conſideratio, futurorum præmeditatio, ut ſecundum nomen ſuum ueraciter ſit circunſpectio. Huius aſſiduitas hominem cautum efficit, & quantum poſſibile tutum reddit.

Chaos uti diffinit Lactantius primo inſtitutionum diuinarum, eſt rudis, inordinataque materiæ confuſa congeries.

Curia locus eſt habendi ſenatus, ac pro ſenatu interdum poni ab eruditis ueteribus conſueuit, Cicero libro primo de oratore: Age vero ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque meditere. Et in Catone maiore. Non curia uires meas deſiderat; non roſtra, non amici.

Cupiditates etiam ſecundum Epicurum inſatiabiles ſunt Cicerone teſtante in primo de finibus bonorum & malorum, quæ non modo ſingulos homines, ſed uniuerſas familias euertunt, totam etiam labefactant ſæpe Rempub. Ex cupiditatibus, odia, diſſidia, diſcordię, ſeditiones, bella naſcuntur. Harum tria pro Epicuri ſententia genera ponuntur. Vnum earum quæ ſint & naturales, et neceſſariæ cupiditates alterum earum quæ quidem naturales ſunt, nec tamen neceſſariæ, tertium earum, quæ nec naturales ſunt nec neceſſariæ. Neceßariæ nec opera multa, nec impenſa explentur. Naturales nec multa deſiderant, inanium vero cupiditatum, nec modus vllus, nec finis inueniri poteſt.

Copia, inopia res dicunt contrarias, Cice. in Catone maiore. Nec in ſumma inopia non leuis eße ſenectus poteſt ſapienti, nec inſipienti etiam in ſumma copia non grauis.

Dicere de arte, eſt artis præcepto tradere.

Dicere autem ex arte, eſt ornate et artificioſe, hoc eſt, ſecundum artis præcepta loqui. Cicero in primo Rhetoricorum de Hermagora. Oratori minimum eſt loqui de arte, quod hic fecit multo maximum ex arte dicere. quod eum minimum potuiße omnes videmus.

Expetendarum rerum tria ſunt genera, par numerus uitandarum, Inquit Mar. Tul. lib 2. Rhetoricorum. Nam eſt quiddam quod ſua uinos alliciat ad ſeſe, non emolumento

mento captans aliquo, ſed trahens ſua dignitate. Quod genus, uirtus, ſcientia, ueritas eſt, aliud non propter uim ſuã & naturam, ſed propter fructum atque utilitatem petendum, quod pecunia eſt. Et porro quidam ex horum partibus iunctum quod & ſuaui & dignitate nos inductos dicit, & prę ſe quandam gerit utilitatem, quo magis expectatur, ut amicitia, bona exiſtimatio, quę in primo genere ſunt, appellantur honeſta. Quæ in ſecundo utilia. Tertia & ipſa quoque in meliorem partem uocabuli conferuntur & nominantur honeſta.

Expetere & fugere contraria ſunt, Cicero in primo de finibus bonorum, & malorum. Temperantia eſt enim, quæ in rebus, aut expetendis, aut fugiendis ut rationem ſequamur, monet.

Fortitudo una eſt ex quatuor uirtutum numero, quemadmodum oſtendit Cicero libro ſecundo Rhetoricorum, quo libro & ita diffinit, fortitudo eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſſio, cuius partes ſunt. Magnificentia, fidentia, patientia, perſeuerantia. At lib. 3. Rhethoricorum ad Herennium, diffinit his uerbis.

Fortitudo eſt rerum magnarum appetitio, & rerum humilium cõtemptio, & laboris cũ utilitatis ratione perpeſſio.

Fidentia uero, quæ pars fortitudinis eſt, ut oſtendit Cice. lib. 2. Rhetoricorum, hiſce diffinitur uerbis.

Fidentia eſt, per quam magnis & honeſtis in rebus multum ipſe animus in ſe fiduciæ certa cum ſpe collocauit.

Fortis dicitur, ut Ariſtoteles quarto Ethicorum oſtendit, medius quidam inter audacem, & timidum.

Fortis item omnis uirtute prædītus. Lactantius lib. primo Diuinorum inſtitutionum. Ille ſolus uir fortis debeat iudicari

dicari, qui temperatus, & moderatus eſt, & iuſtus.

Forum ueluti commune genus, ad tria cauſarum genera, ſubſellia, roſtra, curia tanquam ſpecies uidentur ſignificare tria cauſarum genera, in quibus oratoria dictio uerſari ſolet: Cice. primo de oratore. Age uero, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiam meditere.

Fortuna, conſilio, & ſapientia aduerſari recte dicitur. Cicero in primo de finibus bonorum & malorum, ex Epicuri ſententia. Optime uero Epicurns inquit, quod exiguam dicit fortunam interuenire ſapienti, maximasque ab eo & grauiſſimas res conſilio ipſius & ratione adminiſtrari.

Fore ſemper futuri temporis ſignificationem habet. Cicero in tertio de oratore. Quem quidem ego confido omnibus iſtis laudibus, quas in oratione complexus excellentem fore. Et Craſſus fore dicis, inquit ego uero eſſe iam iudico. De Hortenſio nanque Catulus fuerat prælocutus.

Gratia à nature iure eſt, ut uti oſtendit M. Tullius lib. 2. Rhetoricorum, atque ita finitur. Gratia eſt, in qua amicitiarum, & officiorum, alterius memoriæ, & alterius remunerandi uoluntas continetur.

Gloria in earum rerum numero collocatur, ut ait Cicero libro ſecundo Rheticorum, quæ nos, & dignitate, & fructu ſuo ducunt, atque gloria eſt frequens de aliquo fama cum laude.

Greges non modo pecudum dicuntur, ſed & nonnunquã ad homines transferuntur; Cicero in primo de finibus bonorum & malorum. Epicurus una; in domo, & ea quidem anguſta, quàm magnos, quantaque amoris, conſpiratione conſentientes, tenuit amicorum greges.

Graue & leue contraria ſunt. Itaque Marcus Tullius

lius primo Tuſculanarum quæſtionum. Cum natura quatuor omnia gignentum corporum, plereque philoſophi elementa uocant commemorauiſſet, partem igneam, & animalem in aeream, rurſum ait rectis lineis in cæleſtem locum ſubuolare, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quod a grauioribus leuiora natura repellatur. Sed & illud quoque animaduertendum eſt plerunque graue, cum ad perſonam refertur, laudari; quod ſi ad res alias referatur, non ita leue contra in perſona vituperari, in cæteris rebus multo ſecus. Hinc Marcus Tullius in Catone maiore. Nec in ſumma inopia inquit, non leuis eſſe ſenectus poteſt ſapienti, nec inſipienti etiam in ſumma copia non grauis. Grauitas in homine laudatur; quamobrem Cicero in præfatione primi Tuſculanarum diſputationum. Quæ tanta grauitas que tanta conſtantia, animi magnitudo, probitas, fides, quæ tam excellens, in omni genere virtus. contra uero leuitas maxime redarguitur. Idem in primo Tuſculanarum qnæſtionum. Contemnamus igitur omnes ineptias. Quod enim lauius huic leuitati nomen imponam?

Hierarchiæ. quorum auctor Hierarca nuncupatur, hæretici, ut oſtendit Auguſt. qui carnis reſurrectionem negabant.

Inuentio una eſt earum partium, quas habere oratorem oportet. Eſt autem inuentio excogitatio, rerum verarum, aut uerisſimilium; quæ cauſam probabilem reddant; primo Rhetoricorum tum de inuentione, tum ad Herennium.

Intelligentia prudentiæ pars eſt, ut ait Cicero libro. 2. Rhetoricorum, quo in loco intelligentiam ita diffinit. Intelligentia eſt per quam animus repetit, ea quę ſunt.

Iuſti-

Iuſtitia eſt habitus animi communi utilitate conſeruata, ſuam cuicunque tribuemus dignitatem. Eius initium eſt à natura profectum. Deinde quædam in conſuetudinem ex utilitatis ratione uenerunt, poſtea res & ab natura profectas, & ab conſuetudine probatas legum metus & religio ſanxit. Hæc Cice. tradit lib. 2. Rhetoricorum. Libro autẽ tertio Rhetoricorum ad Herennium; iuſtitia, inqnit, eſt æquitas, ius unicuique retribuens pro dignitate cuiuſque.

Ius triplex à M. Cicerone commemoratur lib. 2. Rhetoricorum. Ius naturę, ius conſuetudinis, ius legis.

Ius naturæ eſt, ut lib. 2. Rhetoricum Cicero oſtendit, quod non opinio genuit, ſed quædam innata uis inſeruit, ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obſeruantiam, ueritatem. Conſuetudinem ius eſt, quod aut leniter à natura tractum aluit, & maius fecit vſus, ut religionem, aut ſiquid eorum, quæ ante dicta ſunt, à natura profectum, maius factum propter conſuetudinem. Videmus autem in morem uetuſtas, vulgi approbatione perduxit. Quod genus pactum eſt, par iudicatum.

Iudicatum eſt, ut eodem ipſo in loco Cicero ait, de quo alicuius, aut aliquorum iam ſententijs conſtitutum eſt, Lege ius eſt, quod in eo ſcripto, quod populo expoſitum eſt, ut obſeruet, continetur. Cicero eodem ipſo libro oſtendit, ac loco, Incolumitas una cum potentia, ut Cicero oſtendit lib. 2. Rhetoricorum, pars utilitatis altera eſt. Eſt autem incolumitas ſalutis, tuta, atque integra conſeruatio.

Imperator definitur, conſtituiturque à M. Antonio apud M. Ciceronẽ libro primo de oratore, adminiſtrator quidam belli gerendi, cuius ars eſt de exercitu, de caſtris, de agminibus, de ſignorum collocationibus, de oppidorum oppu-

gnationibus,de inſidijs faciendis, atque uitandis, de reliquis rebus quæ ſint propria belli adminiſtrandi, quarum qui ſunt animo & ſcientia compotes, ij eſſe Imperatores dicuntur. Iuriſconſultus autem, idem ait, is vere nominatur, qui legum & conſuetudinis eius qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad reſpondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus eſt. Iudicare, eſt ſtatuere, ac firmiter decernere. Cicero in primo de finibus bonorum & malorum: Nec etiam ſatis eſt iudicare quid faciendum non faciendum ſit, ſed ſtare etiam oportet in eo, quod ſit iudicatum, pleriq; autem quod tenere atque ſeruare id quod ſtatuerunt non poſſunt, victi, & debilitati obiecta ſpecie voluptatis tradunt ſe libidinibus conſtringendos.

Licere & expedire, oſtendit differre Auguſtinus in libro de adulterinis coniugiis, dicens. Poteſt aliquid licere, & non expedire: Expedire autem quod non licet, non poteſt. Ac per hoc non omnia, quæ licita ſunt expediunt, omnia uero illicita non expediunt. Idem paulopoſt: Ea mihi uidentur licere, & non expedire, quæ per iuſtitiam quidem, quæ coram Deo eſt permittuntur, ſed propter offenſionem hominum ne ob hoc impediantur a ſalute uitanda ſunt; ea uero non licere, & ideo non expedire, quæ ſic ipſa iuſtitia, uetantur, ut facienda non ſint, etiam ſi ab eis quibus in notitiam fuerint, per lata laudentur.

Labor duplex a Cicerone ſignificatur. Alter libero dignus uiro, alter illiberalis. Et primus ille uocatur induſtria; qualis eorum eſt, qui in ſcribendo verſantur, atque elaborant; altera politiore abhorret elegantia, uti faciunt, qui arant aut fodiunt. Cice. in primo de finibus libro. ut Terentianus Cremes non inhumanus, qui nouum vicinum

Mortis tria ſunt genera, inquit Ambroſius in lib. de dono mortis. Vna mors peccati eſt, de qua ſcriptum eſt. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Alia mors myſtica, quando quis peccato moritur, et Deo viuit, de qua idem Apoſtolus. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in morte. Tertia mors, qua curſum huius vitæ et munus explemus, ideſt animæ corporisque ſeceſſio, Ac ſtatim addit. Aduertimus igitur quòd vna mors ſit mala, propter peccata moriamur. Alia mors bona ſit, quia is qui mortuus fuerit, iuſtificatus eſt a peccato. Tertia mors media ſit, nam et bona iuſtis uidetur, et pleriſque metuenda, quæ cum abſoluat omnes, paucos delectat.

Oculi non modo qui ad uidendum animantibus dati ſunt, ſed et pro conſpectu a ueteribus nonnunquam poni conſueuerunt. Cicero in Catone maiore de F. Maximo. Nec vero in luce modo, atque oculis ciuium magnus. Idem in primo de finibus bonorum, et malorum, de Torquato. At magnum periculum adijt, et in oculis quidem exercitus.

Obſeruantia eſt, vt oſtendit Cicero lib. 2. Rhetoricorum a natura iure, ac diffinitur his uerbis. Obſeruantia eſt per quã homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam et honore dignantur.

Orator pro M. Antonij diffinitione, apud Cice. lib. 1. de Oratore dicitur, qui et uerbis ad audiendum iucundis, et ſentẽtiis ad probandum accommodatis vti poſſit in cauſis forenſibus, atq; cõibus et qui præterea inſtructus uoce ſit et actione, et lepore quodam. Eſt autem oratoris officiũ, ut lib. 1. Rhetoricorum ad Herennium oſtendit Cice. de ijs rebus poſſe dicere, quæ res ad ciuilem uſum moribus et legibus conſtitutę ſunt, cum aſſenſione auditorum, quo ad eius fieri poteſt.

Orator quę ſecundum Mar. Antonium habere debeat, declarat, atq; exponit Cic. in lib primo de Oratore dicens. In oratore acumen dialecticorum, ſententiam philoſophorum, verba prope poetarum, memoria iuriſconſultorum, uox tragœdorum, geſtus pene ſummorum auctorum eſt requirendus.

Oratorem quinque conuenit res habere Ciceronis teſtimonio Rhetoricorum, tum de inuentione: tum ad Herennium libro. Inuentionem, diſpoſitionem, elocutionem, memoriam, pronunciationem.

Orationem duplicem eſſe oſtendit. Mar. Tul. lib. primo de finibus bonorum & malorum, alteram perpetuam, alteram interrogatione, ac reſponſione conſtante. Eius hæc uerba ſunt. Vti ratione perpetua malo, quàm interrogare, aut interrogari. Et in Tuſ. quæſtionibus. Atticus dicit: Sed nihil te interpellabo; continentem orationem audire malo. Tum Mar. (inquit.) Quid ſi te rogauero aliquid; nonne reſpondebis? Rurſum quoque in ij. de finibus bonorum & malorum. Ego autem inquit, arbitror quanquam admodum delectatus ſum eius oratione, perpetua, tamen commodius cum in rebus ſingulis inſiſtas, & intelligis quid quiſque concedat, quid abundat ex rebus conceſſis, concludi quod uelis, & ad exitum perueniri. Hortenſius magnus fuit orator atque, vt Aulus Gellius ait lib. primo de noctibus Atticis, omnibus fere oratoribus ætatis ſuę, niſi Marco Tullio clarior. Quanquam ob nitidiorem munditiam maledictis, & probroſis compellationibus iactatus eſt.

Hortenſius dicitur, & Cicero libro in quo philoſophiæ laudes complexus eſt. Hinc dicitur in libro primo de finibus bonorum & malorum. Philoſophiæ quidem uituperatoribus

ribus ſatis reſponſum eſt eo libro quo a nobis philoſophia defenſa, & collaudata eſt cum eſſet accuſata, & vituperata ab Hortenſio. Et in ſecundo Tuſculanarum diſputationum. Nos autem uniuerſæ philoſophiæ uituperatoribus reſpondimus in Hortenſio. Sed & Aur. Au. in 3. confeſſionum lib. Liber ille, inquit, ipſius Cice. exhortationem continet ad philoſophiam, & vocatur Hortenſius. Pronunciatio, quam habere oratorem oportet, eſt, ut Cicero finit, ex rerum, ac verborum dignitate, vocis ac corporis moderatio libr. primo Rhetoricorum de inuentione. In primo uero ad Herennium ita ait. Pronunciatio eſt uocis, vultus, geſtus moderatio cum venuſtate.

Prudentia, ut oſtendit Marcus Tullius, libr. 2. Rhetoricorum, eſt rerum bonarum & malarum, vtrarũq; ſcientia. Partes eius ſunt, memoria, intelligentia, prudentia. In Rhetoricis vero ad Herennium libro 3. his verbis finit. Prudentia eſt caliditas, quæ ratione quadam poteſt delectum habere malorum & bonorum. Dicitur item prudentia ſcientia cuiuſdam artificij. Appellatur item prudentia rerum multarum memoria, & vſus complurium negociorum. Hæc ad Herennium.

Prouidentia eſt, ut ait Cicero libr. ſecundo Rhetoricorum, per quam futurum aliquid videatur, antequam factum eſt.

Pietas, vti diffinit Cicero libro. 2. Rhetoricorum, eſt per quam ſanguine coniunctis patriæque beneuolis, officium & diligens tribuitur cultus.

Pactum iure a conſuetudinis eſt, ut oſtendit Cicero lib. 2. Rhetoricorum. Eſt autem pactum, quod inter aliquos conuenit. Sicut par diffinitur ab eodem his uerbis. Par quod in

omnes æquabile eſt.

Patientia fortitudinis pars eſt,ut oſtendit Cicero libro ſecundo Rhetoricorum. Eſt artem patientia honeſtatis,ut utilitatis cauſa rerũ arduam & difficilium voluntaria ac diuturna perpeſſio.

Perſeuerantia quoq; pars eſt fortitudinis,& ut idem ait, eſt in rõne bene conſiderata,ſtabilis, & perpetua permanſio.

Potentia vt eodem loco declaratur, vna cum incolumitate,altera utilitatis pars eſt;atque ita diffinitur,ut ibidem Cicero ait. Potentia eſt ad ſua conſeruanda & alterius obtinenda idoneorum rerum facultas.

Philoſophi,qui ut ait Marcus Antonius apud Ciceronẽ libro primo de oratore,de ſua ui ac ſapientia unus omnia profitetur,hæc tamen deſcriptio eſt,ut is qui ſtudeat omnium rerum diuinarum atq; humanarum,uim,naturam, cauſaſque noſſe,& omnem bene viuendi rationem tenere & proſequi hoc nomine appelletur.

Philoſophi docent bene uiuere, & artem uiuendi profitentur. Oratores autem potius bene dicunt. Lactantius libro primo diuinarum inſtitutionum. Idcirco apud græcos maiores in gloria Philoſophi quam oratores fuerunt. Illi enim recte uiuendi doctores ſunt exiſtimati,quod eſt longe præſtabilius,quoniam bene dicere ad paucos pertinet,bene autem uiuere ad omnes.

Philoſophi Cicerone teſtante in primo Rhetoricorum libro proprium eſt quæſtionem tractare, eam uidelicet quæ controuerſiam habet ſine perſonarum certarum intermiſſione, ut quæ ſit forma mundi, quæ ſolis magnitudo; quam partem ipſam in dicendo poſitam inſcite Hermagoras oratori tribueret.

Oratoris eſt autem cauſam agere, quod eſt rem, quæ in ſe habeat controuerſiam in dicendo poſitam cum certarum perſonarum interpoſitione, quæ tripartita eſt, & demonſtratiua, deliberatiua, iudicialis primum ab Ariſtotele appellata.

Philoſophi & poetæ quo differant, patefacit Lactantius Firmianus, quum hæc dicit, libro diuinarum inſtitutionum primo; Hactenus de poetis; ad philoſophos veniamus, quorum grauior eſt auctoritas certiusque iudicium, quia non rebus commentitijs; ſed inueſtigandę veritati ſtuduiſſe creduntur.

Parcę Fata appellantur. Virgi. in primo Aeneidos. Sic voluere Parcas. Lactantius libro primo diuinarum inſtitutionum, illud quale eſt, eſſe fata, quibus dij omnes, & ipſe Iuppiter pareat: Si Parcarum tanta uis eſt ut plus poſſit quam cęleſtes vniuerſi.

Pecuniam exponit eleganter Aurelius Auguſt. in libro de diſciplina chriſtiana inquiens; Totum quicquid homines poſſident in terra, omnia, quorum domini ſunt pecunia vocatur, Seruus ſit, vas, ager, arbor, pecus, quicquid horum eſt pecunia dicitur. Et ideo pecunia quia antiqui totum quod habebant, in pecoribus ponebant, a pecore pecunia uocatur. Legimus antiquos patres dites fuiſſe paſtores.

Peccare quo pacto intelligi oportet declarat Auguſt. libro de adulterinis coniugijs. Intelligendum eſt ex conſuetudine ſermonis abſurdum, quę ita late patet, ut etiam iumenta quamuis ſint rationis expertia, tamen plerunque dicamus debere vapulare, cum peccant. Peccare autem proprie non eſt niſi eius, qui utitur rationali voluntatis arbitrio, quod in omnibus mortalibus animantibus non niſi homi-

ni eſt diuinitus attributum, ſed aliud eſt, cum proprie loquimur, aliud cum uerba ex alijs rebus transferendo, uel abutendo vocamus.

Proſperum atque aſperum uidentur contraria auctoritate Ciceronis in primo de finibus bonorum & malorum. Si infantes pueri, mutæ etiam beſtię pene loquuntur magiſtra ac duce natura, nihil eſſe proſperum niſi voluptatem, nihil aſperum, niſi dolorem.

Religio, dei cultura, Nonius Marcellus Diuinarum rerum ſcientia philoſophis & maioribus appellata. Plutarchus in Pauli Aemilij vita. Cicero ſecundum Aul. Gelli. in oratione de accuſatore conſtituendo, religioſa delubra maieſtatis, venerationisque plena.

Religioſum quod propter ſanctitatem aliquam remotum, ac ſepoſitum a nobis. Maßurius Sabinus a relinquēdo dictū. Seruius Sulpitius propter ſanitatem aliquam a relegando: Religioſi qui facienda & uitanda diſcernunt: Feſtus Pompeius.

Religio a naturæ iure eſt Ciceronis auctoritate libro ſecundo Rhetoricorum, ubi & eam ſic diffinit. Religio eſt, quæ ſuperioribus cuiuſdam naturæ quam diuinam uocant curam, ceri moniamque affert.

Deprehendere, ac maledicere, quomodo differant, Ciceronis uerbis declaratur, in primo de finibus bonorum & malorum libro; differentium inter ſe reprehenſiones non ſunt uituperandæ, maledicta vero contumeliæ, tum iracundiæ, concertationibusque in diſputando pertinaces, indignæ philoſophia mihi uideri ſolent. Ac paulopoſt. Neque diſputari ſine reprehenſione nec cum iracundia, ac pertinacia recte diſputari poteſt.

Subſellia pro iudicijs tanquam locus pro exercitatione eius quod in loco fieri ſolet. Cicero primò de oratore. Age uero ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque meditere. & iterum. Qualis eſſe poſſet is, qui habitat in ſubſellijs, neque quicquam amplius affert, quam quod cauſarum neceſſitas poſtularet.

Sapientia ſecundum Epicurum Cicerone teſte in primo de finibus bonorum et malorum libro, ars uiuendi putanda eſt. Eſt enim una quæ mœſtitiam pellat ex animis, quæ nos exhorreſcere metu non ſinat, qua præceptrice in tranquillitate uiui poteſt, omnium cupiditatum, ardore reſtincto.

Senſus iuxta Epicuri ſententiam, ut eſt apud Ciceronem intelligere in primo de finibus bonorum & malorum incorrupti ſunt atque integri teſtes.

Sybillæ decem fuere, teſtante Lactantio libro primo diuinarum inſtitutionum; Prima Perſis, Secunda Libyca, Tertia Cumęa, Quarta Delphica, Quinta Erythrea, Sexta Samia, Septima Cumana, noīe Amalthæa, Octaua Helleſpontica, Nona Phrigia, Decima Tyburtina, nomine Albumea.

Sibyllæ, ut oſtendit Lactantius libro diuinarum inſtitutionum primo, omnes fœminę uates ſunt à ueteribus nuncupatæ, uel ab unius delphidis nomine, uel à conſilijs deorum enunciandis σιοὺς enim Deos θεοὺς conſilium; non βουλὼν ſed βούλιον appellabant Eolico genere ſermonis. Itaque Sybillam dictam eſſe, quaſi ϑεοβουλεῖν.

Solidum qua ratione et perfectum dicatur, oſtendit Lactātius diuinarum inſtitutionum libro primo, Id ſolidum, inquit, exiſtimandum eſt cui nihil decedere, id perfectum, cui nihil poſſit accedere.

Sortiri, & eligere quomodo diſtent, oſtendit Plinius in

 præfa

præfatione naturalis hiſtoriæ dicens. Plurimum refert ſortiatur aliquis iudicem, an eliget; Multumque apparatus intereſt apud inuitatum hoſpitem, & oblatum.

Seueritatis proprium uidetur eſſe quæ peccata ſunt uindicare, & charitati quomodo apponatur, aperit Auguſtinus in epiſtola ad uirgines dicens, Sicut apparata ſeueritas peccata, quæ inuenerit, uindicare, ita non vult charitas quod indicet inuenire.

Temperantia, ut etiam Epicuro uidetur, Cicerone teſte in primo libro de finibus bonorum & malorum, eſt quæ in rebus aut expetendis aut fugiendis, ut rationem ſequamur, monet.

Temperantia, quemadmodum finit magnus orator libro ſecundo Rhetoricorum, eſt rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio, quę & inter principales virtutes conſtituitur; & partes habet continentiam, clementiam, modeſtiam. Eadem & libro tertio Rhethoricorum ad Herēniū appellatur modeſtia quæ diffinitur in animo continens moderatio cupiditatum.

Vendicare, liberare. Cicero in libro de finibus bonorum & malorum. Sapientiam eſſe ſolam quæ nos à libidinum impetu & à fortitudinum terrore uindicet.

Voluptas ſecundum Epicurum dicitur id omne, quo gaudemus, ut omne quo offendimur, dolor, ac doloris omnis priuatio recte nominata eſt uoluptas, oſtendit Cicero primo de finibus bonorum & malorum.

Voluptatem duplicem conſtituebat Epicurus, Cicerone teſtante in primo de finibus bonorum & malorum. Non hanc ſequimur ſolam, quæ ſuauitate aliqua naturam ipſam mouet, & cum iucunditate quadam percipitur ſenſibus ſed

maximam

maximam illam uoluptatem habemus, quæ percipitur omni dolore detracto.

Voluptas & dolor opponuntur. Ac Cicerone teſtante in. i. de finibus bonorum et malorum. Non placuit Epicuro medium eſſe quid nam inter dolorē & voluptatem; illud enim ipſum quod quibuſdam medium uidetur cum omni dolore careret non modo uoluptate eſſe, uerum etiam ſummam voluptatem. Plato in Phædone. Voluptas & dolor cum ſimul in homine adeſſe nolint, ſi quis tamen alterum capiat, ſē per ferme ut alterum quoq; accipiat, neceſſe eſt quaſi ex eodem capite ambo conuexa. Atque arbitror, inquit, ſi hęc cogitaſſet Eſopus fabulam, eum facturum fuiſſe, quod cum Deus illa inter repugnantia reconciliare uellet, neque id facere poſſet, coniunxiſſe in eorum apices, eaque de cauſa fieri, ut cuicunque alterum adſit, eundem poſtea ſequatur & alterum.

Virtus partes habet quatuor, ut oſtendit Cicero libro ſecundo Rhetoricorum, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam.

Vtilitatis, ut ibidem Cicero ait, duæ partes uidentur eſſe, incolumitas & potentia.

Vmbra res inanis Cicero in primo de finibus bonorum & malorum, quando Epicuri contra Stoicos refertur ſententia illi enim negant bonum quicquam eſſe niſi neſcio quā illam vmbram quod appellant honeſtum, non tam ſolido, quam ſplendido nomine.

LAVRENTII VALLENSIS Patricij Romani Clariſſimi oratoris de conficiendis Epiſtolis libellus.

DOCET Cicero quarto libro ad Herennium tres eſſe figuras dicendi, grauē, mediocrem, & attenuatā. Quod idem, à me in principio pręceptorum meorū, quæ de elocutione futura sūt doceri & præcepi uolo. Nam quem ego alium malim imitari quàm eum ipſum Ciceronē, qui (quantū ratione & ingenio aſſequor) & oīum qui ante ipſum fuerant oratorū & eorū qui futuri erunt longe princeps uidetur? Verum exiſtimaui facilius nobis prodeſſe ſi mutato ordine ab attenuata figura principium caperem. Dicam igitur quid ſit attenuata figura. In quas partes diffundi debeat. & quid poſtremo de conficiendis epiſtolis ſentiā. In quibus pleriq; ſunt qui ſe arroganter præferunt. Pauci uero quibus ea ratio ſatis cognita & intellecta eſſe uidetur. Sed hæc hactenus. Nunc attentos uos ipſos prebeatis; Nos ad ea quæ polliciti ſumus proficiſci pergamus.

De attenuata figura. Cap. I.

ATtenuata figura eſt (ut uerba Ciceronis imiter) quæ demiſſa eſt uſque ad uſitatiſſimi puriq́ue ſermonis conſuetudinem, uel quæ ad infinitum & quotidianum ſermonem demiſſa eſt uerbis proprijs cuiusque rei, & adinuentionibus, quibus in eo genere oratores uti conſueuerunt, Diffunditur autem hæc in comędias, quotidianum ſermonem rerum, et epiſtolas familiares. Prætermitto tamen bucolica. Quoniam nos ut erudiam in ſoluto genere dicendi nihil in

pre-

præſentiarum poeticum attingo,tam etſi comici poetæ ſunt, tamen ludunt paulo liberius. Videnturque eſſe magis finitimi oratori, præſertim quoties illarum rerum quæ a comicis tractantur,uſus in medium uenit. Quos quidem comicos hortor ut accurate ſtudioſeque legatis; illorumque conſuetudinē dicendi de rebus humilibus & domeſticis magnopere ſectemini. Sed omiſſis cæteris generibus atque uſibus dicendi, ad quædam pręcepta de Epiſtolis tradenda me confero. Eſt enim in illis decor. Comparamusque nobis animi illius amicitiam pariter & gratiam.

Quid ſit epiſtola. Cap. 2.

Est autem epiſtola ſermo familiaris ſcriptus quod abſenti aliquid ſignificamus. Ideoque ab ἐπὶ quod eſt ſupra & στέλλειν quod eſt miſſio dicitur. Verſatur in attenuata figura quum quòd proprium eſt illius ſortiatur res humiles & familiares, aut perſonas, aut huiuſmodi uerba uſitatiſſima, aut ſententias minus graueis, ſi qua uerba neceſſario adducerentur ornatiora quàm res ipſa poſtularet non præferimus neque in poſtremis orationis partibus collocamus. Sed interſerimus atque adhibemus verbum minus cultum, quo ſplendor ornatiſſimi uerbi paulo remittatur, & quaſi vinum aqua temperamus. Sed redeo ad epiſtolā. Cuius partes ſunt quinque. Salutatio, exordium, narratio, petitio, & concluſio.

De ſalutatione. Cap. 3.

Salutatio eſt oratio abſenti uel quaſi abſenti, dicens aut nuncians ſalutem. Solet autem ſalutatio interdum prima, interdum poſtrema in epiſtolis ſcribi, neque vllum ſortitur decorem magnificentiamque uerborum aut ſententiarum. Quum non illorum aut illarum ſit capax. Sed præſe-

rentes mittentis nomen poſtponenteſq́; eius nomen ad quem epiſtola mittitur, etiam eßet Imperator, temperate & mo deſte dicimus partibus ſuperioribus ſalutem nunciamus. Cęterum non ſunt obſeruanda hæc apud omnes in nimio et frequenti uſu ſed ut interſit aliquid (mea ſententia non abij cienda aut contemnenda uidetur) non eſt pluribus de ſalutatione opus. ſatis eſt imitari oratores. A modo ne ſim à nobis in mora paulo diffuſius quam de ſalutatione fecimus, de exordijs definiendum, præcipiendumque uidetur.

De exordio. Cap. 4.

EXordium (ut refert Cicero libro primo ad Herennium) eſt principium orationis, per quod animus auditoris cõſtituitur ſiue apparatur ad audiendem. Dicitur autem ex ordium ab exordior exordioris, quod quidem ab ex præpoſitione, quod eſt extra aut ex reliqua, & ordior quod eſt ini tio, componitur.

Compendiorum autem exordium plerunque ea ratio habenda eſt, quanquàm decuit pleroſque ut inde incipiamus unde epiſtola deducta ſeu unde uetum eſt, ut ad quempiam Epiſtolam ſcribamus. Mouet autem ſpes. Interdum fides. Nonnunquam amor. Plerunque neceſſitudo. Sępius fama, & cætera huiuſmodi. Par eſt, ergo ut ab ijs exordiamur, Sed quum de epiſtolis loquar quas familiariter ſcribimus nolim uideri liberius pręcipi laxare magis habenas quam ſibi res ipſa expoſtulat. Nihil enim interſit quod nos moneat exordiri. Eſt quidem hercle ab exordio in Epiſtolis abſtinendum. Sed quum remotiores habemus auditorum animos quam uelimus licet eos per exordium nobis attentos reddere. Nec minus efficiendi dociles ſunt, ſi res paululum obſcura eſt, neque facilis ijs qui audiunt, cognitu,

tum

tum quidam nobis aperiēda exigendaque eorum animis per exordium uidetur. Si quos præterea alieno; (quod ſæpe contingit) a beneuolentia noſtrum eſſe conſpexerimus, aut non ſatis in eo conſtituos licet tum illos per exordium beneuolos facere, ſtudendumque per totam epiſtolam captare beneuolentiam, ſi non ſatis captata eſt, aut ſi eſt perpetuo continere. Quum uero nihil horum intercrit ab re ipſa abſque ullo exordio incipiendum uidetur. Verum ita incipiendum ut ſi quicquam dubitationis uel controuerſiæ in cauſa habuerimus primum nos ad confutationes conferemus, ſi non fuerint remiſſæ Epiſtolæ aut orationes concurrentes ad eandem rem confirmationem epiſtolæ præferimus, ſed exordientes meminerimus magis temperato genere dicendi ſecundum ſubiectam materiæ, quàm in cæteris parti bus uti. Nimis enim culta exordia, & magno prodeuntia apparatu, ſuſpicionem afferunt auditori. Item ne aliud ad circuendum, inſinuandumque ad cauſam reuocet, ſiue orationes, ſiue epiſtolas ſcribentes ſumus, curandum eſt, ut ſe ſtatim res aperiat, neque diſſimulantes eam longius abducamus.

Cæterum non ſunt omnes dictiones dignæ, ut in principijs epiſtolarum præferantur, ſed permultæ. Ideo de his aliquid præcipiendum eſt. Incipiunt autem epiſtolæ plerunque a, Quum, ſiue illa præpoſitio, ſiue aduerbium, ſiue coniunctio ſit. incipimus etiam à dum, donec, & ab illuſtri aliquo adiectiuo, qualia ſunt gratus, gratior, gratiſſimus. Incipimus itidem a participijs dignis præferri & quibus in huius modis principijs oratores uti ſoliti ſunt. Sedulo tamen meminerimus uenuſtiora oportere eſſe oratio

nun-

nunquam epiſtolarum principia, atque hoc intereſſe perſpeximus, uel nunquam, uel raro orationes abſque apparatu exordij pronunciari ſolere. Nunc quo facilius in hoc genere proficiatis, exempla quędam ſubijcientes ad reliquas partes epiſtolæ tranſeamus.

De principijs exordiorum.

Quum multa in me exiſtant tua beneficia, nihil eſt, quod tibi non debeam.

Dum charus tibi eram, grata tibi erant omnia, quę tibi faciebam.

Et ſi nunquam de tuo in me ſtudio dubitauerim, nunquam tamen rectius intellexi, quam hoc tempore.

Donec mihi uita ſupererit, ſemper ego te præ me feram.

Gratæ mihi fuerunt tuę literæ.

Gratius nihil quam te bene ualere audire potuiſſem.

Gratias tibi ingentes habeo, quod omnia tibi accepta ſunt, quę facio.

Literæ tuę ſunt nuper mihi redditæ.

Legi literas tuas accuratiſſime ad me ſcriptas.

Maxima tuæ me literæ uoluptate affecerunt.

Nũquam à te diſcedo, quin melior, & doctior factus ſim.

Neminem habeo, quem tibi in amore præferam.

Nulla res eſt tam difficilis, quæ non mihi facilis pro te eſſe uideatur.

Plurimas tibi gratias habeo, quod nunquam niſi re mea perfecta conquieſcis.

Quod me pluris facias, quàm ego meritus ſim, antiquum morem tuum retines.

Quod

Quod ſemper de te ſummis uotis optaueram, tandem te cō ſecutum audiui.

Quoties de te bene audio, incredibili gaudio, lętitiaque afficior.

Vt primum literæ tuæ mihi redditæ fuerunt, omnibus rebus poſthabitis, dedi operam vt tuæ voluntati ſatisfacerem.

Redditæ ſunt mihi per hoc tempus tres periucundæ epiſtolę.

Si me diligis, vide, vt negotium meum prudenter cito grauiterque tranſigatur.

Si quid eſt, quod mea opera, aut ſtudio prodeſſe poſſim; nūquam officium ceſſabit.

Tua me delectauit epiſtola, quam proxime accepi.

Acceptis literis tuis quamprimum percurriſſem ſummo expletus fui gaudio.

Gaudeo plurimum, & lætor.

Nihil eſt quod ego pluris faciam quam in ſingulis rebus tuæ voluntati morem gerere.

Tanta ſunt beneficia in me tua, quod ſi uitam pro tua dignitate profunderem, nullam partem tuorum in me meritorum contingere uiderer.

Sunt & alia multa epiſtolarum principia, quæ quoniam niſi de ingenijs ueſtris magna omnia repromittis, non proſequar diutius, ne quantum copia ubertasque rerum prodeſſet tantum prolixitas obſcura uideretur, igitur pauca (ut cœpimus) de narratione dicamus.

De narratione. Cap. 5.

NArratio eſt (ut Cicero ait) rerum geſtarum aut perinde ut geſtarum expoſitio. Sed omnis narratio tres

res

res debet habere, ut breuis, dilucida, & uerisimilis ſit. Breuis narratio eſt, quæ tantum ea quæ narrari oportet, exponit, conſeruato ordine rerum cęterisque quę a Cicerone dicuntur ad uerisimilem narrationem pertinere. Studendum eſt præterea, ut narratio dilucida ſit. Sed quum in omnibus dicendi generibus id obſeruari a nobis oporteat; paulo altius repetenda eſt ratio hæc. Tam et ſi multo ſtudioſius hæc quę a me pręcipienda ſunt in narrationibus ſenatorijs & forenſibus, in quibus eſt omnis uis dicendi, in epiſtolarum genere obſeruanda ſunt.

De petitione. Cap. 6.

PEtitio eſt qua utimur in epiſtolis ſcribendi; quum aliquid ab eo ad quem ſcribimus, uelimus imperare; ea ex quatuor rebus conſtat, honeſtate, poſſibilitate, modo & remuneratione. Nam ſi huiuſmodi petitio his partibus careret, id quod cupimus nunquam conſequeremur. Si enim rei petitæ apud eum quo petimus poſſibilitas non ſit, & cauſa honeſta non ſequitur, ut habeat finem petitio, demonſtrantur facilitas, & modus, & ſequitur remuneratio. Is enim magis ex animo utitur, cum laboris remunerationem ſibi poſitam uidet. Cuius exemplum cum concluſione Cicerone ad Corionem ſumamus, his uerbis. Quã obrem, ſi me memorem, ſi gratum, ſi bonum uirum, uel ex hoc ipſo quod tam uehementer de Milone laborem, exiſtimare potes: ſi denique dignum tuis beneficijs iudicas, hoc a te peto, ut ſubuenias huic meæ ſolicitudini, ut huic meæ laudi (uti uerius dicam) propriæ ſaluti tuum ſtudium dices. Adducit autem Cicero rationes multas quibus oſtendit petitionem ſuam eſſe honeſtiſſimam. Si quidem honeſtatem habet quum pro amico ſalutis ſuæ auctore rogat.

Poſſi-

Poſſibilitatem. Quum oſtendit Curionē poſſe id efficere quod petit ſi modo uoluerit. Modus quoque declaratur. Quum fauorem eius in conſulatu Milonis ſe petere oſtendit, & ut præbeat ſe ducem ſuffragiis aliorum quæ ſe habere dicit. Poſtremo ſubdit ſpem remunerationis quę eſt ultima pars petitionis ex perſona Milonis & ex perſona ſua quum inquit; de ipſo Tito Annio tantum tibi polliceor te maioris animi, grauitatis, conſtantiæ beneuolentiæque erga te, ſi complecti hominem volueris, habiturum eſſe neminem; ex perſona ſua ait, Mihi uero tantum decoris tantum dignitatis adiunxeris, vt eundem te facile agnoſcam fuiſſe in laude mea, qui fueris in ſalute. Sed de petitione hactenus. Supereſt, ut de concluſione ipſius epiſtolæ aliquid pręcipiatur.

De concluſione. Cap. 7.

Concluſio (ut Cicero ait) eſt exitus, & determinatio totius orationis. hæc habet partes tres; enumerationem, indignationem, & conquæſtionem. Verum oratores in ſcribendis epiſtolis non utuntur his ita diffuſe quemadmodum in orationibus forenſibus, aut in ſenatorijs; aut in concionibus ſolet uti. Quamobrem ſatis eſt imitati oratores, qui in epiſtolis componendis magis temperato dicendi genere, ſecundum ſubiectum materiæ, quàm in cęteris orationis partibus uti conſueuerunt. Nam epiſtolas ſcribentes enumeratione potiſſimum utuntur. Ea eſt, per quam res diſperſæ, & diffuſę dictæ unum in locum coguntur, & reminiſcendi cauſam unum ſub aſpectum ſubijciuntur, ut Cicero ad Aulum Cæcinnam. Quapropter primum fac animo forti, atque magno ſis, ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi ad faciendum ſit. Deinde ſpem

quoque

quoque habeas firmiſſimam, propter eas cauſas, quas ſcripſi. A me uero tibi omnia, liberiſque tuis paratiſſima eſſe confidas velim. Id enim & vetuſtas noſtri amoris, & mea conſuetudo in meos, & tua multa erga me beneficia poſtulant. Vale. Alia itaque exempla concluſionum, quæ vos imitari quandoq; pro ueris uti licebit, ex Cicerone, cæteriſque oratoribus pro arbitrio veſtro ſumere poteritis.

De vale aduerbio.

In calce uero epiſtolæ ponitur vale, ſi ad vnum ſcribimus. Si autem ad multos, ualete dicimus. Solent autem nonnulli addere bene aduerbium qualitatis, propterea quod uolunt eſſe uerbum medium, poſſumus enim eo in bonam & in malam partem uti. Iuxta illud Terentianum in Andria. Valeant, qui inter nos diſſidium uolunt. Cuius etiam Phallaris in ſuis Epiſtolis meminit, his uerbis inquit. Valete. Valere autem, quum duplicem ſignificationem habeat, nolim vos ignorare in deteriorem partem eſſe accipiendum. Ideoq; dicunt bene uale, & bene valete, dicimus præterea. Cur ut ualeas. Valetudinem tuam cura, & me (vt facis) ama amore tuo illo ſingulari. ponitur deinde, Datum, vel datæ ſubaudiuntur literæ. Deinde ponitur locus, & dicimus Datum Romæ, Brunduſij, in Caſtris, uel ex Caſtris. Ita etiam dicere poſſumus. Accepi literas tuas, quas liberto noſtro ad me ex vrbe, ſiue ex Caſtris, ſiue ex Brunduſio, dediſti. Ita quoque dicimus datę ex urbe, ex Brunduſio, ex Caſtris. Nomina præterea oppidorum, unde ſcribuntur, in genitiuo ſiue in ablatiuo ponere poſſumus, hoc eſt quū ſignificant in loco, aut de loco. Vel in datiuo, & in ablatiuo, ſi ſint tertiæ declinationis, quod ſi tantum pluraliter declinantur in ablatiuo duntaxat, ut datum Neapoli, Athenis,

Cumis;

ſi uero compoſita ſunt in ablatiuo cum præpoſitione in, uel apud, vel ex; ut Datum in ſancto Germano. Apud ſanctum Germanum, ex ſancto Germano. Dicimus etiam ex ædibus noſtris, domi, ruri, militiæ, belli, & domo, rure, militia, bello. Poſtremo ponitur dies, menſis, & numerus annorum, ſiue incarnationis, ſiue natiuitatis Ieſu Chriſti Optimi Maximi, vt Datum Romæ octauo Calendas Ianuarias. Anno ab incarnatione, uel à Natali Chriſtiano. 1444.

POſtea vero quam literæ obſignatæ fuerint, eius nomen, ad quem literæ ipſæ perferendæ ſunt huiuſcemodi uerbis extra, ideſt à tergo, ſcribentur, Ad ſanctiſſimum, ac beatiſſimum, Nicolaum Quintum, diuina prouidentia Pontificem Maximum; ſimiliter quum ad aliquem regem ſcribimus. Ad illuſtriſſimum, & Sereniſſimum Ianum Dei gratia Hieroſolymorum ac Cypri regem. Ita apud veteres frequentiſſimus uſus obſeruabatur, ut ad præclarum virum Trebanum iureconſultum. Eodem quoque pacto dicimus, Cicero ad Publium Lentulum proconſulem, Seneca ad Lucillum, Hieronymus ad Demetrianum, & ita deinceps. Sed quia in ſcribendis epiſtolis vtimur Nonis, Idibus, & Calendis, idcirco de ipſis aliquid breuiter dicendum uidetur. Nam quum annus ſolaris duodecim menſes habeat. Ianuarium, Februarium, Martium, Aprilem, Maium, Iunium, Iulium, Auguſtum, Septembrem, Octobrem, Nouembrem, & Decembrem. Quorum Ianuarius, Martius, Maius Iulius, Auguſtus, October, & December unum & triginta habent dies; Reliqui uero menſes Aprilis, Iunius, September, & Nouember triginta dies habent. Februarius ſemper habet 28. dies, niſi annus ille fuerit biſſextus. Tunc enim nouem

& uiginti dies habet. Vnuſquiſque menſis diuiditur in Nonas, idus, & Calendas, primus dies cuiuſque menſis dicitur Calendæ in numero plurali. Deinde ſequuntur Nonæ, deinde idus, poſtremo Calendæ. Quatuor igitur menſes nonas ſex habent Martius, Maius, Iulius, & October; Reliqui uero menſes nonas habent quatuor, menſibus ſupradictis primus dies Calendæ. Secundus ſexto nonas. Tertius quinto nonas. Quartus quarto nonas. Quintus tertio nonas. Sextus pridie nonas. Septimus nonæ. In cæteris vero menſibus primus dies Calendæ. Secundus quarto nonas. Tertius, tertio nonas. Quartus pridie nonas. Quintus nonæ. Sciendum eſt autem quod quemadmodum non dicimus nudius ſecundus, ſed heri, Nudius tertius & nudius quartus; ita non dicimus; ſecundo Calendas, ſecundo nonas, ſecundo idus; Sed pridie Calendas, pridie nonas, pridie idus. Deinde tertio Calendas, tertio nonas, tertio idus; & ita de reliquis.

Illud non eſt prætereundum quod dicimus tertio Calendas, & tertio Calendarum, tertio idus, & iduum. Tertio nonas, & tertio nonarum, & pridie Calendas, & pridie Calendarum, pridie idus, & pridie iduum, pridia nonas, & pridie nonarum; ita tamen ut numerum in ablatiuo, nonas autem idus, & Calendas in accuſatiuo, interdum in genitiuo ponunt oratores; dicuntur autem Nonæ vel quaſi nouę, quod ideo minor pontifex numerum dierum, qui ad nonas ſuperant calando, hoc eſt uocando, populo prodebat, quod poſt nonam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris erant in urbem confluere, cauſas feriarum à rege ſacrorum accipere. Et quid eo menſe faciendum eſſet intelligere. Vnde nonæ dictę quaſi nouæ initium

tium obſeruationis vel quod ab eo die,ad idus ſemper nouem dies computantur,unuſquiſque menſis habet octo idus.

Qui ſunt idus & unde dicantur.

VNde in ſuperioribus quatuor menſibus Martio, Maio,Iulio,Octobre,qui ſex nonas habet idus eſt quintodecimo die menſis, in cæteris uero qui habent nonas quarto die tertiodecimo, vnde in illis quatuor octauo die incipiamus dicere, octauo idus. Et ſequenti die ſeptimo idus, & ſic deinceps, ſexto idus, quinto idus, quarto idus, tertio idus, pridie idus, & idibus; in cæteris uero menſibus à ſexto die incipimus dicere, octauo idus, ſeptimo idus,die ſeptimo,idus,& octauo die ſexto idus, & ſic deinceps.

Finitis idibus ſi ſint menſes Ianuarij uel Auguſti, uel Decembris ſecundo menſes habent unum & triginta dies, & duntaxat quatuor nonas, dicimus ſtatim decimo nono Calendas ſeptembris ſi Auguſtus ſit,uel Ianuarij ſi menſis ſit Decembris,vel Februarij ſi menſis ſit Ianuarij. Quippe is dies eſt dicimus octauus ante Calendas. Et quum ultimus dies dicatur pridie Calendas, penultimus 3. Calendas, antepenultimus 4. Calendas, & ita de cæteris; merito hic erit 19.Calendas.Si uero ſit menſis Februarii, ſtatim poſt idus dicimus ſextodecimo Calendas Martij, niſi forte ſit biſſextus. Tunc enim quia Februarius habet nouem, & uiginti dies, & quatuor nonas duntaxat, ſtatim poſt idus dicimus decimo ſeptimo Calendas Martias. Si

autem ſint menſis, Aprilis, Iunij, Septembris, & Nouēbris, qui triginta dies habent, & duntaxat quatuor nonas. Statim finitis idibus dicimus decimoſeptimo calendas Maij, vel Iulij, uel Auguſti, vel Octobris, uel Decembris. Quod ſi reliqui menſes fuerint, hoc eſt Martius, Maius, Iulius, & October., qui dies unum & triginta habent, & nonus ſex, ſtatim poſt eius decimo octauo calendas Aprilis, aut Iulij, Auguſti, aut Nouembris. Quod ut ſummatim colligatur, ſit hæc regula. Menſes, qui unum & triginta dies habent, ſi quatuor nonas habent incipiunt à 19. calendas, Si ſexto habēt nonas 17. calendas. Februarius ſemper à 16. calendas incipit, niſi ſit biſſextus. Reliqui menſes à 18 incipiunt. Idus autem nomen ab hetruſcis translatum; dicunt enim illi induare hetruſca lingua, quod eſt diuidere, is enim dies dictus, quod diuidat menſem. Vnde uidua dicta eſt, quaſi à uiro diuiſa. Hac igitur diuiſione menſium, ſoli latini vtuntur. Cæteræ enim nationes duntaxat in dies, ſeptimanas, & menſes diuidunt. Vt igitur ea, quæ de Nonis, Idibus, & Calendis dicta ſunt, facillime capere poſſitis, à menſe Iulie ſumamus exemplum.

De Nonis.

Calendis Iulij, hoc eſt primo die Iulij.
Sexto nonas Iulias, die ſecundo Iulij.
Quinto nonas Iulias, die tertio Iulij.
Quarto nonas Iulias, die quinto Iulij.
Tertio nonas Iulias, die quarto Iulij.
Pridie nonas Iulias, die ſexto Iulij.
Nonis Iulij, die ſeptimo Iulij.

Iam finitis nonis reliquos octo dies ſimiliter iduum cognominatione notabimus, quia unuſquiſque menſis octo idus habet.

Octauo idus Iulias, die octauo Iulij.
Septimo idus Iulias, die nono Iulij.
Sexto idus Iulias, die decimo Iulij.
Quinto idus Iulias, die vndecimo Iulij.
Quarto idus Iulias, die duodecimo Iulij.
Tertio idus Iulias, die tertiodecimo Iulij.
Pridie idus Iulias, die decimoquarto Iulij.
Idibus Iulijs, die decimoquinto Iulij.

De Calendis.

Nunc reliquos Iulij menſis, quotquot ſuperfuerit dies. Calendarum appellatione ſignificabimus, quæ quidem ſunt futuri menſis, neq; ordinis, neque numerationis ratione mutata. Superſunt denique dies ſextodecimo, addendoq; primũ menſis ſequentis diem ſunt 17. dicemus hoc modo.

Decimoſeptimo Calendas Auguſti, die 16. Iulij.
Decimoſexto Calendas Auguſti, die 17. Iulij.
Decimoquinto Calendas Auguſti, die 18. Iulij.
Decimoquarto Calendas Auguſti, die 19. Iulij.
Decimotertio Calendas Auguſti, die 20. Iulij.
Decimoſecundo Calendas Auguſti, die 21. Iulij.
Decimoprimo, uel 11. Calendas Auguſti, die 22. Iulij.
Decimo Calendas Auguſti, die vigeſimotertio Iulij.
Nono Calendas Auguſti, die uigeſimoquarto Iulij.
Octauo Calendas Auguſti, die uigeſimoquinto Iulij.
Septimo Calendas Auguſti, die uigeſimoſexto Iulij.

Sexto Calendas Auguſti, die uigeſimo ſeptimo Iulij.
Quinto Calendas Auguſti, die uigeſimo octauo Iulij.
Quarto Calendas Auguſti, die uigeſimo nono Iulij.
Tertio Calendas Auguſti, die 30. Iulij.
Pridie Calendas Auguſti, die 31. Iulij.

Eſt autem ſciendum quod dicimus Calendas Ianuarij, & ianuarias. Februarij, & februarias. Martij, et martias. Aprilis duntaxat, & non aprilias, Maij, & maias, Iunij, & iunias, Iulij, & iulias, & quintilis, quaſi quintus ab imbre, Auguſti, & auguſtas, & ſextilis ſextus ab imbre. Septembris, ſeptembrias, & ſeptembres. Octobris octobrias & octobres. Nouembris nouembrias, & nouembres. Decembris decembrias & decembres. Hæc ſunt igitur, quæ de epiſtolis conficiendis a me præcipienda erant. Nunc autem de elocutione (quemadmodum polliciti ſumus) dicendum, præcipiendumque uidetur.

De elocutione. Cap. I.

ELocutio (ut Cicero ait) eſt idoneorum uerborum, & ſententiarum ad inuentionem accommodatio. Tres res conuenit habere elocutionem commodam, & perfectam (Sic enim admonitus ſum a Cicerone in quarto Libro ad Herennium) ſcilicet elegantiam dignitatem, & compoſitionem. Quum enim eloquimur abſque barbariſmo, & ſolæciſmo efficientibus quo minus ſermo noſter Latinus uideatur atque etiam perfectus, ideſt oratio pena & facile intelligibilis cuique erudito ſit, tum elegantes eſſe poterimus & uideri, dignitatem in dicendo ſectabimur, ſi exornationes uerborum & ſententiarum

quas

quas colores dicimus temperate, & quando opus eſt de rebus loquimur, adhibeamus, nunc poſtremo de compoſitione dicendum eſt. De qua propterea dicendum poſt elegantiam & dignitatem putauimus, quod exiſtimamus paulo diffuſius de ea præcipi oportere. Si quidem de ea Cicero dicendo multo plus ſcire ſe oſtendit quam præcepit. Verum quod auarus non dat cuiquam, ab eo eſt etiam inuito aut neſcio quomodo extorquendum.

De compoſitione. Cap. 2.

Compoſitio eſt uerborum conſtructio æquabiliter perpolita, ea tres res habet in ſe, ordinem, iuncturam & numerum. Ordo eſt apta quædam verborum inter ſe uel naturalis uel artificioſa diſputatio. Eſt autem ordo quadruplex naturalis, ſpecificus, augumentatiuus, & communis.

Naturalis uero ordinis inſtitutio eſt ſi quę natura prætulit & digniora fecit, loquentes nos eſſe præferimus, ut uiri, & mulieres in homines irruunt. Item dies & noctes. Secunda & aduerſa, dextra & ſiniſtra dicimus. Fallit autem quando ordinem rei geſtæ temporum & quidem neceſſario ſequimur, ut ingens primum numerus fœminarum, deinde uirorum in adoleſcentes impetum fecerunt.

Specificus autem poſtulat ſpeciem ſubiungi generi, ideſt quod in minus ſe habet illi, quod ſe habet ad plura ſubiungi, ut fratres gemini, animal leo, & ita in cæteris. Sed adiectiuum additum generi reſtringensque ipſum facit, ut ſua ſpecies minus uideatur, & ideo poſiponi illud iubet, ut homo animal bipes, & leo animal rugiens.

Hinc autem ordini ſpecifico contrarius argumentatiuus. Creſcere enim vult oratio, nec ocioſas habere dictiones. Pro qua eſt ſciendum, quod ab ea quæ minor eſt in oratione inchoamus dictione, ut fur, homicida, ſacrilegus. Similiter in orationibus, ut ciues diligo, amicos amo, maiores obſeruo. Conuertendum eſt autem, ſi negationem, aut contrariam ſententiam admiſcuerimus, ſi dicere uelis, ut neq; in parentes manus intuli, neque amicos perdidi, neque iusiurandum contempſi. Hæc ſunt præter cætera. In his ordinibus, aut in hoc triplici ordine perpetuo retinenda, ab hac ratione diſcendi abſque digna reprehenſionem non poteſt. Vltimo ſequitur de ordine communi, de quo plura ſunt dicenda, quàm de naturalis, ſpecifico, & augumentatiuo dicta ſunt. Ideo in ultimum locum reſeruauimus, de quo in pręſentiarum quidem dicamus.

De ordine communi. Cap. 3.

ORdo communis in principijs, mediis, & poſtremis partibus clauſularum ius habet: Ideoque communis appellatus eſt.

Circa primum obſeruandū, ut oratio obliqua ſit potius, quam recto ordine in medium prodeat, ut, Ariſtotelem Platoni præferunt nonnulli. Contra autem Ariſtoteli Platonem plerique anteponunt.

Eſt etiam ita conſtituenda oratio, ut potius adiectiuum ſubſtantiuo, quam ſubſtantiuum adiectiuo præponatur, ut album hominem uideo melius, quam hominem album dici uideatur.

A relatiuo autem potius quam ab antecedente principium

pium ſumere conuenit,ut quem uides, is homo eſt, de quo pauloante loquebamur. Relatiuum uero (quum interponitur aliquid) poſtulat interijci inter ipſum, & antecedens, ut Platonem (ſic ſolitum facere audiuimus) quem tu imitaris.

Sed his ea id pronomen relatiuum continuo poſt antecedens eſt collocandum,ut Ciceronem eum, de quo tam egregia facinora enarras imitatur nemo. Tullius in prohœmio tertij libri officiorum. Publium Scipionem Marce fili eum qui primus Africanus appellatus eſt.

Studendum eſt etiam ut, inter ſubſtantiuum aliquid interponatur ſæpe in orationibus, dummodo breue illud ſit ne obſcura uideatur oratio. Vt nulla ſatis probata nobis uirtus uidetur. Et nihil eſt huic homini turpe,ſi quæſtus interuenit.

Neque minus curari oportet, ut oratio in uerbum aliquod finiatur, aut illuſtre adiectiuum, ut illuſtre aliquod aduerbium,aut participium, aut nomen adiectiuum, aut nomen aliquod uniuerſale, ut religionem diuinam plerique accuſant. Hominem te omnes, qui tecum una uerſati ſunt, exiſtimant ſapientem. Sunt mihi quę facis gratiſſima, Voluptuoſę fuerunt mihi literę tuæ. Quę facis erga amicos tuos, mihi ſatisfaciunt ſedulo. Quem tibi in amore præferam, aut in quo maiorem ſpem quam in te vno collocauerim, habeo neminem. Quę uir ſapiens facit, laudant omnes.

Neque decet abſoluta ſententia aliquid ad maiorem artem, & ornatam adiungere, ut feci, quod a me poſtulaſti, & quidem impigre. Vel multis de cauſis cupio te uidere, & quidum quamprimum. Magis id enim mouet auditorem

ditorem quàm ſi dixerimus, quę a me poſtulaſti, feci omnia, & impigre. Et multis de cauſis exopto te uidere quàm primum.

Moneo de hinc poſſe diſiunctiones unico uerbo claudi. Cn. Pompeus virtute, gloria, rebus geſtis fuit omnium, qui ſunt fuerunt, eruntque, facile princeps. Cicero in tertio, ad Herennium, ingenio, doctrina, præceptione, natura niteſcat.

Addo etiam in partem principalem melius quam in ſecundariam terminari orationem. Vt quæ pauloante dixiſti, uehementer admiror.

Eſt etiam monendum quaſdam coniunctiones, quales ſunt; Quum, ſi, & conſimiles. Quaſdam pręterea præpoſitiones, quales ſunt, in, ſub, ad, apud, propter, de, e, pro, ex, ob, aduerſus, dictionibus, quibus præponi conſueuere, quam commodiſſime poſtponi, ut ſua in patria, tuo ſub iure, tuam ad urbem, tuam apud curiam, tua de gloria, Iunonio e fano, tuam ob cauſam, ueſtro ab animo, magna ex ira, ueſtris a laudibus. Tuam aduerſus laudem, & ita in cęteris.

Idem ſolet fieri in aduerbijs ordinis, qualia ſunt, De hinc, deinde, deinceps. Interim, Interea, præterea. Item, ut tua item laude. Tuis hinc de laudibus, ueſtris deinde commodis, meam, deinceps familiam. Iſtam præterea patriam, hanc interim præpoſitionem. Nox interea ſuperuenit.

Sciendum eſt antem hoc in loco præterea mecum, tecum, ſecum, nobiſcum, uobiſcum, ſolere oratores dicere pro eo, quod eſt, cum me, cum te, cum ſe, cum uobis. Quoniam hæ uoces abſonæ uidebantur; quam rationem

tan-

tantum ualere voluit Cicero,aut qui cum, pro eo, quod eſt cum quo nonnunquam dixiſſe inueniantur. Sed is modus dicendi obſoleuit.

Attendere nihilominus oportet, ut ea,quę diximus, rebus, de quibus loquimur, accommodari, & quadrare uideantur, ne quando plus, minusve dicamus, & enim illuſtrem agricolam, a it regem parcum, qui dixerit, in uitio eſt. Nam illud ſupramodum, & conditionem mergit, &hoc minus eſt, quàm regem oporteat, laudari.

Interponemus, inchoata oratione, parenteſim, a quod autem, id quod principium ſumentem, ut Cato Vticenſis (quod ſua ſapientia dignum putauit) cum libertate patrię ſibi moriendum cenſuit. Vel Cæſar(id quod admirari omnes cogit)uiſo capite Pompeij, lacbrimatus eſt.

Reperimus etiam abuſiones uocabulorum fieri. Sed ſeruanda eſt ſimilitudo, ut oblectet auditores. Quod genus eſt, ſi ruſticum animum, incultam ueſtem, & paulo liberius(quod ridentes ſolemus dicere caſum anomalum dixerimus.

Si quando aut funeſta, ut funebris eſſet oratio abhorrere arbitramur a rebus fœlicibus animis elaborato,ac culto genere dicendi. Non enim illa materia dicendi laſciuire orationem & ſplendeſcere poſtulat.

Tenere nos inſuper uolo, quod in egregium aliquem ſenſum terminata oratione, & ſatisfacto rebus de quibus loquimur, non ulterius prouehamur. Ne laudem noſtram (ſi quàm ex aptitudine dicendi meremur) immoderata

licen-

licentia ſecum inuoluat, atque auferat. Quo in uitio Priſcianum fuiſſe in prohœmio in primo artis grammaticæ libro multi non indocti arguunt.

Solet præterea pro magno affectu, etiam, duplicari, vt te etiam atque etiam rogo.

Itidem laudantes, necnon uituperantes & copulatiuam coniunctionem duplicamus, ut & doctus & ſapiens fuit, & furti & ſacrilegij damnatus eſt.

Neque eſt præmittendum, quod commodius in uerbo finito, quam in uerbo infinito terminari orationem putant, niſi iudicio aurium (quod ſuperbiſſimum quidem eſt) conſonantia, & concinnitas probaretur.

Verbo item ſubiunctiuo pro indicatiuo multis in locis oratores vtimur, ut velim pro uolo, & iuſſerim pro iubeo.

Vtimur etiam futuro infinitiui loco futuri optatiui ut factum ire, uel factum iri, pro eo, quod eſt faciam aut a me fiet.

Eſt etiam commodum, ſuperlatiuo clauſulam terminari, vt tua eſt oratio prudentiſſima.

Superſedendum eſt ſæpiſſime ab ut, quod, ut moneo, dignum uobis faciatis.

Si quando autem oramus apud quempiam, cui ſuſpecta ſit noſtra eloquentia, eo quidem tempore eſt ſuperſedendum ab ijs præceptis, quæ de elocutione conſcripſerimus.

Et ſi mæſta fuerit, & lugubris oratio, reſpiciendum eſt, ne ſimilitudine, aut exemplo ullo vtamur, quo in rebus lætis, & ſecundis oratores vti conſueuerunt.

De

De turpi concinnitate cauenda. Cap. 4.

PLura ſunt,quæ diximus de elocutione,quàm,quæ à me dicenda ſunt,uel eſſe,uel dici poſſe videantur, niſi uelimus tempus parum frugaliter occupare.

Quid enim addendum ſit ad illud præceptum quod à Cicerone de elocutione, poſtremo quidem in parte, conſcribitur?

Igitur cauendum eſt etiam à crebro concurſu uocalium, vt omnia amœniſſima ętate efficeret. Offenditur enim ipſe ſenſus, auditus.

Vitari etiam libet crebram eiuſdem literæ repetitionem, quale eſt illud Cæcilij poetę: Otite tute tate tibi tanta tyrāne tuliſti.

Et quod frequens dictio ab eadem ſyllaba inſtitutionem non ſuſcipiat,in qua præcedens finit amor mortalium integer eſt.

Neque etiam utendum eſt eo, quod plerique Ciceroni imputant, ibi. O fortunatam natam me conſule Romam.

Superioris etiam regulæ poteſt eſſe exemplum, a regibus regiæ regio. Hujus ueræ regulæ exemplum eſſe poteſt illud Ciceronis. Fortunatorum imperatorum,optimorum rectorum uirtus,magnaque fortuna laudatur. In quo crebro eiuſdem terminationis repetitio eſt.

Tmeſim vero nullam admittamus in ſimplicibus dictionibus,aut compoſitis; Niſi fortaſſe illam imitando à probatiſſimo quodam oratore admiſſam fuiſſe uideamus, vt eſt illud Virgilij. Septem ſubiecta trioni, per ſeptentrioni

ni ſubiecta, & apud Ouidium, hac Arethuſa tenus pro hactenus. Inuenimus etiam, qui vtuntur poſteaquam pro poſteaquam, qui etiam dicant ſatis boni uiri officio ſacit pro ſatisfacit. Hæc ſunt quę de elocutione, quæque docerem, ad manum habui, neque intelligo ſatis, ſi quicquam prætermiſſum eſt, quod ad eam rem pertineat. Cæterum, ſi quid inter digitos in morem aquę effluxerit, quod contineri pugillo & metiri a me non potuerit pro paruitate ingenij, quomodo enim, non quantum docuerit eruditus illud vos venari, & occupari, quas per vepres & ſæpe ſparſo reticulo ingenij, quo eſtis arbitratu meo ſatis egregie poteritis.

F I N I S.

